

PRIMERES JORNADES DE JOVES HISTORIADORS CATALANS

II. PONÈNCIES

BARCELONA, 4,5 i 6 D'OCTUBRE DE 1984
CENTRE CÍVIC DE LES COTXERES DE SANTS

COL.LABOREN

Fundació Jaume Bofill

UNIVERSITAT DE BARCELONA

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

CAIXA D'ESTALVIS DE CATALUNYA

LA CAIXA DE TOTS

GENERALITAT DE CATALUNYA

Departament d'Ensenyament

CIRIT COMISSIÓ INTERDEPARTAMENTAL DE
RECERCA I INNOVACIÓ TECNOLÒGICA

Diputació de Barcelona

Servei de Cultura

Ajuntament de Barcelona

INSTITUT MUNICIPAL D'HISTÒRIA

PRIMERES JORNADES DE JOVES HISTORIADORS CATALANS

II. PONÈNCIES

**BARCELONA, 4,5 i 6 D'OCTUBRE DE 1984
CENTRE CÍVIC DE LES COTXERES DE SANTS**

Edita: Comissió Organitzadora de les 1^{eres} Jornades de Joves
Historiadors Catalans
Casa de l'Ardiaca C/. Sta. Llúcia, 1
08002 Barcelona

Oriol Balaguer	Llicenciat en Història per la UAB
Lluís Castañeda	Llicenciat en Història per la UAB
Àngels Chalaux	Llicenciada en Història per la UAB
Agustí Colomines	Llicenciat en Història Contemp. per la UB
Xavier Cortés	Llicenciat en Història per la UAB
Andreu Mayayo	Llicenciat en Història Contemp. per la UB
Teresa Morera	Llicenciada en Història Contemp. per la UB
Jaume Nadal	Llicenciat en Història per la UAB
Xavier Pedrals	Llicenciat en Història per la UAB
Jordi Romeu	Llicenciat en Història per la UAB
Francesc Soler	Llicenciat en Història Contemp. per la UB
Xavier Sunyol	Llicenciat en Història per la UAB
Francesc Vialanova	Estudiant de 5 ^è d'Història a la UAB
Secretària:	Núria Chalaux

Imprimeix: Reprodisseny Rda. Gral. Mitre, 135
08022 Barcelona

Dipòsit Legal: B-31457-1984

ÍNDEX

Fonts i arxius	ANTONI SIMON.....	1
Història local i història total	ANDREU MAYAYO.....	25
Història moderna de Catalunya: El que s'ha fet i el que cal fer (1974-1984).....	JOSEP M. ^e DELGADO.....	55
La història contemporània dels Països Catalans als darrers cinc anys. Per un balanç historiogràfic	AGUSTÍ ALCOBERRO.....	73

ARXIUS I FONTS DOCUMENTALS

**Antoni Simon i Tarrés,
professor d'Història Moderna a la UAB.**

FONTS I ARXIUS

Parlar sobre els fons i els arxius de Catalunya no és una feina senzilla. Malgrat la importància del patrimoni arxivístic català, només en els darrers anys s'ha plantejat una política arxivística per tal de trencar amb el panorama d'instal·lacions deficientes, pèrdues irreparables, deixadesa, desorganització, així com la manca d'informació i de difusió del valor documental que el país posseix. En conseqüència, no és estrany que els elements bibliogràfics avui dia disponibles per descriure i avaluar els fons dels arxius catalans siguin força minsos. Una prova ben clara d'això que dic, és que mentre a nivell de l'Estat espanyol trobem una sèrie de revistes especialitzades en arxivística com el Boletín de Archivos, la Revista de Archivos y Bibliotecas o el Boletín del Centro de Información Documental, en canvi, a Catalunya, no hi ha cap publicació homologable.

Els esforços en aquesta direcció, és a dir, en posar en coneixament de l'investigador l'abast, característiques i possibilitats dels fons dels arxius catalans, tot just estan donant els primers fruits. Podem citar:

1.- La publicació del primer volum de la Guia dels Arxius Històrics de Catalunya (1.982), editat pel departament de Cultura de la Generalitat, i que cobreix els arxius d'Arenys de Mar, Cervera, Igualada, Sitges, Terrassa i Valls.

2.- L'edició per alguns Ajuntaments, com els de Barcelona i Girona, de Guies-Inventari dels seus arxius municipals, esforços que també han assumit les institucions eclesiàstiques catalanes fent sortir a la llum catàlegs dels seus arxius (Catedralici de Barcelona, Diocesà de Girona) i inventaris documentals tan importants com el que constitueix el primer volum dels Processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona (1984), fet per J.M. Martí

i Bonet, L. Niqui i Puigvert i F. Miquel i Mascort.

3.- La catalogació dels manuscrits que guarden importants Biblioteques i Arxius. És el cas del Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca del Monestir de Montserrat (1977) fet per Alexandre Olivari que s'afageix als repertoris ja existents per alguns fons de la Biblioteca de Catalunya i de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

4.- Les iniciatives que han endegat l'edició de col·leccions de documents. Cito com exemple el volum sobre les Ordinacions i Crides de la Ciutat de Tarragona. Segles XIV-XVII a cura de Joaquim Icart (1.982), primera peça d'una sèrie impulsada per l'Ajuntament de Tarragona.

5.- El llibre de Jaume Sobregués sobre Els arxius per a la Història del Nacionalisme Català (1.982) que constitueix una anàlisi tipològica dels centres documentals als quals cal que acudeixi qui vulgui estudiar el regionalisme, el catalanisme cultural-folklòric, el catalanisme polític o el nacionalisme des dels seus orígens contemporanis.

6.- Molt valuoses resulten les tesines de llicenciatura que Miquel Casademont (1.983), Antoni Mayans (1.983), Isidre Prades (1.983) i Josep Temporal (1.983), han presentat recentment sobre els arxius municipals de les comarques gironines, diagnosticant l'estat material de dits arxius i fent una aproximació al contingut dels fons documentals.

7.- Finalment, també cal esmentar la iniciativa de divulgació de la revista L'Avenç, que d'ençà l'any 1.978 ve oferint una sèrie intermitent de petites notícies dels arxius catalans.

. . . . .

Un cop vist aquest escàs repertori bibliogràfic de què disposen els investigadors per endinsar-se en el món arxivístic català, dos són els aspectes que em proposo tractar en aquesta ponència. El primer fa referència a la situació del Patrimoni Arxivístic català i la seva recent evolució; el segon pretén traçar algunes línies d'investigació que suggereixen els fons dels arxius catalans, això però, sense cap il·lusió d'exhaustivitat.

LA SITUACIÓ DEL PATRIMONI ARXIVÍSTIC CATALÀ.

De cara a l'historiador, el patrimoni arxivístic de Catalunya abans de l'any 1.980 estava atès principalment per l'Arxiu de la Corona d'Aragó i pels Arxius Històrics Provincials de Tarragona, Lleida i Girona, tots ells amb personal del cos d'arxivers estatal i amb mitjans econòmics regularitzats des de Madrid.

Per la seva part, els arxius eclesiàstics gaudien generalment d'una bona organització, sobretot des de la conjunció d'esforços que suposà la creació del Secretariat d'Arxivers Eclesiàstics de Catalunya l'any 1.972.

D'altra banda, també donaven un bon servei a l'investigador alguns arxius municipals, la documentació dels quals era excepcionalment ben conservada i classificada. D'entre ells, cal esmentar els Arxius Històrics Municipals de Barcelona, Tarragona, Lleida, Girona, Igualada i Manresa.

Però, els arxius catalans havien patit molt d'ençà 1.936-1.939: així, per exemple, l'arxiu administratiu i polític de la Generalitat fou expatriat i en part saquejat; el del Govern Civil -en el període 1.936-1.939- destruït; el de l'Institut d'Estudis Catalans, segrestat i abandonat en pèssimes condicions. Així mateix, els petits arxius municipals restaven abandonats sense una legislació específica que les emparés; també era un fet la desaparició i dispersió constant d'arxius familiars ciutadans i de cases pairals al camp, els pergamins dels quals es venien per a fabricar llums de pantalla, tal com denunciava la Comissió per a la salvació de documentació i arxius del Congrés de Cultura Catalana de l'any 1.977.

En els anys de la transició política es tocà fons, les veus dels investigadors, tant del país com estrangers, s'alçaren denunciant l'estat d'abandonament de molts fons documentals i el control monopolístic que sobre ells en feien certs pseudo-arxivers. Així, en una conferència pronunciada a Figueres l'any 1.976 i que més tard fou reproduïda a la revista L'Avenç, Joaquim Nadal, tot relligant el reeiximent de la nova història local amb la desalentadora situació dels arxius, reclamava que calia posar a l'abast dels estudiosos els arxius municipals que

qualificava de "petits i grans tresors amagats, bruts i polsosos, deixats de la mà de Déu, desordenats, curiosament conservats en permanent mal estat pels qui, ignorant-la o menyspreant-la, es creuen, però, els dipositaris i guàrdies d'una història que privatitzen i controlen exclusivament amb el recurs fàcil del monopoli i, si convé, amb la manipulació i destrucció de les fonts".

Uns anys més tard, al mateix L'Avenç, Jim Kelly (1.980) constata la situació de diàspora dels arxius de les diferents institucions i associacions polítiques de l'època republicana i es lamentava que encara no s'hagués iniciat a Catalunya una política arxivística escaient, no referida només a aquets arxius, sinó també als municipals, sovint amb major perill de desaparició: "Cal que s'afanyin -escrivia Kelly referint-se a les institucions autonòmiques- perquè la situació és greu des de molts punts de vista. Molts documents i moltes fonts corren el perill de desaparèixer i les ja salvades no reben el tracte que mereixen".

Denúncies que tenien plena justificació. Els resultats de les esmentades tesines de Miquel Casademont, Antoni Mayans, Isidre Prades i Josep Temporal, ens mostren que només el 4,7 per 100 dels arxius municipals de les comarques gironines gaudeixen de bona ordenació, fàcil accés i d'un bon maneig dels fons documentals. Els casos d'instal·lacions deficientes, manca d'ordenació i pèrdues de documents són majoritaris i arriben a extrems inversemblants. Molt sovint, aquets locals i sales, destinats a complir la funció d'"arxius" poden considerar-se més aviat dipòsits o magatzems que no pas llocs adients per a guardar-hi documents. Així, a Les Planes els lligalls conviuen amb senyals de tràfic, i a Les Preses amb bidons de petroli. En alguns llocs, aquesta dispersió arriba a extrems insòlits: a Santa Pau la documentació històrica és mal conserva en una antiga capella avui convertida en garatge d'un veí de la població.

D'altra banda, de les dites tesines se'n desprèn que cal acabar amb el supòsit tan extès que "durant la Guerra es va cremar tot". Les informacions rebudes permeten apuntar com a causa primera de la pèrdua del fons documental els trasllats, ja que en la majoria dels casos "traslladar" ha esdevingut sinònim de "netejar".

Exemple final d'aquesta degradació del patrimoni arxivístic, pot ser, per la seva mateixa varietat, el cas de Lloret de Mar: on es prestaren documents i més tard no es retornaren, se'n cremaren deliberadament, en robaren, uns violents temporals en malmeteren i fins i tot se'n llençaren al camió de la brossa.

Amb tot, en els darrers anys s'han anat posant les primeres pedres per al redreçament d'aquesta situació. Obligada fita de referència en aquest procés de recuperació, és el Congrés de Cultura Catalana de l'any 1.977, en què la Comissió per a la salvació i conservació de documentació i arxius, donà les primeres pautes d'actuació per a la conservació de la documentació i a la vegada per posar a l'abast dels investigadors d'una manera més racional el ric patrimoni arxivístic del país.

La Comissió va concloure el seu informe amb un seguit de recomanacions; importants, entre d'altres coses, perquè en elles s'ha basat la política de l'actual Generalitat:

- En primer lloc, es demanava la creació d'un Arxiu General de Catalunya, on anés la producció documental de les supremes institucions catalanes.
- Es recomanava la formació d'una xarxa d'arxius que permetessin un grau mitjà de concentració documental.
- La professionalització del personal del servei d'arxius, per la qual cosa es demanava la creació d'una carrera universitària especialitzada.
- Així mateix, es recomanava que el Govern de Catalunya iniciés les gestions adients per tal de recuperar els fons documentals de procedència catalana emigrats anteriorment a d'altres regions de l'Estat espanyol.
- Un altre punt era la publicació d'inventaris de tots els arxius públics i privats i la creació d'un centre de restauració.
- I finalment se suggeria l'organització de campanyes de sensibilització popular sobre el valor històric i l'interès cultural dels arxius.

Les competències que en matèria d'arxius atorga l'Estatut d'Autonomia en els articles 9.6 i 11.7, possibilitaren la creació d'un Servei d'Arxius Català (decret de 17 d'octubre de 1.980) pel qual era factible posar en pràctica les reivindicacions i propostes del Congrés de Cultura Catalana. El Servei d'Arxius, que actualment consta de dues seccions: la d'Inventari del Patrimoni Documental i Arxivístic i la d'Inspecció Tècnica i Planificació, ha endegat un conjunt d'iniciatives destacables d'ençà 1.980:

1.- La creació d'una xarxa d'arxius històrics comarcals que guarden: els fons històrics municipals de la població on s'assenten; els fons que vulguin depositar altres municipis de la comarca; els fons judicials; alguns de notariais i eclesiàstics i tots aquells d'institucions o persones privades que siguin cedits o dipositats pels seus propietaris mitjançant un conveni. En total, és preveu la creació de 32 arxius d'àmbit comarcal, dels quals deu ja funcionen: els de Montblanc, Balaguer, La Bisbal, Santa Coloma de Farners, Valls, Vilafranca del Penedès, Cervera, Torroella de Montgrí, Arenys de Mar i Sitges.

2.- La publicació d'unes Normes Bàsiques per a la classificació dels arxius històrics municipals en un llibret redactat per Ramon Alberch, Francesc Barriach i Vinyet Panyella, obra que constitueix una eina metodològica imprescindible per als arxiviers municipals.

3.- L'elaboració d'un Projecte de Llei d'Arxius, que es lliurà al Parlament de Catalunya. El Projecte fou publicat en el Diari Oficial del Parlament de Catalunya de 18 de gener de 1984 però en haver-se acabat la legislatura no es tramità, la qual cosa hom espera que es produeixi en els propers mesos. Aspecte destacable d'aquest projecte és la intenció de controlar la conservació, mobilitat i accessibilitat dels arxius privats, que avui dia generalment no són a l'abast dels investigadors.

El procés de millora del patrimoni arxivístic té, també, punts negres que caldria solventar:

- un és el retardament en la informatització dels centres de documentació. Els arxius i biblioteques s'enfronten o s'enfrontaran a curt termini amb tres tendències en matèria d'innovacions

tecnològiques: 1a. L'extensió de l'ús dels microordinadors, 2a. La implantació de lligams entre arxius, biblioteques i altres fons d'informació i 3a. L'adopció de suports que permetin més capacitat d'informació, i un accés més ràpid i fàcil.

- Un segon punt a criticar és que no s'ha pres cap mesura per desterrar, per sempre més, un vell vici de certs arxivers, això és la "reserva feudal" que fan de la documentació dels arxius que serveixen en benefici propi. Un parell de casos en treballs d'investigació indicats enguany a alumnes de la Facultat m'ha fet veure que aquest vell vici encara perdura.

Fem balanç. En els darrers anys només s'han fet actuacions per rescatar el patrimoni arxivístic català de l'oblit olímpic que havia suportat durant els anys de franquisme. La situació actual es pot definir com d'assentament d'una infraestructura legislativa, material i humana, que permet endevinar temps millors.

FONTS I LÍNIES D'INVESTIGACIÓ

Els plantejaments teòrics de l'historiador donen pas als pràctics quan es tracta de trobar les fonts específiques, el mètode concret a assejar i els objectius que ha de cobrir la investigació. No és possible separar aquestes facetes, puix, tal com diu Lucien Febvre, no hem de ser simples drapaires o obrers sense projectes; hem de saber el que busquem, quin arxiu i quina sèrie cal consultar i quins tipus de buidatge hem de fer.

El que vull dir és que no li veig gaire la utilitat al fet de fer una relació de fonts documentals sense suggerir metodologies, objectius de treball i sense situar tot això dins uns marcs teòrics. No m'entretindré a relacionar les moltes limitacions que comporta fer un desenrotllament així, sobretot en l'espai reduït d'una ponència; per contra, vull fer una exposició basada en la distinció de tres grans àrees de coneixement, és a dir:

- 1.- Les bases estructurals (demografia, economia, societat).
- 2.- Les estructures mentals (cultura, religiositat, pensament).
- 3.- Les estructures polítiques (formes de govern, relació entre governants i governats, aspectes militars i diplomàtics).

Aquesta divisió, basada en criteris pedagògics i bibliogràfics més que en arxivístics, parteix de la conveniència de la sectorialització dels nostres coneixements, la qual cosa no suposa bandejar un o altre ni que no hi hagi relacions entre dites àrees de coneixement.

1. Les bases estructurals (economia, demografia, societat).

1.1. El desenrotllament espectacular dels estudis demogràfics ha enriquit d'una manera progressiva el conjunt de fonts utilitzades pels investigadors. No resulta fàcil de fer una exposició simplificada de les mateixes, però podem distingir dos grans blocs: 1r. Les fonts que han nascut per controlar d'algú-

na manera les poblacions a les quals afecten.

- Dins el primer bloc tindríem la utilització de la literatura de l'època. Catalunya com a zona de pas és especialment rica en referències dins els llibres de viatgers -que tenen un interès molt més ampli que l'estrictament demogràfic-, els tres gruixuts volums de l'edició de García Mercadal (1.952) i el ric fons de l'Arxiu Municipal de Barcelona són dues fonts a explotar. Així mateix, els diccionaris, textos i topografies mèdiques, fàcilment trobables en Acadèmies i Ateneus, poder servir per recompondre el quadre de malalties d'una època o per comprendre les bases mentals que explicarien la regulació de la fecunditat.

També és important la documentació generada en els organismes de govern local. Els nostres arxius municipals ofereixen una rica informació per als estudis migratoris: registres d'immigrants com l'utilitzat a Olot per J. Ma. Solà Morales (1.983), o concessions de franqueses que Narcís Castells (1.984) ha fet servir amb èxit per estudiar la immigració vers Girona en els segles XV i XVI.

L'ús dels fons documentals dels hospitals com a font demogràfica es remunta per Espanya a la ja clàssica obra de J. Nadal i E. Giralt (1.960) sobre la immigració francesa a Catalunya, en què els autors explotaren el fons de l'Hospital de la Santa Creu. Però, d'altres són les possibilitats que ofereixen els fons hospitalaris: estudis de les crisis de mortalitat a partir dels informes mèdics, anàlisi de l'estacionalitat de la morbiditat; així mateix, els llibres d'ingressos i repartiments d'expòsits dels hospitals ens permeten tractar el fenomen dels nens abandonats, tema que ha proporcionat resultats molt interessants a Teófanés Egido (1.975) per a la ciutat de Valladolid del segle XVIII i que Aurea Roldán (1.983) ha treballat per a la Barcelona del segle XVI a partir dels fons de l'Hospital de la Santa Creu.

- Dins les fonts purament demogràfiques caldria esmentar en primer lloc l'amplíssim camp de les fonts fiscals: fogatges, talles, registres de coronatge, de maridatge, etc. Josep Iglésies (1.962, 1.968, 1.974, 1979-82) ha publicat la majoria dels

fogatges i censos generals de Catalunya, però crec que és en l'anàlisi local d'aquestes fonts quan s'obtenen resultats més fiables, ja que les conegudes imprecisions que comporten es poden arranjar millor. Una altra raó per recomanar aquests estudis locals deriva del fet que els arxius municipals solen oferir un seguit de talles i fogatges amb una periodicitat molt més intensa que no pas els recomptes generals. Així, per exemple, a l'Arxiu Municipal de Girona trobem dins els Manuals d'Acords més de trenta talles per als segles XVI i XVII, i, d'ençà l'any 1719, tenim regularment padrons de la Ciutat.

En segon lloc cal mencionar les relacions de població associades a la institució eclesiàstica. Les visites pastorals, molt abundants en els nostres arxius diocesans, ens proporcionen dades sobre les ànimes de confessió i cumenió; i fins i tot, en alguns casos, dels habitants de les parròquies. Així mateix, els censos eclesiàstics poden suplir els buits de les estimes fiscals. Com saben, a Catalunya no hi ha cap recompte general entre 1553 i 1717, els treballs de Ramon Alberch i Antoni Simon (1980-81) sobre les diòcesis d'Urgell, Vic i Solsona, i d'Antoni Pladevall (1973) sobre la de Vic, utilitzen censos eclesiàstics de 1594 i 1626, respectivament, que vénen a omplir parcialment aquest buit.

Finalment, cal referir-se als registres parroquials, fonts capitals per a la demografia històrica. La veritat és que després de l'obra peonera de J. Nadal i E. Giralt (1960), poca cosa s'ha fet a Catalunya; situació que contrasta amb la sèrie de notabilíssims estudis que tenim per a la resta de l'Estat espanyol : Treballs de Vicente Pérez Moreda per a l'Espanya interior León Carlos Alvarez Santaló per a Sevilla, Angel García Sanz per a les terres de Segòvia, etc.

Lògicament, caldria començar a elaborar un inventari complet de les fonts, estenent a tot Catalunya el que Joaquim Nadal i Joan Busquets (1.975) van fer per a la diòcesi de Girona. Al mateix temps cal endegar treballs zonals o comarcals utilitzant el sistema de recomptes globals o mètode anglès, cosa que en l'actualitat estan fent en les seves tesines de llicenciatura un equip d'estudiants de la UAB : Miquel Planas per a l'Alt Empordà, Assumpta Fabre per a Osona, Gabriel Porteros per al Vallès

Occidental, Mª Teresa Ferrer per al Baix Llobregat i Dolors Païró per al Ripollés.

Un altre pas és l'aplicació del mètode de reconstrucció de famílies establert en el Manuel de Dépouillement de Louis Henry i Michel Fleury (1.956). L'únic estudi realitzat a Catalunya amb aquest mètode continua essent el de Jordi Nadal i Armand Sáez (1.971) sobre la parròquia de Sant Joan de Palamós.

1.2.- Dins l'amplíssim camp de la Història econòmica la parcel·la de la història agrària s'ha desenrotllat amb força a Catalunya durant els darrers anys. Un grup de joves investigadors de la Universitat Central (Eva Serra, Jaume Dantí, Jaume Suau, etc.), sota la direcció d'Emili Giralt, ha endegat la publicació d'una revista especialitzada: Estudis d'Història Agrària, oferint una rica producció historiogràfica reflectida en l'estat de qüestió sobre la història de la agricultura catalana fet per Ramon Garrabou i Eva Serra a Studi Storici l'any 1.980.

Aquets treballs ens suggereixen dues grans menes de fonts agràries: 1r. les fonts impreses i 2n. les fonts manuscrites.

Dins el primer grup, pel que fa a l'època moderna tindriem:

- Descripcions geogràfiques, com la Catalunya il·lustrada d'Esteban de Corbera (1.678) o la Geografia de Catalunya del Pare Gil (1.600).

- Textos jurídics dels coetanis, com per exemple el Tratado de capbreu de Jaume Tos i Urgelles.

- Compilacions de lleis que regien el sistema senyorial català. Sens dubte el recull més important es troba en el volum de Constitucions i altres drets de Catalunya..., en les edicions de 1.588 i 1.702.

- Escrits amb consideracions quotidianes de caire social i polític sobre el món agrari, com el Dietari del Antich Consell Barceloní (1.872-1.975) o el Dietari de Jerònim Pujades, editat per Josep Mª Casas Homs (1.975).

Per a l'època contemporània, les fonts impreses es van ampliant:

- Revistes d'agricultura com La Granja, El Bien del País o

la Revista del Instituto Catalán de San Isidro.

- Diccionaris estadístics com el de Pascual Madoz.

- Tractats d'agricultura de l'època i traduccions d'obres estrangeres, que normalment porten observacions del traductor.

Quant al segon bloc, les fonts manuscrites són especialment riques en els arxius eclesiàstics, catedralicis i diocesans en especial, amb documentació de caràcter econòmic (quaderns de delmes administració de rendes...), de caràcter jurídic-senyorial (capbreus de les Pabordies, dels Beneficis, dels Priorats, de les Capellanies, etc.) i amb documentació sobre les relacions contractuals (llibres notariais). Tipologia documental molt semblant a la que ofereixen els arxius de les cases senyorials com el de Sentmenat -diposat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i treballat per Eva Serra (1.978)-, o el de la Casa Carles de Girona -dins l'Arxiu Diocesà de Girona i sobre el qual elabora la seva tesi de llicenciatura Pere Gifre-.

En els arxius municipals la història agrària troba una excel·lent font per determinar l'estructura de la propietat de la terra: el cadastre, sobre el qual han fet notables estudis metodològics Joaquim Nadal (1.975), Navarro Miralles (1.981) i Antoni Segura (1.983). També els estudis sobre les fluctuacions dels preus tenen en les mercurials de les documentacions municipals unes fonts de conegudes característiques i d'utilitat clarament demostrada en treballs com els de Pierre Vilar, Ernest Labrousse, Gonzalo Anes o Nicolás Sánchez Albornoz per citar autors de reconeguda categoria; és normal trobar les mercurials a partir del segle XIX, tal com passa amb les de Figueres, publicada per Dolors Armengol (1.979-80); o Sant Pere de Ribes, editada per Albert Balcells (1.968), però també hi ha casos com el de Girona en què reculen al segle XVII.

Enormes possibilitats, però poc explotades per motius òbvius, ofereixen els arxius privats de les cases de camp i masies del nostre país, la comunicació presentada a les presents Jornades per Rosa Serra sobre els arxius de les masies del Berguedà, dóna compte d'aquesta riquesa: documentació sobre desenvolupament del Patrimoni, família i parentiu, capbreus, guerres, costumari, etc.

He deixat per al final els protocols notarial, font que d'ençà els treballs primerencs de Jean Paul Poisson (1.949) i de la crida d'Ernest Labrousse en el X Congrés Internacional de Ciències Històriques de Roma (1.955), veu perfeccionar progressivament la metodologia i l'ampliació de les temàtiques a utilitzar. En els congressos monogràfics sobre protocols notarial celebrats a Strasbourg (1.978) i a Santiago de Compostela (1.982), historiadors com Jean Jacquart, J.M. Pérez García, J.P. Amalric o H. Rodríguez Ferreiro han mostrat les possibilitats de dites fonts en la història rural: utilització dels inventaris post mortem per apreciar els canvis diacrònics dins l'estructura agrària, ús de les escriptures de vendes i venda de cens per copsar l'impacte de les guerres i les crisis agràries sobre els canvis en la propietat rústica i en els grups socials, etc. Les abundants i antigues fonts notarial dels arxius catalans esperen pacientment.

Els aspectes de la història econòmica catalana referits al crèdit, el comerç i la indústria són a penes encetats per als segles XVI i XVII. Molts són els temes i les fonts a investigar, entre ells:

- La documentació de les Taules de Canvi. Payson Usher en un llibre lamentablement no traduït treballà la de Barcelona, però n'hi havia i se'n guarda documentació a Tarragona, Vic, Girona, Olot, etc.

- Els fons dels arxius de banquers-mercaders, com el de Pere de Fizes, dipositat a l'Arxiu Històric Municipal de Terrassa, sobre el qual Mª Isabel Caba intenta realitzar una rèplica del treball que Henry Lapeyre va fer sobre els Simon-Ruiz de Medina del Campo.

- Les fonts per a la història de la marina i de l'economia marítima -en especial les companyies d'assegurances-, fonts ja ressenyades per J. Nadal i E. Giralt en el IV Col.loqui Internacional d'Història Marítima de l'any 1.962 celebrat a París.

- Totes les facetes del petit crèdit, o crèdit comú: censos, censals, violaris, etc. En el Congrés de Santiago de Compostela (1.982), Valentín Vázquez de Prada donà les pautes metodològiques precises per al seu estudi.

- Així mateix, cal estudiar la indústria artesana. L'excel·lent llibre de Pere Molas Ribalta (1.970) sobre els gremis de Barcelona del segle XVIII és un model a seguir. Els fons dels arxius municipals -on és guarda la majoria de la documentació interna de gremis i confraries- han de ser completats amb els fons dels arxius de protocols, que ofereixen documentació d'ordre familiar (testaments, capitulacions matrimonials, concessió de poders), documentació institucional (inscripcions d'aprenents, consells gremials) i altre documentació més netament econòmica (formació de companyies, compravendes, etc.).

- Finalment, dins el capítol de la Hisenda Pública, la vella polèmica -que tingué com a principals protagonistes A. Domínguez Ortiz (1.960) i Joan Reglà (1.973)- sobre si Catalunya va o no contribuir suficientment a les despeses de la Corona durant els Àustries, només es resoldrà quan algun investigador s'endinsi en el complicat món de la Hisenda de la Generalitat, en la secció del mateix nom de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Per als segles XVIII, XIX i XX l'estat de la qüestió que podem presentar sobre la història econòmica catalana és molt més encoratjador. El volum de Pierre Vilar sobre la formació del capital comercial de Catalunya dins l'Espanya Moderna ha incitat a nombrosos investigadors a continuar tractant el tema del comerç colonial. Carles Martínez Shaw, J. Mª Delgado, Roberto Fernández, Josep Mª Fradera, J. Mª Oliva... han aprofitat la documentació notarial de l'Arxiu Provincial de Barcelona, de l'Arxiu de la Junta de Comerç, de l'Arxiu General de Indias de Sevilla, dels arxius de Cadis i, sobretot, del riquíssim Fons Comercial de l'Arxiu Municipal de Barcelona, on es guarda la documentació de més de tres-cents comerciants, industrials i empreses. A partir de les mateixes fonts la indústria d'indianes -en estreta col·laboració amb el món comercial, tal com demostren els documents notarials de caràcter familiar- ha rebut l'atenció de Roger Alier, Valentín Vázquez de Prada, Ramon Grau, Marina López...

D'altra banda, els camps clàssics de la industrialització catalana contemporània conreats per Vicens Vives, Jordi Nadal, Miquel Izard, etc. s'han vist ampliat amb nous temes: arqueologia industrial, història econòmica de l'energia..., ja que les

fonts també s'amplien i diversifiquen: arxius de les Diputacions, estadístiques estatals i regionals, etc.

Així mateix, les recerques sobre els arxius i biblioteques de les institucions econòmiques catalanes contemporànies ja han donat excel·lents resultats: Montserrat Caminal (1.979) ha reconstituït la història de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, Àngels Solà (1.977) ha fet servir els fons del Registre Hipotecari i del Comerç per estudiar els orígens ideològics del proteccionisme en la burgesia catalana, i Xavier Tafunell (1.983) ha estudiat la borsa de Barcelona a partir del fons del Col·legi d'Agents de Canvi i Borsa. Altres arxius importants són: el de la cambra Oficial de Comerç i Navegació, el del Foment del Treball Nacional, el de la Delegació d'Hisenda de Barcelona, etc.

1.3.- Invasora i envaïda d'altres àrees, perquè tota autèntica història és història social, distingirem, però, alguns temes i fonts que li són atribuïbles.

Les estructures socio-professionals de les poblacions s'han analitzant fonamentalment a partir de talles, fogatges, cadastres i padrons, en aquesta direcció obriren camí a Catalunya els treballs de Santiago Sobrequés sobre Girona (1.951) i de J. Cabestany (1.969) i J. Nadal i E. Giralt (1.966) sobre Barcelona. D'altres fonts s'han incorporat a aquesta mena d'anàlisi: Jim Amelang (1.981) ha utilitzat amb encert els capitols matrimonials per estudiar la burgesia barcelonina del segle XVII; i, en general, els protocols notariais de caràcter econòmic serveixen per establir els criteris de jerarquia entre els diferents grups socials. Però, la complexa casuística de les estructures socio-professionals mereixeria una reflexió metodològica com la que la historiografia francesa féu en el Congrés de Saint Claude l'any 1.967.

La història de la família és un altre tema que cal enquadrar dins la història social. A Europa, la família despertà l'interès dels historiadors a partir de la dècada dels seixanta, amb la Conferència de Cambridge de 1.969 i amb les posteriors obres de Jean Louis Flandrin (1.975), Lawrence Stone (1.977) i Edward Shorter (1.977), però tal com demostra l'estat de la qüestió de Ricardo García Cárcel (1.983), avui dia, a Catalunya el tema és

pràcticament verge. Vàries són les directrius d'investigació: anàlisi dels textos jurídics, estudi dels processos sobre separacions i divorcis, normalment dipositats en els arxius diocesans, línia en la que s'inscriu la tesina d'Antonio Gil Ambro_{na} (1.984) sobre el fracàs matrimonial a la diòcesi de Barcelo_{na} en els segles XVI i XVII. Estretament lligada al tema de la família, ha sortit amb força els darrers anys la historiografia que té com a centre d'interès la dona, el "Centre d'investigació històrica de la dona" de la Universitat de Barcelona i el Congrés sobre la història de la dona organitzat per a la UAB l'etiu de 1.983, són dues mostres d'aquesta empenta; precisament en aquest Congrés, Jim Amelang presentà una extraordinària comunicació sobre les fonts per a l'estudi de la dona a la Catalunya Moderna.

Així mateix, la història de la vida quotidiana rep en aquestes Jornades de Joves Historiadors una aportació decisiva en el repertori de fonts suggerides en la comunicació presentada per l'equip BROIDA; fonts arxivístiques, literàries i de restes materials per indagar a Catalunya sobre la història de l'alimentació, del vestit, de l'habitatge, etc.

La història dels moviments socials ha rebut últimament impulsos vigorosos. Poso com exemple el tema del bandolerisme, un tema fins fa poc ancorat en les ja clàssiques obres de Joan Reglà (1.956, 1966). Les recents tesis de llicenciatura de Catherine Marcelle (1.980) i Xavier Torras (1.983) donen una imatge molt distinta del fenomen bandoler: d'incidència en tota Catalunya, existència d'un bandolerisme urbà, artesanat i clergat com a grups socials amb més forta presència entre els delinqüents, relació i utilització dels mateixos bandolers per l'administració virreinal... Revisió del tema possible, com en tants d'altres casos, en combinar l'aprofundiment de les fonts dels arxius generals amb l'enriquidora varietat dels arxius locals.

2. Les estructures mentals (cultura, religiositat, pensament).

A partir de la dècada dels anys setanta, la historiografia francesa s'obre a noves ciències humanes: a les influències dominants de l'economia, la sociologia i la geografia, s'hi sumen l'antropologia, l'etnografia o la psicologia social.

El camp ambigu, però extraordinàriament atractiu, de la història de las mentalitats ofereix un seguit de temes i metodologies que a penes s'han encetat en la historiografia catalana:

- Les actituds de l'home davant la mort és un tema de moda: M. Vovelle (1.973), sobre la Provença; Pierre Chaunu (1.978) i J. Meyer (1.979), sobre París; Goujard sobre Rouen; B. Vogler sobre Alsàcia, etc. han utilitzat els testaments francesos per desxifrar els comportaments que desenrotlla l'individu davant la seva pròpia mort. En el Congrés de Santiago de Compostela (1.982), Ricardo García Cárcel féu una tipologia dels testaments barcelonesos i mesurà les seves possibilitats; davant l'exigua representativitat del testament com a font per avaluar l'actitud religiosa, García Cárcel suggeria tres fonts complementàries: 1) La documentació inquisitorial, especialment les causes de fe localitzades a l'Arxiu Històric Nacional. 2) Els sermons funerals, molt nombrosos als arxius i biblioteques dels seminaris i 3) la literatura catalana de l'època.

Algunes tesines de llicenciatura apunten pels camins traçats per García Cárcel: sobre testaments treballen Montserrat Armengol i Montserrat Moya a Terrassa, Diego Granado a Martorelles i Josep Mª Ramon a Barcelona; i basant-se en els sermons funerals continguts en els Fullets Bonsoms de la Biblioteca de Catalunya, Andreu Domingo ja ha fet per el segle XVII un assaig d'utilització del mètode d'Ariès en les fonts catalanes; però l'incentiu de l'estudi comparatiu a nivell comarcal o zonal i els al·licients del contrast camp-ciutat han de multiplicar aquestes investigacions.

- Una altra aportació decisiva per a la història ideològica són les investigacions en el terreny de la producció del llibre, la seva circulació, els canvis de temàtica, la sociologia dels lectors, etc. A Catalunya amb el suport dels treballs realitzats per Jordi Rubió, Enric Moreu-Rey, Josep Mª Madurell, Enric Mirambell, etc. s'hauria d'avançar en: quantificar les edicions catalanes, estudiar la tramòia econòmica de la indústria del llibre, esbrinar la personalitat dels impresors catalans i endinsar-nos en la sociologia del món dels lectors.

Com a fonts, cal explotar en primer lloc la immensa informació continguda en aquest autèntic "llibre-arxiu" de Jordi Rubió i Josep Mª Madurell: Documentos para la historia de la imprenta i librería en Barcelona 1.474-1.553. (1.955). Així mateix, els inventaris post-mortem són una font excel·lent per al coneixement de la cultura literària de les classes mitjanes i altes urbanes; a partir d'inventaris de biblioteques han treballat Bartolomé Bennassar (1.967) a Valladolid, Juan Eloy Gelabert (1.982) a Santiago i Leon Carlos Alvarez Santaló (1.982) a Sevilla; també, la documentació notarial ha de ser la base per estudiar les famílies d'impresors i els aspectes econòmico-materials de la indústria del llibre.

- La història de la educació és un altre camp interdisciplinari que mereix la nostra atenció. Sobre les antigues institucions universitàries catalanes tenim diversos estudis parcials: Jordi Rubió i Antonio de la Torre (1.971); Mª José Lorente (1.982) i Ricardo García Cárcel (1.982) han investigat la de Barcelona; Joan B. Torroella (1.906), Jaume Sobrequès (1.978) i Albert Rossich (1.981) la de Girona; Josep Lladonosa la de Lleida (1.970), i més descunegudes ens són les de Vic i Tarragona; però el que realment trobem a faltar és una obra de conjunt com la que Richard Kagan (1.981) féu per a Castella.

Molt més desconeguda és la història de la primera ensenyança, aquí també cal acudir als fons dels arxius municipals, ja que les corporacions locals eren les qui antigament sustentaven i controlaven les escoles de gramàtica, dibuix, arts, etc. en les ciutats i viles. Un treball modèlic en aquesta línia és la tesi doctoral de Salomó Marquès (1.982) sobre l'ensenyança primària a la Girona del segle XVIII.

Estretament lligat a l'ensenyança sorgeix el tema dels índex d'alfabetització de la població, sobre el qual res no en sabem de Catalunya. Tres són les fonts a explotar: 1) Les fonts judicials corresponents als fons inquisitorials dels processos registrats en el Tribunal de Barcelona (dipositats a l'Arxiu Històric Nacional de Madrid); fonts judicials que Marie Cristine Rodríguez i Bartolomé Bennassar (1.978) van fer servir amb èxit per als tribunals de Còrdova i Toledo. 2) Les fonts notariales, especialment testaments, en la línia que Claude Larquié

(1.981) utilitzà els de Madrid i 3) Les fonts fiscals, que tenen com exemple modèlic l'estudi de Juan Eloy Gelabert (1.982) sobre Santiago de Compostela.

Per a l'època contemporània, dins el marc més ampli de la formació cultural, els arxius d'acadèmies, ateneus, casinos, entitats excursionistes, etc. ofereixen enormes possibilitats tal com ha demostrat Pere Solà en el llibre Cultura popular, educació i societat al nord-est català (1.887-1.959) (1.983).

- Despreciada durant molt temps, avui dia la història del pensament ha recobrat protagonisme.

Pel que fa a la història moderna de Catalunya, llevat dels treballs d'Ernest Lluch (1.973), referits al pensament econòmic, i els d'Enric Moreau-Rey sobre aspectes de la il·lustració catalana, poca cosa és el que coneixem. S'han d'explotar les riquíssimes col·leccions de manuscrits i fullets de les biblioteques dels Seminaris, de la Universitat de Barcelona, del Monestir de Montserrat i de la Biblioteca de Catalunya. Alguns estudis recents han fet servir aquests materials: Ricardo García Càrcel (1.980), Helena Nicolau (1.983) i Miquel Solé (1.982) han tractat els aspectes ideològics de la Revolta Catalana de 1.640 a partir del fons dels Fullets Bonsoms de la Biblioteca de Catalunya, i Núria Sales (1.981) amb la mateixa font, ens ha parlat de la polèmica entre austracistes i felipistes a Catalunya durant la Guerra de Successió, tema que segueixen esbrinant Xavier Ibàñez (1.983) i Olga Vázquez; però, la quantitat de documentació i la varietat dels temes mereix que els investigadors atorgin més atenció a aquests manuscrits i fullets.

Per a la història contemporània les fonts es multipliquen: premsa, història oral... Només vull recordar la importància que tenen els arxius privats de les rellevants personalitats de la vida política i cultural catalana contemporània: Arxiu privat de Francesc Cambó, de Prat de la Riba, de Josep Fornas, de Domènech i Montaner, etc.; encara que consultar-los es fa difícil en algunes ocasions.

- Finalment, dins el capítol de la història de les mentalitats, faré referència a les fonts inquisitorials. Com sabem, a partir dels anys setanta es produeix un autèntic "boom" historiogràfic en el tema inquisició -els congressos monogràfics

de Santander (1.976), Copenhagen (1.979), Cuenca (1.979), Roma-Nàpols (1.982) i Nova-York (1.983) en són la millor mostra; esclat historiogràfic que ha posat de manifest l'abast i riquesa de les fonts inquisitorials.

A Catalunya, basant-se amb les causes de fe del Tribunal de Barcelona, José Luis de la Torre investiga la bruixeria i José Luís Palos (1.983) ho ha fet sobre el protestantisme; però les possibilitats són molt més àmplies: estudi de les minories oprimides (conversos, morescos); de la moral sexual de la societat catalana; o de la ideologia de les classes populars, tal com Carlo Ginzburg (1.981) féu en el llibre El queso y los gusanos, utilitzant un procés inquisitorial fet a un moliner italià del segle XVI.

3. Les estructures polítiques (formes de govern, relació entre governants i governats, aspectes militars i diplomàtics).

Malgrat que durant els darrers anys ha ressorgit la història narrativa, avui dia és ben cert que importants capítols de la història política, especialment moderna, no disposen de revisions adequades, cosa a la qual ha contribuït notablement el fracàs d'Annales en el camp de la història política i diplomàtica. A l'Estat espanyol, el panorama historiogràfic de la història narrativa és de renovació. La dominant influència alemanya palesa en Vicens Vives, i encara en vigor en historiadors com Antonio Domínguez Ortiz o J.A. Maravall, es va trastocant per la influència de la historiografia anglo-saxona, afavorida per la qualitat dels seus hispanistes: John. H. Elliott, G. Parker, I.A.A. Thompson...

- A Catalunya, dins el camp de la història de l'administració podem parlar d'una autèntica escola. Pere Molas Ribalta i d'altres professors de la Universitat de Barcelona com M^a de los Àngeles Pérez Samper, Eduardo Escartín, Xavier Gil i Fernando Sánchez Marcos, han afermat una història de l'administració per la via de les biografies col·lectives, de les quals s'estudia la procedència, "cursus honorum", inserció social, normes legals i criteris en la selecció de càrrecs, etc. Atès que aquest grup ha centrat preferentment les seves recerques en l'adminis-

tració borbònica del segle XVIII, caldria estendre als segles XVI i XVII la via de les biografies col·lectives, estudiant la realitat humana dels membres de la Generalitat i del Consell d'Aragó, complementant així els treballs jurídic-institucionals de Jesús Lalinde Abadía (1.964) sobre l'administració virreinal. Les investigacions sobre la Catalunya dels Àustries s'han de desenvolupar a partir de les seccions Cancelleria, Generalitat i Consell Suprem d'Aragó de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, dels arxius Provincial i Municipal de Barcelona, de la secció consells suprimits de l'Arxiu Històric Nacional de Madrid i de diversos fons de l'Arxiu General de Simancas.

Així mateix, la història institucional catalana dels segles XVI i XVII també mareixeria un estudi sistemàtic dels processos de Corts guardats a les seccions Cancelleria i Generalitat de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, revisant velles conviccions tal com Pablo Fernández Albadalejo (1.984), C. Jago (1.981) i I.A.A. Thompson (1.982) han fet per a les corts castellanes.

La història de les institucions de la Catalunya contemporània s'ha centrat principalment en el període de Mancomunitat i de la Catalunya autònoma; en canvi, per exemple, poc en sabem de la història de les Diputacions Provincials, que després d'una curta etapa inicial durant el Trienni Liberal, reemprenen la seva vida l'any 1.836; els llibres d'actes i els reglaments serien l'eix documental en la reconstrucció de la història d'aquestes institucions.

Respecte a les institucions municipals, el formidable treball de Josep Mª Torras Ribé sobre Els municipis catalans de l'Antic Règim (1.453-1.808) (1.983) no ha esgotat les possibilitats de recerca del tema. Cal aprofundir en l'estudi de la realitat humana dels integrants dels governs municipals; analitzant els "status" econòmics (utilitzant cadastres i testaments), els vincles interfamiliars en les persones que ocupen els càrrecs (a partir de registres parroquials, capítols matrimonials i testaments). A més, per a l'estudi dels governs municipals, cal afegir-hi una mena de documentació interessantíssima que almenys sé que es troba als arxius municipals de Granollers per al segle XVI i Girona per al XVII; es tracta dels testaments polítics dels jurats, testaments que constitueixen una mena de balanç de

la seva gestió, acompanyat de recomanacions per a les magistratures entrants. Sobre aquesta línia d'investigació, Pere Molas Ribalta donà en el Congrés de Santiago de Compostela de 1.975 les pautes metodològiques per a l'estudi del municipi català després de la Nova Planta.

La continuació d'aquestes recerques a l'època contemporània permet una ampliació de les fonts: premsa, memòries, testimonis orals, etc., amb resultats tan interessants com el dossier sobre la història de l'Ajuntament de Barcelona al segle XIX publicat per L'Avenç. (1.983).

- En el terreny de la història polític-militar voldria destacar el contrast entre la gran quantitat de llibres i petites monografies dedicades a temes com la Guerra de Separació de 1.640, la Guerra de Successió o la Guerra del Francès i la manca gairabé absoluta d'investigacions sobre d'altres episodis; un bon exemple és la Guerra Gran, tema sobre el qual encara depenem de les velles aportacions de Miquel dels Sants Oliver (1.911) i Àngel Ossorio i Gallardo (1.913). Caldria endegar estudis locals basats en els arxius municipals de les comarques del nord-est de Catalunya -les més afectades per la Guerra- normalment, aquests arxius, a més de la informació continguda en els Manuals d'Acords, Correspondència i altres sèries municipals, s'hi troba documentació específica sobre la Guerra. Així mateix, la secció Consellers de l'Arxiu Municipal de Barcelona, la secció Reial Audiència de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i la secció d'Estat de l'Arxiu Històric Nacional de Madrid guardem amplíssims fons sobre el tema, pràcticament inexplorats.

Una altra línia d'investigació seria l'estudi de l'organització dels cossos militars i dels exèrcits en general. El llibre de Núria Sales (1.963) sobre la història dels Mossos d'Esquadra no ha tingut continuadors. Els sagramentals i somentens i per al segle XIX els Voluntaris Reialistes, Milícia Nacional i Voluntaris de la Llibertat mereixerien estudis basant-se en la documentació dels arxius municipals, on hi trobem els reglaments, quintes, relacions de les accions, fonts d'ingressos, etc. dels cossos locals. El llibre de Juan Sisinio Pérez Garzón (1.978) sobre la Milícia Nacional madrilenya és un exemple a seguir.

Finalment, dins el capítol de la història política contemporània, moltes fonts i línies d'investigació ja han estat desbrossades: Anuaris estadístics, premsa, arxius sindicals i de partits polítics, col·leccions de fulls volanders, testimonis orals, etc. han servit per historiar els partits polítics, el moviment obrer o les personalitats del nacionalisme català.

Només voldria recordar l'extraordinària importància de l'Arxiu de la Guerra Civil de Salamanca, en les seves diverses seccions: militar, político-social, fullets, arxiu de la maçoneria... On hi ha un preciós material per a la història política catalana que solament en dates molt recents s'ha pogut examinar.

HISTÒRIA LOCAL

**Andreu Mayayo i Artal,
becari del departament d'Història
Contemporània de la UB.**

HISTÒRIA LOCAL I HISTÒRIA TOTAL

INTRODUCCIÓ

La incorporació d'una ponència sobre Història Local dins d'unes Primeres Jornades de Joves Historiadors palesa l'increment d'aquests estudis en els darrers anys de la mà de molts llicenciats en atur-professional, que veuen en la perspectiva de la història local un camí més adient per enfrontar-se a l'aprenentatge investigador i una justificació, si més no compensació, als esforços de cinc anys d'estudis acadèmics.

Joves historiadors expulsats a pilons cada curs d'aquesta mena d'úter matern que són les nostres facultats, a la selva competitiva de les oposicions o a la travessada del desert de la investigació, car cada cop són més pocs els qui poden pujar al carro dels departaments universitaris o beques d'investigació, i que troben en uns estudis nous i en una documentació verge, local i comarcal, la font de la seguretat, l'oasi alliçonador. Lògicament no tothom fa el viatge amb les mateixes alforges ni amb el mateix esperit aventurer: la majoria es limita a seguir les petjades segures, sense altre afany que sumar punts amb la finalitat d'aconseguir un lloc a l'ensenyament; d'altres, enlluernats pel sol de la darrera escola de moda, però sense l'aigua necessària, s'estavellen de nassos a terra i el miratge encisador s'esmicola en milers de grans inconexs i estèrils; d'altres, amb l'esguard cap a l'horitzó convergent, aprofitant les indicacions dels vells de l'ofici, assoleixen fer cap a l'anhelat mar historiogràfic aportant nous cabals, nous camins i noves perspectives.

Dit això, la tasca d'estudis locals i comarcals endegada per molts joves historiadors en atur-professional i força estudiants a les portes de la llicenciatura, podria semblar fictícia, fruit més de la necessitat que de l'interès, i que no valdria la pena

trencar-se el cap o dedicar-hi una ponència. Malgrat tot, ja que esdevé una realitat, és millor no fugir d'estudi i intentar reflexionar plegats sobre aquest fenomen, discutir problemes, conèixer treballs no publicats o de difícil localització, estudis que s'estan fent, ensumar idees i suggeriments... i, sobretot, plantejar tot un seguit d'elements que ajudessin a enriquir i esperonar els estudis de caràcter local. Paral·lelament, cal no oblidar que l'empenta i atenció, al marge de valoracions, per aquest tema depassa el nostre àmbit. Des de fa un grapat d'anys, professionals de la història també s'hi dediquen; així com l'interès pels estudis locals i comarcals ha estat un dels eixos de la nostra reconstrucció nacional, que ha donat lloc a l'aflorament d'infininitat de centres d'estudis i publicacions arreu, amb el suport i la subvenció d'institucions públiques i privades.

El plantejament d'aquesta ponència segueix els criteris generals marcats per les Jornades; és a dir, una presentació conceptual-metodològica, un estat de la qüestió i noves perspectives. El confusionisme respecte a la discussió conceptual-metodològica ens obliga a deturar-nos més del compte en el primer apartat i fins i tot deslligar-ho entre la definició conceptual i les propostes metodològiques. La presentació d'un estat de la qüestió sobre la història local catalana topa amb la dificultat de classificació de tipus conceptual i amb la inherent dispersió de les fonts, la qual cosa ens ha motivat més a reflexionar sobre l'actual producció historiogràfica i els seus centres d'emissió i recepció que no pas a elaborar unes fredes tirallongues estadístiques de tesis, tesines i articles, forçosament incompletes, ultra ser conscients que en aquest àmbit les publicacions són la punta de l'iceberg de les investigacions. Les comunicacions han estat quantitativament migrades i qualitativament, en l'aspecte de la reflexió conceptual i metodològica, pobre, llevat dels valencians -cal destacar l'excel·lent comunicació de Salvador Calatayud i José M. Fernández- tot i que érem conscients que no es podia exigir gaire més quan d'altres professionals no han passat la frontera de les paraules boniques i les frases fetes.

D'un temps ençà arreu dels indrets de la nostra historiografia -lectura de tesis i tesines, pròleg de llibres, conferències, articles, editorials de "L'Avenç"...- tothom coincideix en la importància de la història local i comarcal, en esperonar els joves

historiadors per aquest camí; però, amb els papers escrits sobre la taula, hem de constatar, a contracor, que som a les beceroles. En aquest sentit, la darrera aportació més reeixida, tant pel seu plantejament com pel seu contingut, ha estat la del professor de la Universitat de Barcelona Ignasi Terradas i Saborit en la ponència presentada a les III Jornades d'Estudis Històrics Locals, organitzades per l'Institut d'Estudis Baleàrics a Ciutat de Mallorca el novembre de l'any passat, amb el títol: "Reflexions sobre la forma de relacionar la història local i la història general". Una ponència que posa el dit a l'ull i tracta amb rigorositat l'entrellat de la nostra temàtica. Una ponència, doncs, suggerent que l'autor ha tingut l'amabilitat de deixar-me,

Al seu costat cal destacar, en un altre nivell, l'experiència de les assemblees intercomarcals d'estudiosos, els esforços reeixits de molts centres d'estudis locals i col·lectius de recerca, com les assemblees d'història de la Ribera del Xúquer i la publicació, a cura de diversos autors, d'una història d'Osona.

La finalitat d'aquesta ponència no és la de descobrir la sopa d'all de la història local ni de sentar càtedra, ja que no són les Jornades el lloc, ni l'autor la persona adient, per a fer-ho. L'objectiu és més modest, i desitjo que agrait; per una banda, oferir elements de reflexió sobre el concepte i la metodologia i, per l'altra, presenta elements de discussió sobre noves perspectives i alternatives per superar les dificultats que hom troba quan desitja investigar en aquest àmbit. Una reflexió personal en veu alta feta des d'una concepció historiogràfica que neix del marxisme i s'alimenta dels projectes renovadors de l'esquerra catalana, a partir de l'experiència investigadora viscuda durant l'elaboració de la meva tesina de llicenciatura sobre una comarca catalana, de la meva formació com a investigador en història contemporània i dedicació al món rural, i de les meves vinculacions a la premsa local i comarcal i a l'activitat dels centres d'estudis.

Reflexió en veu alta que diversos amics m'han esperonat a posar-la blanc sobre negre, a escriure-la, amb el ple convenciment que l'única manera d'avançar, de treure'n l'aigua clara, en aquest camp i en tots, és escrivint, mullant-se i defensant les opinions amb la ploma. No cal dir que aquesta ponència és deutora de totes les aportacions abans esmentades, principalment de la

del professor Ignasi Terradas, i de moltes altres que oportunament se citaran, de les quals he extret les moltes o poques, al vostre gust, idees suggerents que trobareu en les planes que se gueixen. De les altres, és clar, la responsabilitat és meva.

HISTÒRIA "LOCALISTA" I HISTÒRIA LOCAL

Si la conceptualització de la història local fos únicament i exclusivament de caràcter geogràfic no hi hauria cap problema; així, quan hom parlés d'història local, tothom entendria que es fa referència a aquells esdeveniments produïts en el passat en un espai geogràfic determinat i concret.

Durant molts anys erudits i cronistes locals s'han dedicat a relatar els fets gloriosos, segons el color dels seus ulls o dels qui pagaven; les proeses del seus fills predilectes; el fervor religiós del poble i ben poca cosa més. Tanmateix, no feien altra cosa que repetir l'esquema dels historiadors que pretesament elaboraven una història general basada en la vida i obra dels reis o dels qui detentaven el poder. En aquest ambient historiogràfic tampoc no trobaríem problemes de conceptualització i la història local esdevindria la particularització, la reproducció a petita escala, d'una història general que, a hores d'ara, ningú no dubtaria a qualificar de distorsionadora o, almenys, incompleta.

El primer tall dicotòmic té efecte en el moment en què els historiadors comencen a refer el passat incorporant nous elements d'anàlisi -l'economia, les relacions socials, els fenòmens culturals...- i emprant una metodologia científica més acurada. La història local és menyspreada i abandonada a mans de nous erudits, o fins i tot de professionals, que continuen amb la tradició de relatar, en funció de la demanda, les commemoracions, les anècdotes divertides, la vida dels fills il·lustres... Al cap i a la fi, la història "localista" (1) és una plasmació escrita del típic xovinisme d'una comunitat respecte a la veïna, al servei del poder "establert" -polític, econòmic o acadèmic-, respectuosa amb la mitologia general. En fi, d'un interès que no s'eleva més enllà de l'alçada del campanar de l'església local i d'un ús onanístic.

En el darrers anys s'han anat desenvolupant, a casa nostra,

tot un seguit d'estudis que, coincidint amb l'objecte d'anàlisi, no tenen res a veure amb la tradicional i conservadora història "localista". L'empenta de la nova història local escau en la preocupació d'alguns historiadors de comprobar, a través de monografies, de tesis establertes o d'aprofundir en determinants aspectes mancats del suport documental necessari. La tasca d'aquest historiadors ha estat regida per una regla d'or que l'Ignasi Terradas a definit prou bé: "Qualsevol història local que no afegeix res al que coneixem dels corrents generals, encara que sigui com a excepció o com una comprovació més, no ens interessa" (2). Creiem, per exemple, en les excel·lents monografies de Le Roy Ladurie o Carlo Cipolla, en l'atenció de diversos autors per la quantificació demogràfica o les fluctuacions econòmiques, o, més darrerament, en l'anàlisi dels fenòmens culturals i la història de les mentalitats.

La necessitat del diàleg constant dels fets socials amb els generals, del lligam del marc universal, definit segons l'època i el tema tractat, amb la realitat singular i particular, és, sens dubte, l'origen i el camí endegat per la nova història local, a pesar que no deixa de ser curiós que es torni a repetir el fenomen de subordinació suara esmentat quan ens referim a la història commemorativista i de personatges, de la història local respecte de la general.

Les relacions entre història local i història general, vet aquí el rovell de l'ou de tota la discussió conceptual. Anem a pams. ¿Què vol dir història general? ¿Com s'elabora una història general? Ignasi Terradas ens diu: "Hi han històries pretesament generals que no són altre cosa que una història local metonímica o metafòrica de tot un país. Quantes històries polítiques que volen parlar de tota una nació no són massa més que una història local d'una cort, un parlament o una capital? A vegades fins i tot aquesta història local dels gabinets, ambaixades, camps de batalla, palaus reials i parlaments té menys projecció que la d'un poble" (3).

Fem memòria, ¿quina ha estat la base de la història de Catalunya que ens han explicat a les nostres facultats?. La història de Catalunya no és únicament, malgrat que no poso en dubte la seva transcendència, la de Barcelona "Cap i Casal", la de la revolució industrial, la de les institucions com la Mancomunitat o la

Generalitat... Se'm dirà que la història és comprensió o no exclusivament narració, d'acord. Se'm dirà, també, que cada cop s'intenta incorporar més elements d'altres indrets, i altres àmbits, que enriqueixen i completen el coneixement del nostre passat, el de tots. Atenció, però. En aquest punt és quan jo parlo de subordinació de la història local a la general. Per entendre'ns, fer història de Catalunya, i en Llorenç Ferrer em pren gairebé les paraules de la boca: "(Anant) a l'interior a comprovar com aquest s'adapta a la història de Barcelona, és eliminar tot el que té de ric la pròpia dinàmica interna de l'interior" (4). Dos exemples més, de collita pròpia, sobre l'etnocentrisme del "Cap i Casal", quan hom vol demostrar que el que passava a Barcelona succeïa arreu del Principat, tant en el contingut com en les dates dels esdeveniments: el 6 d'octubre de 1934 Lluís Companys podia proclamar a Barcelona la República Catalana, però a la vila de Sarraí (Conca de Barberà) el mateix dia es proclamava la República dels Soviets. Una mica diferent, oi? La pèrdua de l'hegemonia cenetista a mans del PSUC durant la guerra civil es produeix al camp català arran dels fets de la Fatarella el gener de 1937 i no com a conseqüència dels fets de Maig de Barcelona; és a dir, quatre mesos abans.

Ignasi Terradas ens avisa dels perills més freqüents en què podem caure els historiadors locals: l'error metonímic i l'error metafòric. El metonímic, prendre la part pel tot, és creure que tot el que té un sentit en un lloc i passa en altres, també hi deu tenir el mateix sentit. El metafòric, prendre la història local com a llegoria de la de tot un país, en un sentit real i literal. Així, l'historiador local hauria de tenir en compte la dinàmica pròpia de la comunitat analitzada com curar-se en salut amb una bona perspectiva general, ja que sovint és impossible explicar la naturalesa mateixa d'un conflicte partint d'un marc local (5).

Recapitulem, hem parlat d'una nova història local endegada pels historiadors interessats en els treballs monogràfics, basada en un "Feed-Back" constant entre la història general i local. Aleshores, ¿podem considerar a qualsevol estudi a redós d'aquestes característiques com un exemple d'història local? ¿com discernir entre l'historiador general que recolza en monografies locals i l'historiador local que vol articular-se amb la història

general? Parlant clar, ¿de quin factor a factors depèn que un treball sobre els gremis, el cadastre, l'epidèmia del grip d'un determinat lloc sigui qualificat com a història local o història moderna o contemporània?

A parer meu, conceptualment, al costat del que ja hem esmentat i altres consideracions metodològiques que reservem pel proper apartat, la història local o és història TOTAL o bé és història general particularitzada. Història Total entesa com l'intent d'analitzar i relacionar tots els fenòmens estructurals i sobreestructurals amb la vida quotidiana dels protagonistes de la història: els homes i les dones. Sóc conscient de l'actitud reàcia o, si més no, escèptica vers la viabilitat d'aquesta mena d'història Total que manifestem d'antuvi molts historiadors; però, de la mateixa manera que abans he afirmat que la història local és Total o no ho és, ara afirmo que si aquesta té alguna possibilitat de cristal·litzar és en el marc de la història local. Tal com diu Ignasi Terradas: "La historiografia regional, tal com la configuren les fonts, els mètodes i les teories, sobretot amb la influència francesa, es decanta més cap el nivell explicatiu general que cap el comprensiu localitzat (...) La història quotidiana és una manera de comprendre i interpretar la història a partir de poder representar-se com uns fets, actituds, idees i relacions (que) s'han pogut viure a través de tots els moviments del ritme humà, dels dies, les nits, les estacions de la naturalesa i les edats de l'home. Aquesta quotidianetat és el que en principi sembla més aconseguible per una història local que per una regional" (6).

Un altre concepte que hauríem d'anar en compte a emprar i que cal separar de la conceptualització de la història local com a història Total és, al meu entendre, el de la micro-història, que, sens dubte, és una altra història. La micro-història intenta reproduir o fer-nos comprendre uns determinats esdeveniments o fenòmens mitjançant l'anàlisi d'unitats singulars susceptibles de ser generalitzades. Aquesta nova via és lloable i encisadora, sobretot pel que fa referència a la reconstrucció de les mentalitats de les classes subalternes marginades per la historiografia i de cultura tradicionalment oral (7), però difícilment podem identificar-la, conceptualment i metodològicament, amb la història local.

La nova història local hauria de recolzar tant en les dades i fets, com en les anàlisis acurades de l'estructura social; de tot allò que hom exigiria a qualsevol historiador que es dediqués a d'altres àmbits. Així també, com un esforç per copsar la vida quotidiana, els sentiments, les emocions, o els neguits, de la comunitat en l'època estudiada. Per això, ens caldrà una metodologia interdisciplinària, oberta i receptiva als mètodes i les anàlisis d'altres branques que estudien els fenòmens socials. Tal com torna a dir Ignasi Terradas: "El que ens interessa no és el que va passar en forma circumscrita a nivell local sinó comprendre localment el que esdevé, o pot, o sembla esdevenir a través d'una societat, un país, una cultura, un món. Comprendre, interpretar en història és tenir un sentit de com es vivia o malvivia en una època (...) Així doncs, cal substituir la història local d'antigalles, aniversaris i singularitats per la història local entesa com un passatge de la comprensió que va i ve de la història general" (8).

Apostem, si us plau, per una nova història local lligada a la història general però definida conceptualment per la seva preocupació per elaborar una història Total, i, metodològicament, pel seu caràcter essencialment interdisciplinari.

HISTÒRIA LOCAL I ALTRES DISCIPLINES

Els historiadors que vulguin dedicar-se a la investigació local ja poden tocar el dos de la torre d'ivori positivista i de la plàcida teranyina de papers escrits. Les fonts documentals escrites són insuficients per elaborar una història local amb les característiques apuntades a l'apartat anterior. Estic convençut que el fracàs de molts historiadors, respecte a d'altres investigadors, en l'intent de construir una reeixida història local ha estat més un problema metodològic que ideològic. La precisió és un deure, no una virtut. Els fets són sagrats, l'opinió lliure. La història s'ha de fer amb dades i notícies; però, també, i molt, amb pensament. L'historiador ha de tenir la passió de comprendre i ha de ser tan àvid d'intel·ligència com d'erudició.

Reflexionem, per exemple, a través de la meva experiència personal. L'objectiu de la tesina era investigar una comarca rural catalana, la Conca de Barberà, de la crisi agrària a la guer

ra civil (1890-1939). La gran preocupació que em ballava pel cap era la de trobar les fonts que expressessin els sentiments dels sectors populars, ja que ben poca cosa calia esperar dels documents oficials o de la premsa de l'època escrita i consumida pels posseïdors d'una cultura escrita (un 10% de la població total). Evidentment, no podem menysprear les dites fonts per copsar una cultura camperola de tradició oral, pensem en els sumaris judicials o els llibres d'ànimes registrats pels capellans, tot i que són indirectes i insuficients. No quedava altra alternativa que cercar noves vies d'aproximació, i la més important fou la història oral.

La utilització de la història oral com a font documental és avui acceptada gairebé per tothom, sobretot, en el camp de la investigació local. Aquesta font documental va néixer amb empenta dins de la historiografia britànica, estretament lligada al desenvolupament de la història local (9). Recordem, tanmateix, l'impacte encisador que provocà l'aparició del llibre de Ronalds Fraser Recuérdalo tu y recuérdalo a otros (10), una captivadora història oral de la darrera guerra civil espanyola. A casa nostra, cal destacar l'empenta donada per la professora Mercè Vilanova i els treballs de Cristina Borderias, Anna Monjo i Carme Vega (11).

El mateix R. Fraser resumia la importància de la història oral com a font documental en la investigació històrica en tres àrees: primera, l'aportació de noves dades; segona, recuperar, a través de l'experiència viscuda, les lluites diàries i conscients d'una majoria del poble, la praxis de la qual la historiografia es permet ignorar perquè no figura als documents; tercera, la indagació del paper de la consciència, de la subjectivitat en el procés històric (12). En aquests tres sentits vaig utilitzar la història oral en el meu aprenentatge investigador, entrevistant gairebé un centenar de persones. La primera constatació és que és més interessant per copsar la vida quotidiana i el subjectivisme en el procés històric que no pas per l'aportació de dades que es pugui fer.

El domini documental al costat d'una capacitat de posar-se a la pell dels contemporanis dels esdeveniments és del tot recomanable per extreure el suc a la persona entrevistada. Però cal anar amb compte a no equiparar aquesta font amb el document escrit. Pensem que el diàleg establert, la informació rebuda, ha passat

per la purgació, a cops gruixuda, del record. El problema és ¿Què i com es recorda després de quaranta anys?. En aquest punt no podem fer volar coloms, Catalunya no és Anglaterra o Alemanya, el caràcter mediterrani del nostre poble es profundament esquizofrènic entre el que va fer o pensava i el que ens diu; i això encara s'agreuja, en temes punyents, en casos com els de la guerra civil. Per entendre'ns, si tots els qui afirmaven que estaven al balcó de la Generalitat quan Macià proclamà la República Catalana hi haguessin estat de veritat, el Nou Camp resultaria petit; sort que en aquesta ocasió gaudim d'un documental gràfic. Dissortadament, però, no sempre tenim a mà la comprovació documental. En resum, caldrà aprendre de la metodologia dels antropòlegs, que d'això en saben un niu.

La perspectiva de crítica radical endegada als anys cinquanta pels sociòlegs anglo-xasos possà de relleu la feblesa dels conceptes emprats pels historiadors com: revolució, classe social, pagesia... Dins de la Sociologia i l'Antropologia es desenvoluparen, també, cap als anys seixanta, els "estudis de cas". L'estudi de cas va intentar resoldre la dicotomia general-local, però en una època de massa preponderància dels models i teories de generalització àmplia i forçosa. El "cas", en la majoria d'estudis, quedava reduït a una il·lustració. La metodologia de l'estudi de cas es va desenvolupar, principalment, a l'escola d'antropologia política de Manchester i reeixí en els estudis d'empreses i institucions de tipus econòmic, amb unes relacions força definides amb el seu entorn. Un altre nivell metodològic important per a la història local són els d'estudis de "xarxa social" que han intentat estructurar les relacions de parentiu, residència i veïnatge de les societats anomenades "complexes" pels antropòlegs (13).

Una pretesa superioritat professional i científica dels historiadors enfront els sociòlegs i antropòlegs ha portat a aquells a considerar el recurs a aquestes disciplines com una forma d'il·lustrar gràficament i d'una manera divertida les seves investigacions. Tot plegat, lletra menuda i secundària. Malgrat que hi han excepcions lloables, com la de Le Roy Ladurie o la de E.P. Thompson, la veritat és que han estat els sociòlegs i antropòlegs -I. Wallerstein, E. Wolf...- els qui més profit han tret de la conjunció de les diferents metodologies. A l'historiador, ultra requerir

una cura d'humilitat, almenys metodològica; li cal submergir-se en l'experiència del treball de camp, de l'anàlisi etnogràfica per aprendre a valorar d'una manera precisa fenòmens de la vida quotidiana i de la formació de les mentalitats col·lectives. En altres paraules, una sensibilitat i una qualitat humana superior a la que necessita per enfrontar-se amb els documents escrits. Com molt bé diu Jesús Contreras: "El que és significatiu i el que ha de ser rellevant és l'objecte d'estudi i no les disciplines" (14).

Tornem a la meua investigació. He dit que em treia de polleguera esbrinar la visió dels sectors populars, principalment pagesos, sobre la comunitat rural i les alternatives a la crisi agrària. Ja he assenyalat la importància de la història oral, duta a terme amb una sensibilitat etnogràfica, sense oblidar les fonts documentals escrites en les quals de tant en tant emergeixen com icebergs o bengales esdeveniments i actituds valuoses, però seria bo oferir alguns elements on projectar l'anàlisi sociològica i antropològica. L'alimentació, el vestit, l'habitatge la celebració de les festes, els centres de relació social, les entitats recreatives... Hem de fet un esforç per escorcollar la formació i desenvolupament de les mentalitats col·lectives sobre el que es menja -la cultura del pa i el ví a casa nostra-, la lluita per un feix de llenya; les festes de carnaval i els testaments de carnestoltes -veritables "fasti" contemporanis-, i, en el cas estudiat, els cafès per als homes i els safarejos per a les dones que esdevenen verament el sedàs de la informació i opinió en la promiscuïtat social de les cases de barrets...

Ben segur que més d'un somriurà en llegir el que diem, i pensarà que són bajanades o dèries, en alguns casos vicioses, d'un autor que ha perdut els papers. Permeteu-me, doncs, exemplificar-ho, breument, des de l'òptica del darrer element apuntat. Vaig dedicar un capítol sencer de la tesina a la casa de barrets de Montblanc, "Ca la Carme", després de constatar tot un seguit de fets: primer, era l'únic lloc, en una comunitat compartimentada socialment, on coincidien tots els sectors socials, des del propietari o industrial fins al jornalero o menestral; segon, aquest fet facilità les converses i els acords de més d'un conflicte social i laboral; és a dir, a cops les taules de tapet verd i els sillons tapissats de color vi, servien per quelcom més que el

plaer; tercer, els treballadors d'una fàbrica feien setmanalment una doble cotització, per una banda a la caixa del sindicat i per l'altre a una caixa que permetia, d'una manera rotativa, que un parell fruïssin els dissabtes a la nit a "Ca la Carme"; quart, molts entrevistats recorden amb més precisió la inauguració d'aquest local que no pas el dia de la proclamació de la República i, afegeixen, que fou la millor cosa que portà la República a la vila; cinquè, la fúria cremadora i sagnant dels menjacapellans durant els primers dies de la revolta de juliol de 1936 no s'atreví a traspasar el llindar de "Ca la Carme", que donà protecció a l'únic capellà que salvà la pell... Vosaltres mateixos.

Hom m'objectarà que l'ús de la història oral, de la sociologia i l'antropologia potser una bona alternativa i que era factible en la meva investigació, però que per un estudiós de la guerra dels segadors tot això es pluja d'estiu. Malgrat tot, penso que no tot s'acava amb aquestes disciplines, sinó que encara en podem fer ús d'altres com: l'arqueologia industrial, l'arquitectura, la creació literària, la documentació gràfica o el cinema...

L'urbanisme, la construcció d'habitatges, de places, de carrers, de vies de comunicació i d'obres públiques són fonts que hem d'aprendre a valorar, interrogar i analitzar. Vull fer esment d'un preciós treball fet per l'amic Joan Fuguet, vell artista i jove historiador, sobre l'arquitectura dels cellers cooperatius de la Conca de Barberà (15) com un exemple reeixit de la utilització de l'arquitectura en l'anàlisi històrica. Una de les tesis més treballades en la meva investigació era la de l'origen divers del moviment cooperatiu agrari; és a dir, que calia distingir entre el camí endegat per les associacions pageses, via revolucionària, i el camí pres pels fills dels propietaris, via reformista. Joan Fuguet ha posat imatge a les meves paraules amb la distinció entre els cellers pagesos per a la primera via, de caràcter eminentment funcional, i els cellers dels propietaris, les meravelloses catedrals del vi de tall modernista sota els plànols de Pere Domènech i Roure i Cèsar Martinell.

Les relacions de la història amb la literatura és ja clàssica i ha estat objecte de diferents reflexions per part d'historiadors i escriptors. Tota mena d'història ha servit per escriure

novel·les, teatre, poemes i la tirallonga de narracions, però també molts historiadors han trobat la seva vocació professional i molts suggeriments en el món literari. No crec que ningú negui la influència i la importància per al coneixement històric d'obres com les de Dostoievski, Tolstoi, Stendhal, Flaubert, Galdós, Valle-Inclán, Levi i, a cas nostra, d'un Josep Pla o un Puig i Ferrater o bé un Narcís Oller a la Víctor Català mateix. Aleshores, encara amb més raó la utilització d'aquesta font en la construcció de la història local és del tot imprescindible. Dissortadament, hem de reconèixer que sovint els literats han copsat amb més exactitud el tarannà i el tremp d'un esdeveniment que els mateixos historiadors. Així com les biografies, llibres de memòries i records, i l'anomenada literatura popular de les rondalles, les cançons, dites escrites o de tradició oral transmesa de generació en generació i els refranys són un filó riquíssim.

La suggerència d'aprendre dels literats a escriure història potser aixecarà ampolles, però no m'estic de fer-la, ja que cada cop la història que s'escriu és més avorrida i els llibres ens cauen als peus. No es tracta d'un problema formal, d'afegir més o menys citès divertides enmig d'un text o d'una elecció temàtica determinada, ni pretenc pregonar una història biogràfica o anecdòtica que margini les relacions de producció. No, senzillament, proclamo que cal parar atenció a resituar en un primer pla els veritables protagonistes de la història, els homes i les dones, per humanitzar el discurs històric, tant quan parlem de l'exportacions vinícoles com quan ens endinsem en l'estudi dels comportaments socials. Per cert, recomanació que ja ens feia Karl Marx: la història no fa res, ni posseeix una riquesa immensa, ni protagonitza batalles. És l'home, l'home real i viu, qui ho fa tot, qui posseeix i lluita.

L'historiador cerca contínuament les causes, pregunta ¿per què?, intenta mostrar les coses tal com van ser. D'acord; però no oblidem un factor essencial per comprendre el procés històric: la història subjectiva, de com van viure els esdeveniments llurs protagonistes. Lenin deia: una mentida repetida mil vegades es converteix en veritat. No podem prescindir d'aquesta aproximació -jo diria marxisme càlid- i abandonar-la a mans dels escriptors i artistes. Sóc conscient que jugo amb foc i per això mateix em pregunto, com el Pare Agustí Altisent (16), Tucídides és bellíssim.

però es verídic alhora?. Tanmateix, crec sincerament que és possible, tenint en compte que tot té les seves limitacions així com la construcció científica de la història. Els límits de la història són els límits de la vida analitzada per la raó, i la seva grandesa és la de reproduir la veritat humana d'allò que s'esdevingué i no pas del que podia haver estat. L'art supera la naturalesa. La història supera la vida.

Un bon cop d'ull als documents gràfics de l'època -gravats, dibuixos, pinturas, fotografies...- és, sens dubte, una font que hem d'interrogar amb rigorositat i no amb simple curiositat. Evidentment, l'art és subjectiu, interpretació personal d'una realitat objectiva, i en aquest sentit hem d'orientar la nostra anàlisi. I, no parlem dels reportatges cinematogràfics contemporanis als anys estudiats o les recreacions posteriors són per llepar-se els dits.

LA NOVA HISTÒRIA LOCAL CATALANA

Hem intentat fins ara esbrinar, una mica, sobre la conceptualització i metodologia de la nova història local i ja és hora, segurament, de fer un repàs als treballs i estudis que a casa nostra li donen vida. Abans, però, seria bo treure el cap de la nostra realitat i donar un cop d'ull al desenvolupament de la disciplina a d'altres indrets, exemplificada en els casos anglesès i mexicà, països que presenten potser les versions més diferents i oposades de tota la historiografia local (17).

Segons Ignasi Terradas la historiografia local anglesa comparada amb la mexicana resulta més precisa i erudita, alhora que més institucionalitzada i integrada en el món universitari, i la mexicana comparada amb l'anglesa més apassionada i protagonitzada tant per professionals com per afeccionats.

Per Luis González, màxim representant de la historiografia local mexicana actual, : "La microhistoria nace del corazón y no de la cabeza como la macrohistoria. El microhistoriador suele acercarse a su objeto más por simpatía o por antipatía que por el mero afán de saber, su madera es más de poeta que de científico. En la macrohistoria se confunden más que en cualquier otro tipo historiográfico el sujeto i el objeto, el ser que se expresa, el ente expresado i el ser comprensivo (...) El espacio geográfico de la historia universal es obra de la naturaleza, es la bola de

billar denominada mundo. El espacio de la historia continental no es menos inhumano. El espacio de la historia nacional lo determinan convenios i guerras conforme a vagas razones de Estado. El espacio de la historia local tiene límites poco precisos y muy combiantes, oriundos del sentimiento y de la acción" (18).

La perspectiva i actitud d'una microhistòria "sentimental" localista i més aviat conservadora contrasta amb la història local anglesa més "cerebral", més amatent a la història general, i, ideològicament, tant pot sortir d'una tendència com d'una altra. La història local anglesa acostuma a ser més obedient i a congraciarse amb els historiadors "establerts" mostrant més aviat la corroboració del general en el particular. Curiosament han estat historiadors "generals" els qui han replantejat a Anglaterra les argumentacions i suposicions de la historiografia local fent ells mateixos estudis locals. A més, en general, la historiografia local anglesa, exceptuant aquests historiadors de la "general", ha estat menys crítica que la historiografia local anglesa.

El desenvolupament de la historiografia local anglesa, salvant proporcions, fa pensar en la catalana, amb la següent diferència: mentre que els anglesos són respectuosos amb la història general -els seus períodes, caracteritzacions, fets importants- perquè ho són amb el món acadèmic, els catalans respecten la història general per motius nacionalistes: celebració dels esdeveniments generals i personatges relatius al fet nacional. Així, uns i altres, per diversos motius elaboren estudis locals seguint els esquemes i sèries de la història més general. La concordància entre la història local i la general pot dependre així d'una reverència envers l'objecte -nació- o envers el mètode -acadèmic, institucionalitzat amb una tradició.

Ignasi Terradas clou la seva exposició dient: 1) si la historiografia local vol tenir l'especialització i universalitat acadèmiques immediates de la història establerta, "general", desemboca en una relació deferent amb la general i pot provocar una reacció de retorn a narratives apassionades molt espatlladisses. 2) si es desenvolupa només com una activitat "literària" i a la recerca de singulars o inventaris nostàlgics, s'acava per haver de conèixer realment la regió o el poble a través de la història general ja que llavors resulta més tangible i versemblant que

l'altra. 3) Ni erudició subordinada cegament als predicats vi-
gents de la història "establerta" -periodització, fets impor-
tants, moviments que es destaquen, etc.- ni la defensa apassio-
nada de les facècies i detalls localistes ens acosten a la re-
presentació i comprensió quotidiana de les formes estructurals
i sistematitzades que prenen les relacions humanes en els con-
junts socials. En resum, Ignasi Terradas aposta per una història
local com l'experiència de la trobada de les estructures socials,
i els símbols de la cultura amb les seves formes i pressions con-
tínues i sistemàtiques, amb la presentació ondulant, discontinua
i concreta, però, de la vida quotidiana.

Personalment ratifico les opinions suara esmentades del pro-
fessor Terradas, extretes de l'anàlisi de dos models antagònics
d'entendre i fer història local, encara que m'atreviria a mati-
sar l'exemplificació del cas anglès. No poso en dubte la descrip-
ció del model anglès efectuada per Ignasi Terradas, ans al con-
trari, pocs han tingut com ell l'interès i l'oportunitat de se-
guir d'aprop aquest moviment des de l'important departament d'his-
tòria local de Leicester o amb l'anàlisi de publicacions com
"The Local Historian" o "The Lincolnshire Historian". Malgrat ai-
xò, m'agradaria afegir i reflectir, per completar si més no el
panorama anglès, l'empenta donada per força historiadors i grups
de recerca fora del món universitari o institucional. M'estic re-
ferint a la iniciativa sorgida al caliu de la revista "HISTORY
WORKSHOP", fundada a començaments dels anys setanta per profes-
sors i alumnes del RUSKIN COLLEGE, col·legi per als treballadors
adults finançat per aportacions individuals i dels sindicats, amb
l'organització de diversos col·loquis -"Workshops"- on participa-
ven conjuntament historiadors i treballadors.

Els col·loquis intentaven deturar-se en l'anàlisi de fenò-
mens sovint, massa sovint, marginats dels ambients universitaris
com: els cartistes, la història del treball, la infància i la his-
tòria, la dona i la història... Era una reacció contra la moda,
o la consciència, de negar l'existència de les classes socials i
centrar l'atenció més pels epifenòmens de la història que no pas
per les estructures. La revista i col·loquis volien interessar la
gent per la seva pròpia història, mitjançant l'estudi dels ele-
ments fonamentals de la vida social, discutir sobre les fonts al-
ternatives de la història -Ha. oral, cinema,- informar sobre ar-

xius, biblioteques i noves publicacions; en definitiva, orientar els estudiants i estudiosos en la elaboració d'un nou tipus d'història. Això sí, marcadament de classe i com a eina de combat en la pràctica social quotidiana. Tanmateix, no enganyaven ningú, des de l'any 1975 la "HISTORY WORKSHOP" apareixia subtítolada com a portanveu dels historiadors socialistes.

El cas és que des de la seva fundació s'han anat escampant com una taca d'oli diferents "workshops" arreu del país, seguint, més o menys, la fórmula original i principalment sorgits, en els suburbis o àrees de forta tradició sindical. Els "Workshops", a l'ensem d'altres grups, com són els "Workers Educational Association" o els "Working mens clubs", dedicats d'antuvi a la formació d'adults, treballadors és clar, han derivat cap a un àmbit de recerca local establint una relació dialèctica en l'aprenentatge entre els grans conceptes teòrics de la història i el redescobriments de la seva pròpia història. Grups locals, per exemple, més atrets a estudiar el procés de producció de les fàbriques locals que no pas el procés de construcció de l'església local. No cal dir que la història oral ha estat una de les fonts documentals més utilitzades, òbviament no l'única, però si d'on han sortit les recerques més interessants, i, també, per la seva naturalesa, una manera de democratitzar la història (19).

Tradicionalment la historiografia local catalana, i espanyola en general, que ha vinculat corrents generals amb casos concrets no ha estat econòmica i social, sinó religiosa i jurídica. Importants en aquesta direcció són els estudis de dret costumari per comarques i localitats, i les monografies de monestirs, santuaris i festes religioses. Tot aquest material és un bon punt de partida per a les exigències de la nova història local. Per ara ja ha atret l'atenció dels etnòlegs o els antropòlegs i dels historiadors de les ideologies, mentalitats i costums. El Dret i la Religió, en ser els elements constituents, essencials, de la societat tradicional, és una sort que hagin suscitat ja des de la darreria del segle passat, i en determinats casos abans, l'interès historiogràfic i sociològic. A més de la Religió i el Dret, el Folklore ja s'estudià o glossà a Catalunya a partir de la segona meitat del segle XIX. Ara bé, la major part de la historiografia local costumaria, religiosa, jurídica o folklòrica és de caràcter commemorativa, anecdòtica o merament erudita (20).

Un dels aspectes que sovint s'oblida i que més ha influït en el desenvolupament de la historiografia local ha estat l'excursionisme científic endegat a la darrereria del segle passat i arrelat amb força a les primeres dècades del present. La tasca d'homes com Pau Vila, Josep Iglésies o Lluís Solé Sabarís, al costat de decenes de protagonistes anònims, passejant-se arreu de les contrades catalanes, amb una sensibilitat que superava amb escreix la simple observació física, esperonà l'interès pel coneixement demogràfic i econòmic amb la recopilació de dades que han esdevingut ahores d'ara fonamentals. La nova historiografia local, la crisi de l'etnocentrisme barceloní, passà durant molt de temps més per la geografia que no pas per la pròpia història.

La subordinació a la mitologia engendrada pel nacionalisme romàntic i conservador també ha estat, i és, un dels elements que ha caracteritzat la nostra historiografia local. Subordinació a la periodització, als esdeveniments anomenats importants, però, sobretot, a la dinàmica del procés social analitzada des de la perspectiva nacionalista, homogenitzadora de la comunitat i divisòria respecte els veïns, que ens amaga la conflictivitat interna i els diferents projectes polítics i culturals en el marc d'un patrimoni comú que ningú no qüestiona, ans al contrari, enriqueix. Mitologia i subordinació, per exemple, a la divisió comarcal adoptada l'any 1936 per part de molts investigadors induïts per una actitud resistencialista i de rebuig al centralisme d'Estat i a les seves imposicions administratives: províncies. Parlem-ne una mica, ja que és el protagonista del nostre discurs el tema de la definició del marc "local".

Josep Fontana critica l'aïllament de la localitat, "localisme", i l'artificialitat "provincial" i aposta per la "comarca", que acostuma a respondre a velles solidaritats profundament arrelades en la història i defineix una unitat formada de relacions i de lligams que, si eren decisius en el passat, quan la comarca era l'horitzó normal de les economies agràries de subsistència, continua tenint avui força sentit, en la mesura que existeixen lligams entre els interessos dels seus habitants que reforcen la identitat històrica i ajuden a definir una determinada consistència de col·lectivitat (21). D'acord; existeix una idea-força inherent a les persones: afirmar individualment i col·lectivament

la seva identitat, però de quines comarques parlem? ¿Potser de les dibuixades per la "raó d'Estat" de l'any 1936? No escau en aquesta ponència presentar un nou projecte, menys quan el Parlament no ha escrit, en quatre anys, més que un full i mig de bones intencions, però si sensibilitzar els investigadors a delimitar les unitats d'anàlisi local-comarcal en funció de criteris històrics, tot i que dificulti el treball estadístic encorsetat per la divisió provincial i comarcal de l'any 1936.

La contribució de les Assemblees Intercomarcals d'Estudiosos ha estat, sens dubte, força reeixida en la vessant d'aportar nous elements i noves dades a la historiografia general, tot i que no ha assolit trencar amb la seva subordinació respecte a la història "establerta" i, a raó dels estudis presentats, amb la mitologia d'una Catalunya medieval. La nova historiografia local cal cercar-la d'un temps ençà en les investigacions de molts llicenciats, freqüentment originaris de l'interior, en la tasca dels nous centres d'estudis locals i comarcals i l'empenta donada per la revifalla de la premsa local i comarcal.

La "massificació" de les nostres facultats a partir dels anys seixanta provocà l'augment de nous llicenciats i, de retruc, encara que només sigui quantitativament, de la presentació de tesis i tesines. El "desgast" de molts temes a l'ensem de la facilitat de la recerca motivaren a mitjan anys setanta una presència de tesis i tesines de tipus local-comarcal prou considerable. Quantitativament, de 1975 ençà, prop d'una cinquantena de tesis i tesines s'han presentat a les facultats de Barcelona i Bellaterra, que podríem, generosament, classificar-les d'història local-comarcal. Malgrat tot, gran part no són altra cosa que una il·lustració localitzada de la tendència general -demografia, agricultura, desamortitzacions, esdeveniments "trascendentals"- o una monografia ben feta de les estructures socials, econòmiques o polítiques. Amb els dits d'una mà es poden comptabilitzar els treballs que, almenys, d'una manera o altre intenten una història local tal com aquí l'hem vingut caracteritzant conceptualment i metodològicament.

Els centres d'estudis, a través de les seves publicacions, i la premsa local-comarcal, a través d'articles i de seccions històriques, han estat l'altra cama sobre la qual ha començat a caminar la nova historiografia local. Renovació de la mà d'autodi-

dactes i historiadors professionals, la majoria identificats personalment amb la unitat d'anàlisi, reeixida en els aspectes metodològics, amb l'ús de tècniques antropològiques i de fonts orals; i temàtics, amb l'orientació cap a la vida quotidiana, mentalitats col·lectives i sectors marginats com els bandolers i les bruixes. Darrerament, revistes especialitzades i d'àmbit nacional han palesat una sensibilitat i una comprensió vers la producció historiogràfica local esperançadora, en aquest sentit remarquem l'esforç de "L'Avenç" amb la publicació de diferents dossiers (22).

La nova història local catalana, sortosament, no queda circumscrita a la Principat, nous impulsos i plasmacions es poden detectar arreu dels Països Catalans, molt especialment al País Valencià. La producció historiogràfica valenciana s'ha disparat d'un temps ençà amb una força envejable, tot i que molts creuen que és fictícia, i, concretament, en l'àmbit dels estudis locals. La celebració de la I Assemblea d'Història de la Ribera del Xúquer l'any 1980 a Sueca és verament l'inici de la reivindicació de la necessitat de les investigacions locals alhora que, a parer meu, la millor mostra de la nova historiografia local catalana. Com diu Joan Fuster al pròleg del llibre que recull les actes d'aquesta primera Assemblea: "Els "estudis locals", al País Valencià, comencen ara (...) La "història local" és la història de la mediocritat. És la història de les malalties i de les fornicacions, dels parts i de les morts (...) No és una "història" brillant: és, simplement, la "història" que ens és desconeguda, la història del "poble" i la dels "pobles" (...) Som el que ara som perquè abans vam ser el que fórem. I això ho hem d'aclarir. Per a assentir-hi o per a dissentir-hi. De més a més, tota "història", si es vol "història total", ¿no haurà de començar per ser "història local"? (23).

La publicació de les actes d'aquesta Assemblea ha donat una projecció i una rellevància als estudis locals que depassa les fronteres de la comarca, convertint-se en mirall i estímul per a d'altres contrades. I aquí s'hi veu el rovell de l'ou de la nova historiografia local, que és desconeguda per manca de possibilitats editorials, ja que en molts llocs s'han celebrat col·loquis, més o menys ambiciosos, però les ponències i comunicacions estan condemnades a que se les endugui el vent, o bé a la perpetuïtat

de la xerocopia. Els mateixos autors de la comunicació sobre la "Història local i comarcal: la Ribera del Xúquer" ens informen de la celebració de dues assemblees més; però, és clar, ambdues són desconegudes perquè no han transcendit a la lletra impresa. Malgrat tot, no ens esganyem, la qualitat d'aquesta comunicació que ja he qualificat anteriorment d'excel·lent i modèlica, és una prova més del treball que s'està fent i de l'estat de la qüestió de la nova història local al País Valencià. Tanmateix, les comunicacions de Manuel Martí i Joan J. Adrià expressen en escriure aquesta tasca reeixida dels estudis locals, de la qual hem de prendre bona nota i aprendre, si més no, de la seva interrelació amb les preocupacions covades als despatxos universitaris. Hom pot replicar aquesta observació argumentant que no és possible generalitzar només amb l'anàlisi de les comunicacions presentades i, encara menys, amb la diferent qualificació dels comunicants valencians i del Principat, ja que els primers són llicenciats amb experiència investigadora -Tesina- i els segons modestos estudiants. De totes maneres, amb aquestes i altres matitzacions, no crec que faci volar coloms.

Per cloure aquest estat de la qüestió voldria fer esment del llibre publicat recentment per diversos autors (24) sobre la història d'Osona. Aquest és un llibre excel·lent i que té la virtut de compaginar admirablement l'anàlisi del procés històric amb una finalitat essencialment didàctica. Tal com diu Josep Fontana al pròleg: "Com cal ensenyar història? Mostrant les grans línies de l'evolució humana: les grans etapes, els problemes que afecten conjuntament els diversos pobles? o bé reflexionant respecte del canvi històric a partir d'allò que resulta visible al nostre entorn més immediat?".

HISTÒRIA LOCAL I NOVES PERSPECTIVES

Quan hom parla de perspectives cal dir, d'antuvi, que ho fa en funció d'una conceptualització, un mètode, un estat de la qüestió; és a dir, analitzant una realitat mitjançant un determinat pensament i un projecte social. Avui, a casa nostra, existeixen, com arreu dels àmbits socials, diferents projectes i propostes d'actuació en el camp historiogràfic local. I això és bo, legítim i fins i tot lloable en una societat basada en el respecte democràtic. Per aquest motiu, se'm permetrà que discrepi obertament

d'actituds i concepcions que estan arrelant cada cop amb més força, amb el suport d'institucions públiques i privades; i en pregoni d'altres, amb les quals aquest autor s'identifica.

Dissenteeixo radicalment de la revifalla commemorativista -xovinista i "localista", en definitiva- que traspua en moltes publicacions de centres d'estudis o en articles de la premsa local i comarcal, subordinada, no ja al'academicisme, sinó al poder polític, i, concretament, al que avui està instal·lat al Palau de la Generalitat. Alerta! insisteixo. No li nego legitimitat i àdhuc hegemonia social; però la seva història, almenys, no és la meua. Parlem clar: és encoratjador veure com el nombre de centres d'estudis locals i comarcals s'ha incrementat, en els darrers anys, fins a assolir la xifra aproximada a la seixantena; i no cal dir el nombre de revistes que a hores d'ara configuren una tupida xarxa arreu de les nostres contrades; sóc el primer de congratular-me'n. Però, si us plau, gratem una mica i ens adonarem del que hi ha darrera de molts noms i papers bellament segellats, analitzem la tasca feta per determinats centres i les subvencions que reben. És deplorable i de mala lluna la creació de centres d'estudis de la nit al dia, com bolets, gràcies a l'aigua ploguda de la Generalitat. Deixem de banda les institucions privades, entre altres coses perquè són privades, però que quedi clar que l'única finalitat que de veritat tenen és treure luxosos exemplars que no aporten res a la historiografia general, i m'atreviria a dir que ni tan sols serveixen per als mateixos membres de la comunitat a la qual, en teoria, s'adrecen. És trist comprovar com s'intenten vetar, censurar si voleu, estudis contemporanis, que obren noves vies temàtiques i metodològiques, a redós de la "cientificació-documental-escrita" de la història, medieval és clar, moderna a tot estirar. Diuen, els nous inquisidors, que una investigació basada en fonts com la premsa escrita, i no cal dir l'oral, no té valor científic, que intentar escorcollar les mentalitats col·lectives o la vida quotidiana és caure en la xafarderia o en el pamfletisme polític..

Un cert flaire noucentista està escampant-se arreu, infiltrat-se dins els centres d'estudis; per adonar-se'n només cal enumerar el que es desprèn de l'exabrupte de l'alcalde de Vic quan afirmà allò de la Catalunya catalana. Fa feredat veure el gir copernicà que ha iniciat el moviment cultural a les zones rurals, nas

cut, altrament, al caliu de l'Assemblea de Catalunya, Bé, joves, ja sabeu el que heu de fer si voleu publicar i fer "curriculum"

A parer meu, la nova història local ha d'anar a beure en les fonts de la reconstrucció de la nostra historiografia, aportant noves dades i elements de reflexió -jo en diria dinàmiques policèntriques-, sobre la nova demanda social que vol identificar-se amb el seu procés històric; fent-ho amb sensibilitat didàctica, per comprendre el món i el seu desenvolupament, a través de la pròpia realitat i experiència com un antídoto contra l'estandadització i l'uniformisme cultural.

Reconstrucció historiogràfica perquè, com diu Joaquim Nadal parlant de la història local: "Per això els que pensem que la història té una funció social, creiem que la història cal refer-la i repensar-la en diferents moments històrics des de la perspectiva que hi projecta el present" (25). Reconstrucció amb una dinàmica policèntrica, ja que la Catalunya de l'interior -comarques com s'acostuma a anomenar-la i que recorda allò de "Madrid y provincias"- ha estat molt més que una mera receptora passiva de les forces emanades del "Cap i Casal". No es tracta de fragmentar la història de Catalunya, com diu Fontana, en un seguit d'imatges locals fragmentàries, sinó d'una història "policèntrica", on el moviment de la societat catalana, la seva evolució al llarg del temps, se'ns mostra com a resultat de l'acció combinada de tots els nuclis "regionals" que integren el territori de Catalunya (26). Jo estic convençut que la renovació historiogràfica catalana, conceptualment, però sobretot metodològicament, vindrà dels historiadors locals. Ja en parlarem si no.

Nova demanda social per part de molts sectors socials i persones que necessiten trobar les seves arrels, els seus orígens; és a dir, la seva identitat. Una història que parli del que han estat i del que són, que expliqui el procés de destrucció del món rural en front l'urbà i que intenti donar resposta al repte dels canvis, rapidíssims, de les noves tecnologies. Un fet que qualsevol centre d'estudi local-comarcal de la Catalunya de l'interior, i de la mateixa premsa, pot constatar, és el gran nombre de subscriptors que viuen a Barcelona o a les franges industrials, i que procedeixen de les contrades rurals en una o dues generacions. En poques paraules, una història on ells s'identifiquin com a protagonistes i que serveixi per comprendre el present o,

si voleu, en paraules de Ferran Mascarell, "És a partir d'una història local despullada de tota erudició estèril i de tot patriotisme banal que podran fer-se interpretacions globals fonamentades en realitats històriques, i que els ciutadans es podran reconèixer com a protagonistes del procés històric i social..." (27).

Una història local eminentment didàctica de doble direcció, en el sentit suara esmentat en atenció al llibre de la història d'Osona i el de l'aprenentatge de la confrontació amb la realitat quotidiana. Això pot semblar una bajanada o una forma bonica de passejar-se per l'ambigüitat. Malgrat tot, vull trencar una llança a favor de la reflexió sobre la necessitat de confrontar la nostra investigació, les nostres tesis, amb la realitat actual, amb l'experiència acumulada i transmesa de generació en generació. No penso únicament en la història més propera, amb el diàleg amb els seus protagonistes; penso, també, en la reflexió sobre la configuració urbanística d'una vila o el paisatge agrari... A tall d'exemple, es pot aprendre, i alhora explicar, la història d'un poble mitjançant l'anàlisi de la nomenclatura de les places i carrers.

Una història local, si em permeteu l'expressió, subversiva contra l'actual cultura domiant que tendeix, cada vegada amb una brutalitat més esfereïdora i espaventosa, a l'estandardització de les idees i els hàbits. Un crit de vida contra la desculturització, que és conseqüència de la imposició de les cultures consumistes que es fonamenten en la dissolució de les identitats i els patrimonis autòctons. Recuperar aquesta identitat pròpia, local i comarcal, és un dels millors antidòts en contra de l'imperialisme cultural uniformador i una de les fonts on, obligatòriament, haurà de beure la reconstrucció i reelaboració de la nostra història nacional.

En definitiva, us convido a apostar per una història més humana, rigorosa i ben feta; és clar, que parli d'homes i dones de carn i ossos, de quants més millor, de com treballen i de com es diverteixen, de com i per què viuen i moren... Una història, també, per què no, dramàtica i divertida, ja que les persones només s'emocionen o se'n riuen d'allò que veritablement coneixen. I, sobretot, allò que coneix és la pròpia història. Cal que els historiadors fem un esforç per cercar les causes de la seva història

i per fer-la més entenedora. A cops, el bosc atapeït i mitificat de la ciència no ens deixa veure els barrufets que es belluguen entre la garriga i els Robins Hoods que s'amaguen entre les branques.

Seria pretencions per la meua part pretendre fixar i marcar les pautes dels àmbits d'investigació de la nova historiografia local. Això, lògicament, depèn de les fonts, de tota mena, que es puguin utilitzar i, en bona mesura, de la sensibilitat de cada historiador. La qualitat de la història, no tan sols de la local, es fonamenta en la combinació d'ambdós elements. Personalment, m'orientaria cap a l'estudi de comunitats basades en la tradició oral tenint en compte la recomanació que ens fa Carlo Guinzburg: "En las sociedades fundadas sobre la tradición oral, la memoria de la comunidad tiende involuntariamente a enmascarar y a integrar los cambios. A la relativa plasticidad de la vida material, corresponde una acentuada inmovilidad de la imagen del pasado. Las cosas siempre han sido así; el mundo es lo que es. Sólo en los períodos de transformación social profunda surge la imagen, generalmente mítica, de un pasado distinto y mejor; un modelo de perfección, frente al cual el presente aparece como una decadencia, una degeneración. "Cuando Adán labraba i Eva hilaba, ¿quién era noble?". La lucha por transformar el orden social se convierte en tal caso en un intento consciente de volver al mítico pasado" (28). Ull viu! no m'estic referint exclusivament a comunitats pageses, també penso en moltes classes subalternes urbanes. Es pot fer història local de la Plana de Vic, però, també, de l'actual barri de Gràcia o de la Mina. Conec, per exemple, investigacions endegades sobre la ciutat de Barcelona que no dubtaria a classificar dins la nova història local catalana.

Necessitem força investigacions i treballs d'història local, així com de tipus micro-històric -masies, colònies industrials, cooperatives...-; però, sobretot, el que ens cal és establir unes noves relacions entre les institucions i els investigadors. Torrem, si us plau, a l'exemplificació del cas anglès i els dos models de fer història local.

No penso demanar un departament d'Història local a cadascuna de les noves facultats, ni tan sols un increment dels ajuts econòmics. De debò, hem donaria per ben pagat amb un lligam més

estret: investigadors-centres, estudis-universitats-fundacions i centres de recerca-editorials i revistes especialitzades. Unes noves relacions basades, principalment, en l'orientació temàtico-metodològica, la informació i el coneixement d'altres realitats i l'ajuda material. La desorientació de qualsevol estudiant o llicenciat davant l'inici d'una recerca local és de tal magnitud que, sovint, ni els bons consells del director són un remei eficaç. Vas més despullat que l'Adam. Ja ho sé, els professors no són déus, ni tenen l'obligació de conèixer-ho tot ni de donar respostes a tots els interrogants. Com també sé que l'aprenentatge historiogràfic, o de qualsevol ofici, és dur i una prova de foc per sospesar la vàlua professional de l'aspirant. D'acord; però no hi ha derrota més sentida que aquella a la qual no s'hi ha plantat cara. Intentem, si més no, que la gent superior els entrebancs conceptuals i metodològics i que tingui l'oportunitat de cremar-se amb la investigació. Com? Apel·lant a la responsabilitat dels departament universitaris, centres de recerca i fundacions i oferir propostes conjuntes d'investigació. Se'm dirà que això és suprimir la iniciativa personal -la passió necessària per l'objecte d'estudi-, dirigismes subordinat... Compte! No badem! estic parlant d'aprendre un ofici, de formació de l'historiador. Qui no tingui problemes, perquè els ha superat o no se'ls ha plantejat mai, que tiri al dret i que investigui el que vulgui.

A tomb d'aquesta melodia voldria obrir un parentesi per parlar d'uns personatges que, al llarg de tot aquest discurs, em ballen pel cap i no sabia com treure'ls a pista: "els domingueros", segons nomenclatura acunyada pels professionals acadèmics. Aquest no són els erudits locals, ni els savis del poble, ans al contrari, el paleta o l'administratiu autodidacta que dedica les seves hores d'esbarjo, principalment els caps de setmana i les vacances, a la recerca rigorosa, motivats fortament per l'objecte d'estudi. En conec una colla i he de dir que determinats treballs sortits de les seves mans m'han deixat bocabadat pel seu esforç, per la complexitat del tema i per la cura, tímida i acomplexada, de no dir coses massa gruixudes. Personatges com aquest palesen, dins d'una societat, una certa vitalitat cultural i una funció social de la història de gran riquesa, esdevenen uns animadors excepcionals en la tasca de fer reviure el passat en uns cer

cles molts cops impermeables al món acadèmic. Personatges d'aquesta mena, articulats en centres d'estudis i universitats, ajudats materialment -p.e. ordinadors- i econòmicament -ja que no és el cas guanyar diners, si no que del que es tracta és de no perdre'n significaria revolució de debò, un salt quantitatiu i qualitatiu en la història local, del qual tots plegats ens en beneficiaríem.

Orientar els joves historiadors, en sentit professional, integrar, formar i corresponsabilitzar els autodidactes en els centres d'estudi i el món de la recerca, finançar projectes que ens diguin quelcom més que allò que som millors que els veïns. Cal publicar els treballs que fan, o almenys difondre'ls en revistes especialitzades d'àmbit superior al local. Al meu entendre, tot plegat compon alguns dels eixos fonamentals de les esmentades relacions, que han de ser més reeixides. Articulació, torno a insistir, que no vol dir subordinació ni jerarquització. Exemples com els del Centre de Lectura de Reus, l'Institut d'Estudis Vallencs i el Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, organitzant conjuntament arreu de les tres comarques un cicle de conferències i taules rodones -"el moviment obrer i el problema de la terra a Catalunya 1869-1939"- amb la participació, a cada acte, d'estudiosos i protagonistes de cada comarca és, sens dubte, una bella mostra de relacions "horitzontals". Iniciatives com les de "L'Avenç" d'obrir-se periòdicament, encara que desitjaríem que fos més sovintejadament, presentant dossiers sobre història local és, no cal dir-ho, encoratjador.

La nostra proposta es basa, atesa la realitat actual de la historiografia local catalana, i vol fer una síntesi dels dos models anglesos. L'empenta i consolidació en el futur d'aquests estudis, paral·lelament a la consolidació i enfortiment de les institucions i moviments democràtics de la nostra societat, pot estimular a una activitat i dinàmica pròpia, per una banda, de les universitats i, per l'altra, de grups autònoms vinculats a determinades institucions -partits polítics, sindicats, revistes- i articulats al voltant d'un mateix projecte social i polític.

NOTES

- (1) Prenc aquesta expressió de Josep Fontana. Vegeu Pròleg al llibre de Joaquim ALBAREDA, Jordi FIGUEROLA, Miquel MOLIST i Imma OLLICH Història d'Osona, ed. Eumo, Vic, 1984. Pròleg pp. 19-21.
- (2) Ignasi TERRADAS i SABORIT "Reflexions sobre la forma de relacionar la història local i la història general", ponència presentada a les III Jornades d'Estudis Històrics Locals, Ciutat de Mallorca, 24-26 de Novembre de 1983. Text mecanografiat, p. 1.
- (3) Ibídem, p. 15.
- (4) Llorenç FERRER i ALÓS, dossier sobre "La ciutat de Manresa de l'Edat Mitjana a l'actualitat" a "L'Avenç", Núm. 70, abril 1984, p. 40.
- (5) Vegeu Josep Fontana, pròleg.
- (6) Ignasi Terradas, op. cit., pp. 12-13. Subrallats de l'autor.
- (7) Podem esmentar, entre d'altres, a Carlos Guinzburg i el seu preciós treball sobre el moliner Menocchio. Carlos GUINZBURG El queso y los gusanos, Ed. Muchnik, Barcelona, 1981.
- (8) Ignasi Terradas, op. cit., pp. 5-6 Subrallats de l'autor.
- (9) L'any 1978 tingué lloc al País de Gal·les el I Col·loqui Europeu sobre Història Oral.
- (10) Ronald Fraser Recuérdalo tu y recuérdalo a otros, ed. Crítica, Barcelona, 1979, 2 vols.
- (11) Mercè Vilanova imparteix una assignatura "C" a la Universitat de Barcelona sobre història oral i és l'animadora de la secció d'història oral de l'Institut Municipal d'Història de Barcelona, constituïda l'any passat. Cristina Borderias ha fet un estudi d'història oral al voltant de la insurrecció de l'alt Llobregat l'any 1932 i l'Anna Monjo i la Carme Vega ho han fet sobre una empresa barcelonina col·lectivitzada durant la guerra civil.
- (12) Conferència pronunciada per R. Fraser el 13 d'octubre de 1983 a Barcelona sota el títol "La història oral, una nova font documental: l'exemple de la Guerra Civil espanyola" i que ha estat reproduïda a "L'Avenç", núm 68, febrer 1984, pp.66-70.
- (13) Vegeu Ignasi Terradas, op. cit., pp. 7-8
- (14) "Conversa amb Jesús Contreras" a "L'Avenç", núm 74, Setembre 1984, p. 82.
- (15) Joan FUGUET i SANS "Arquitectura dels cellers cooperatius de la Conca de Barberà (1900-1923)" a "L'ESPITLLERA", revista d'informació montblanquina, dins del dossier dedicat a la viticultura de la Conca de Barberà, núm 33, setembre 1984, pp. 43-54.

- (16) Rev. P. Agustí ALTISENT i ALTISENT, O. Cist. Entorn de la història com a ciència i els seus contactes amb la creació literària, discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona, 6 de desembre de 1979, Poblet, 1979.
- (17) En aquest punt seguim fidelment l'exposició que fa el professor Terradas a la seva ponència, concretament a l'apartat que porta per títol "Dos extrems de la historiografia local: Anglaterra i Mèxic", pp. 20-25.
- (18) Luis González Invitación a la Microhistoria, México, 1973. En aquest llibre podeu trobar una bibliografia que contempla cent anys de microhistòria mexicana. Citat per I. Terradas.
- (19) Per aquest tema vegeu Jim KELLY "Classes d'història o història de classe?: la nova historiografia anglesa" a "NOUS HORIZONS", Núm 55, Juny 1979, pp. 61-68.
- (20) Ignasi Terradas, op. cit., p. 25.
- (21) Josep Fontana, pròleg...
- (22) "Lleida a l'edat Moderna", núm. 55, desembre 1982; "La ciutat de Girona al segle XX", núm 60, maig 1983; "La ciutat de Manresa de l'edat Mitjana a l'actualitat", núm 70, abril 1984.
- (23) Economia Agrària i Història Local, I Assemblea d'Història de la Ribera, Institució Alfons el Magnànim, València, 1981, 440 pp.
- (24) Vegeu nota 1.
- (25) Joaquim NADAL I FARRERAS "Els problemes de la història local" a "L'Avenç", núm 2, maig 1977, p. 15. Joaquim Nadal ha estat un dels peoners de la reflexió sobre els estudis d'història local amb l'esguard a Figueres i l'Empordà.
- (26) Vegeu Josep Fontana, pròleg...
- (27) Ferran MASCARELL "La Història Local" a "L'Avenç", Núm. 55, desembre de 1982, p. 4. Aquesta editorial aposta sense embuts per la nova història local catalana i, més transcendental, inaugura la sèrie de dossiers que hem esmentat a la nota 22.
- (28) Carlo GUINZBURG, op. cit., p. 126.

HISTÒRIA MODERNA

**Josep M.ª Delgado i Ribas,
professor d'Història Econòmica a la UAB.**

HISTÒRIA MODERNA DE CATALUNYA: EL QUE S'HA FET I EL QUE CAL FER (1974-1984)

En una ponencia como ésta, que abre paso a las comunicaciones presentadas a la sección de historia moderna de las "Primeres Jornades de Joves Historiadors Catalans", creo oportuno efectuar un somero repaso a la historiografía modernista catalana más reciente. Para poseer un mínimo de perspectiva es necesario remontarse a los últimos años de la dictadura del general Franco, cuando la investigación en el campo de la historia moderna se hallaba en uno de sus niveles más bajos. Por un lado, los discípulos de Jaume Vicens Vives, que en una primera fase de su trayectoria profesional se habían interesado por cuestiones modernistas -Jordi Nadal, Josep Fontana, o Emili Giralt (1) -comenzaban a centrar su atención en el período contemporáneo; otros, por su parte, -Joan Reglà, Santiago Sobrequés- se malograron, desgraciadamente, como el propio Vicens. A todo ello habría que añadir la actitud de un alumnado concienciado políticamente por el mayo del 68 y enfrentado abiertamente a la agonizante dictadura que se preocupaba por las cuestiones y debates relacionados con el marxismo, el estudio del movimiento obrero y, en general, la historia social y económica de los siglos XIX y XX. Finalmente, no debemos desestimar como factor depresor de la investigación modernista el efecto inicial de la extraordinaria obra de Pierre Vilar, La Catalogne dans l'Espagne Moderne, París, SEVPEN, 1.962, publicada en catalán a partir de 1.964 en cuatro volúmenes, con tal éxito que en sólo nueve años conocería tres ediciones -algo insólito en una obra de tal calibre, publicada además en catalán. Durante mucho tiempo, La Catalunya dins l'Espanya Moderna se consideraría como un trabajo modélico, difícil de superar tanto en sus planteamientos como en el manejo exhaustivo de las fuentes históricas conocidas.

Con todo, la historia moderna comenzó a recuperar empuje a partir de 1.974-1.975, configurándose diversos núcleos de trabajo que, en la mayoría de los casos, compaginaban docencia e investigación.

1. El Departamento de Historia Moderna de la Universidad de Barcelona.

Organizado como tal a raíz del traslado del profesor Pere Molas Ribalta a Barcelona (1.975), inició a partir de este momento una etapa donde la consolidación de la especialidad de historia moderna mediante el paulatino aumento de la oferta de asignaturas, se convirtió en el objeto básico. Paralelamente, el núcleo originario de profesores adscritos al Departamento, se iría ampliando por la vía del concurso público entre los licenciados con tesina.

Respecto a la actividad investigadora desplegada, es de destacar el hecho que, desde un primer momento, se perfilasen dos líneas principales de avance. La más antigua arranca del profesor Valentín Vázquez de Prada, quién la trazara en un artículo publicado en 1.968 (2), donde exponía la necesidad de reanudar el estudio de la expansión comercial del Setecientos, en el punto que la dejara Pierre Vilar, utilizando para ello una serie de fuentes históricas a las que sólo parcialmente recurre el autor de La Catalogne: protocolos notariales, contabilidad y documentación mercantil privada, y las series del Archivo General de Indias sobre comercio colonial.

Durante la primera mitad de los 70, con las fuentes de carácter notarial, y singularmente con los llamados "Registros de Marina", se comenzó a estudiar el desarrollo de la marina mercante catalana (3), la actividad de compañías de comercio y fábricas, y, en general, cuestiones relacionadas con el comercio exterior.

A partir de 1.975, y utilizando como permanente punto de referencia la obra de P. Vilar, los trabajos sobre el sector exterior de la economía catalana serían impulsados por Carlos Martínez Shaw; bajo su dirección se lograría, en el corto espacio de diez años, completar casi totalmente el estudio del comercio con América, y un avance notable en aspectos de la his-

toria económica del siglo XVIII como la marina mercante y de pesca, o la manufactura de indianas (4).

La historia política e institucional ha sido otro de los campos de investigación preferente del Departamento de Historia Moderna de la Universidad de Barcelona, siguiendo, también en este caso, unas pautas ya trazadas anteriormente (5). Es necesario destacar, en esta línea los esfuerzos desplegados en el estudio de la administración borbónica, tanto de sus órganos como del elemento humano que los ocupa (6). Desde 1.981, la mayoría de los trabajos de investigación realizados por profesores y postgraduados del Departamento se han dado a conocer en la revista Pedralbes, editada por la Facultat de Geografia e Historia de la Universidad de Barcelona.

2. La Facultad de Letras de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Tras la muerte de Joan Reglà (1.973), la parcela modernista de la Autònoma quedó a cargo de sus dos discípulos que lo acompañaran desde Valencia, Ernest Belenguer, Ricardo García Cárcel, y de Joaquim Nadal. Contando con menores recursos humanos y económicos que otras especialidades dentro de la facultad de letras, su consolidación sería más tardía, pudiéndose dar por lograda en 1.983, con la lectura de las primeras tesis doctorales. Aun cuando son menos en cantidad, resulta difícil encontrar líneas de orientación claras en los trabajos de investigación efectuados. Si acaso, cabe hablar de la influencia ejercida por Ricardo García Cárcel en determinadas tesis de licenciatura (Santo Oficio, historia de las mentalidades y de la familia), o del mismo Ernest Belenguer (7).

Por encima de líneas concretas de investigación que caractericen el trabajo de los especialistas en Historia Moderna de las Universidades Central y Autònoma, es necesario señalar la existencia de una preocupación común por determinadas cuestiones. Entre ellas destaca, sin duda, la evolución del feudalismo tardío catalán, en sus diferentes vertientes económicas e institucionales: Producción y renta agrícola, estructura de la propiedad, formas de extracción del excedente por las clases privilegiadas, etc. (8) También es posible encontrar planteamientos similares en buen número de tesinas cuyo objeto es analizar comu

nidades rurales o señoríos concretos. Generalmente, se trata de primeros resultados de investigaciones que han tenido continuidad (9).

Otros estudios de historia local prestan atención preferente a los cambios a largo plazo -demográficos, económicos, sociales- sufridos por colectividades humanas. Aquí es necesario distinguir entre un primer grupo de investigaciones sobre pueblos y ciudades dels Països Catalans -singularmente de Catalunya y Balears-, (10) y otro, no menos numeroso, cuyo objeto de estudio se encuentra en el resto del Estado Español (11). Y aún cabría encontrar dos vertientes más en los trabajos de historia local: El análisis de los efectos que determinadas circunstancias traumáticas han ocasionado en la economía, la sociedad y las instituciones de Catalunya moderna - Revolta de 1.640 i guerra de Separació, guerra de Successió, ocupació napoleònica (12); y el fenómeno del crecimiento urbano de Barcelona, especialmente durante el siglo XVIII (13).

3. La actividad de otros centros universitarios.

Durante la última década, el crecimiento de los centros asociados a las universidades de Barcelona ha sido muy notable. Respecto a la Historia Moderna, ni el Col·legi Universitari de Girona, ni el Estudi General de Lleida -éste, a pesar de contar con un departamento específico- han conseguido desarrollar hasta el momento el ciclo completo de los estudios de la especialidad. Sus alumnos se trasladan para realizar el segundo ciclo a las universidades barcelonesas, donde iniciarán su labor investigadora.

Consideración especial requiere el caso de la Delegación universitaria de Tarragona, donde en los últimos años se ha logrado poner en funcionamiento un equipo de trabajo propio, coordinado por Luis Navarro Miralles. Los rasgos más característicos de las publicaciones y tesinas inéditas de este colectivo son la atención a temas de historia económica local del siglo XVIII, y el manejo preferente del archivo provincial y de los archivos locales (14).

4. Hispanistas y Eruditos.

Si bien en menor escala que otras historiografías nacionales

de la Península Ibérica, la historia moderna de Catalunya también ha sido escrita por historiadores extranjeros, o, mejor dicho, por investigadores que viven habitualmente fuera del país, aunque sean catalanes. En concreto, hay que hacer referencia no sólo a grandes "monstruos" como Pierre Vilar o John Elliott, sino, además, a aquéllos de sus discípulos que comparten idénticas preocupaciones (Nuria Sales, Michel Zylberg, James Amelang) (15).

Ningún repaso a la historiografía de la Catalunya moderna podría concluir sin destacar el papel jugado por eruditos e historiadores locales que deben trabajar con la desventaja inicial que supone el dedicarse profesionalmente a otras actividades y no pueden contar con las economías externas que genera el trabajo de investigación dentro de la Universidad. Citar su obra haría interminable esta ya de por sí larga referencia historiográfica (16).

Un balance

En este repaso, necesariamente incompleto, de la investigación modernista en Cataluña, hemos prestado una atención especial a los trabajos originales, realizados por sus autores para cubrir las diversas etapas de su "cursus honorum" universitario. Las razones que nos han llevado a seguir este método son varias. En primer lugar, el hecho de que parte de estos trabajos esten condenados a no ver nunca la luz en letra impresa, sin que ello signifique, en principio, un demérito para su calidad científica, y que el divulgar su existencia pueda servir para canalizar nuevas investigaciones; en segundo lugar, la referencia a trabajos "primarios" de esta índole nos evita la cita de multitud de artículos publicados, donde los autores han desmenuzado el contenido de sus aportaciones; finalmente, porque tesis doctorales y tesinas constituyen la fuente más fidedigna para conocer el estado en que se encuentra una historiografía determinada, en este caso la catalana. De lo expuesto hasta ahora podrían extraerse algunas conclusiones:

I.- Existe un gran desequilibrio entre las investigaciones que se centran en el siglo XVIII -un 70% de las tesis y tesinas leídas en el período 1.974-1.984- y aquéllas cuyo contexto his-

tórico es la España de los Austrias. Resulta difícil dar una explicación monocausal a este fenómeno. En última instancia hay que hacer referencia a los factores que determinan la elección de un tema de tesina: Existencia y accesibilidad de las fuentes, escasa dificultad paleográfica, estímulos por parte de los directores para canalizar el trabajo en una determinada línea, etc. Lo cierto es que la penuria investigadora es especialmente notable para el siglo XVI, el menos conocido de la Historia moderna de Catalunya.

II.- Este desequilibrio se corresponde, a otro nivel, con la práctica del "minifundismo" en el cultivo de determinadas parcelas dentro del siglo XVIII, y un abandono casi absoluto de otras. Sirvan de ejemplo las directrices dominantes dentro del Departamento de Historia Moderna de la Universidad de Barcelona donde, además de ser objeto de atención en tesinas y tesis doctorales ya leídas, o en curso de realización, temas como la historia de la administración o del comercio, absorben los esfuerzos de buena parte de su profesorado (17).

III.- Este minifundismo investigador tiene, a corto plazo, aspectos positivos desde la perspectiva del joven investigador que halla así un terreno perfectamente acotado -y documentado- para la realización de su primer trabajo de investigación; sin embargo, a largo plazo, es perjudicial para una posible tesis doctoral, dado que, con frecuencia, el tiempo y los esfuerzos desplegados para la realización de la tesina no suelen servir de mucho. Ello explica, en parte, el desfase que existe entre la relativa abundancia de tesis de licenciatura y la escasez de tesis doctorales (18). Hasta el punto que puede afirmarse que las tesis doctorales mejor concebidas son aquellas que han sabido maximizar los resultados obtenidos del esfuerzo investigador inicial.

IV.- En un contexto de escasez de recursos humanos, el minifundismo en un área concreta conduce al abandono de otras parcelas de la historia moderna tan distantes entre si como puedan ser la historia de la iglesia, patrimonio aún hoy de curas y monjas (19); la historia de las mentalidades colectivas -laguna que sin embargo parece destinada a llenarse pronto-, (20) y el desa-

rrollo y formas de organización de la industria precapitalista (21).

V.- El problema del minifundismo también puede relacionarse con una deficiente formación del historiador, en su faceta investigadora, a lo largo de la carrera. En los programas docentes es patente la ausencia de disciplinas obligatorias que capaciten para el ejercicio de la investigación histórica. Para suplir este déficit no sólo sería necesario familiarizar al estudiante con todas las fuentes documentales disponibles -¿para cuando un catálogo de los fondos documentales para la historia de Catalunya existentes en archivos españoles y extranjeros?-, también es imprescindible facilitar el adiestramiento en las técnicas informáticas que facilitan extraordinariamente la labor recopiladora del historiador (manejo de micro-ordenadores personales para llevar un fichero de datos, composición de textos, rudimentos de programación).

VI.- El auge extraordinario de los trabajos de divulgación histórica, paralelo al fortalecimiento del nacionalismo en el seno de la sociedad catalana actual, ha afectado la orientación de nuestra historiografía durante estos diez últimos años, favoreciendo la proliferación de obras de síntesis sobre la historia de Catalunya.

El interés por recuperar una historia distinta a la historia imperial de España -donde los catalanes suelen aparecer como comparsas o víctimas-, es observable ya en la década de los 60, cuando se realizan las primeras reediciones de obras clásicas dentro de la historiografía nacional, como la Historia de Catalunya, de Ferran Valls i Taberner (1.922-1.923), publicada de nuevo en 1.960, o la obra del mismo título y en tres volúmenes, de Ferran Soldevila, reeditada en 1.963, 19 años después de su aparición. Como aportación original destaca durante los años sesenta la labor divulgadora de Jaume Vicens i Vives y sus discípulos, que culminaría en su "oficiosa" historia de Catalunya en 11 volúmenes, rebautizada, para obtener el "placet" de la censura, con el título genérico de Biografies catalanes. Posteriormente, Joan Reglà cultivaría con asiduidad esta parcela, publicando entre 1.969 y 1.97 hasta tres libros (22).

Desde 1.975, la edición de obras de divulgación se ha incrementado considerablemente: la Història de Catalunya, de Salvat, el proyecto frustrado de Ketres, la H^a dels Països Catalans (Edhasa, 1.980-1.981), la H^a de Catalunya de Oikos-tau, la de Ariel-Planeta, en curso de realización, etc., A estas obras colectivas hay que añadir los libros monográficos incluidos en colecciones de divulgación histórica, como la clásica serie de los Episodis, de la editora Rafael Dalmau, o la conèixer la Historia de Catalunya de Vicens Vives, etc.

Cabría preguntarse si para la Historia moderna de Catalunya, donde aún existen importantes lagunas, tiene sentido esta proliferación de trabajos de divulgación que, por añadidura, recogen con bastante retraso los progresos reales de la investigación histórica. Si consideramos la historia como arma de transformación del presente, dotada de capacidad de movilización político-ideológica, la divulgación puede buscar dos objetivos radicalmente distintos, según quién la controle. Puede utilizarse, como en Catalunya ha pretendido el sector nacionalista de la burguesía conservadora, para levantar, o sostener mitos históricos, que a la manera de viriatos carpetovetónicos sean paradigmas de la ideosincracia del pueblo catalán, con la ventaja de que la gama disponible de posibles mitos es muy amplia; o bien, y sin necesidad de perder el llamado rigor científico, aportar información y darla a conocer sobre aquellos hechos que puedan servir para reforzar las reivindicaciones nacionales de Catalunya. Desde esta perspectiva, es arriesgado descalificar de un plumazo -sin distinción- a los que, a través de la divulgación histórica, favorecen la difusión de determinados mitos:

"Aquells que reivindiquen tan avui la necessitat d'un rellançament dels mites per mobilitzar la consciència nacional catalana oblidan que al darrera de cada mite s'hi amaga una determinada opció ideològica" (23).

Porqué ¿no es cierto, también, que el afán desmitificador oculta otra, radicalmente distinta? (24).

NOTAS

1. Basta con recordar, Jordi Nadal-Emili Giralt. La population catalade 1.553 à 1.717, Paris, SEVPEN, 1.960; Jordi Nadal, La poblaci3n española (siglos XVI a XX), Barcelona, Ariel, 1.966; "La revoluci3n de los precios españoles en el siglo XVI. Estado actual de la cuesti3n", Hispania (XIX) (1.959), pp. 511-514.; Emili Giralt, El comercio marítimo de Barcelona entre 1.630 y 1.665, Hombres, técnicas y direcciones del tráfico. Tesis doctoral, Universidad de Barcelona, 1.957; "La viticultura y el comercio catalán en el siglo XVIII", Estudios de Historia Moderna, II (1.957), pp. 157-176; "La colonia mercantil francesa a mediados del siglo XVII" Estudios de Historia Moderna VI (1.960), pp. 216-278; "Sources barcelonaises pour l'histoire de la marine et de l'economie maritime", en Les sources de l'histoire maritime en Europe, du moyen âge au XVIII siècle, Paris, 1.962, pp. 207-225; Josep Fontana Lázaro, El comercio exterior de Barcelona en la segunda mitad del siglo XVII (1.664-1.699), tesina, Universidad de Barcelona, 1.956; "Sobre el comercio exterior de Barcelona en la segunda mitad del siglo XVII", Estudios de Historia Moderna, V, pp. 197-218.
2. Valentín Vázquez de Prada, "Las rutas comerciales entre España y América en el siglo XVIII", Anuario de Estudios Americanos, vol. XXIV (1.968), pp. 209-257.
3. Además de la tesina de Mª Luisa Forrellad Bracons, Aspectos del comercio marítimo catalán del siglo XVI a través de los contratados de flete, U.B. (1.956), anterior al período a que hacemos referencia, hay que citar aquí los trabajos de Magdalena Andreu Vidiella, La financiación de la industria naval en Barcelona (1.745-1.760), tesina U.B. 1.972; Carlos Martínez Shaw, El comercio entre Cataluña y América (1.680-1.756), tesis doctoral, U.B. 1.972; Rafael Cam3n y Fernández de Avila, La Emancipaci3n y el comercio catalán con América, U.B. (1.971), dirigida por Jaime Delgado; Begoña Gómez El3rtegui, Comercio catalán en el siglo XVIII. El ejemplo de la casa Galofré i C^a de Barcelona (1.787-1.809), tesina, U.B., 1.973; Juan Jacob Calvo, Un sector de la burguesía catalana en el siglo XVIII: los comerciantes matriculados, tesina, U.B., 1.969; Mª Luisa López Clúa, Francisco Espar y C^a. Ejemplo de comercio colonial a fines del siglo XVIII, tesina, U.B., 1.973; Mercedes López Izquierdo, Comercio catalan del siglo XVIII. El ejemplo de la casa March de Reus (1.749-1.773) tesina, U.B., 1.972; Fco. López Jordá, Los inicios de las compañías de seguros en Barcelona, 1.772-1.787, tesina, U.B., 1.974; Elvira Masia Espin, Unos ejemplos de compañía mercantil catalana durante la guerra de Sucesi3n. La sociedad Darrer-Casanoves, tesina, U.B., 1.973; Mª Sofia Oliver Juan, La industria algodонера catalana a fines del siglo XVII. La C^a de Arnaldo Sala y J. Martí (1.793-1.822) U.B., tesina, 1.973.

4. Luis Alonso Alvarez, Penetración capitalista y conflictos sociales en la Galicia marítima del Antiguo Régimen, tesina, U.B., 1.975; Comercio colonial y crisis del Antiguo Régimen en Galicia, 1.778-1.818, tesis doctoral, U.B., 1.984; Carmen-Eulalia Bencomo Mora, La familia Milans. Comercio y Nobleza en la Cataluña del siglo XVIII, tesina, U.B., 1.983; Josep Mª Delgado Ribas, La flota catalana del comercio libre, 1.778-1.808: Un caso de acumulación previa, tesina, U.B., 1.977; Catalunya y el sistema de libre comercio, 1.778-1.818: Una reflexión sobre las raíces del reformismo borbónico, tesis doctoral, U.B., 1.981; José Mª Oliva Melgar, La Real Compañía de comercio de Barcelona a Indias. El comercio privilegiado de Catalunya con América en la segunda mitad del siglo XVIII, tesis doctoral, U.B., 1.982; Roberto Fernández Díaz, La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII. La familia Gloria, tesina, U.B., 1.980; Mercé Prats i Canals, La manufactura cotonera a Catalunya. L'exemple de la fàbrica de Magí Pujadas i C^a, tesina U.B., 1.976; Alejandro Sánchez Suárez, Los fabricantes de indianas de Barcelona a finales del siglo XVIII y principios del XIX: La familia Rull, U.B. tesina, 1.981.
5. Pere Molas Ribalta, Los gremios de Barcelona en el siglo XVIII, tesina, U.B., 1.966; Los gremios de Barcelona en el siglo XVIII, tesis doctoral, U.B., 1.970; Antonio Ayala Payet, Introducción al estudio de los Consejeros de Barcelona y de su base social en el siglo XVI, tesina, U.B. 1.973; Rosario Ortiz Gros, Historia del Gremio de "paraires" de la ciudad de Vic, tesina, U.B., 1.966; Mª Paz Paris-Vidal Ribas, La Junta de agricultura, industria y comercio de Barcelona, tesina, U.B., 1.972; Mª Angeles Pérez Samper, Barcelona, Corte. La visita de Carlos IV. tesina, U.B., 1.972.
6. Carles Alier i Axalà, La visita de l'infant Carles (Carles III) a Barcelona, el 1.731, tesina, U.B. 1.977; Montserrat Guiu Aguilà, Repercusió a Barcelona de la defensa de Viena y la reconquesta d'Hongria a través dels plecs i fulls informatius, tesina, U.B.; Jorge Moreta Munujos, La Real y distinguida Orden de Carlos III (desde 1.771 a 1.808), Aproximación al estudio de determinadas clases sociales del siglo XVIII, tesina, U.B., 1.978; Maribel Pendas Garcia, Los Colegiales mayores de Santa Cruz de Valladolid, 1.660-1.785. Estudio sociológico, tesina, U.B., 1.982; Teresa Santa-Cruz Piera, Los Colegiales mayores de San Bartolomé (1.715-1.768), tesina U.B., 1.984; Xavier Gil Pujol, Aragón en la Monarquía Hispánica del siglo XVII. Su integración a través de la administración pública, U.B., tesina, 1.979; Mª Angels Serrano Flo, L'Estructura socio-profesional de la ciutat de Lleida després de la guerra de Successió, tesina, U.B. 1.981; Eulalia Vilà Palomas, Los Colegiales mayores de San Bartolomé, 1.660-1.715, tesina, U.B., 1.984.
7. En el primer grupo podríamos situar los trabajos de investigación que citamos a continuación: Andreu Domingo i Valls, La mort com a limit de la representació. Un Estudi del discurs eclesiàstic sobre la mort al segle XVI, tesina, U.A.B. 1.983; Pau Ferrer Naranjo, Los moriscos de la Corona de Aragón a través de las listas de embarque, tesina, U.A.B., 1.974; Juan Luís Palos Peñarroya, La Inquisición en Catalunya (1.510-1.600).

- Los delitos y las víctimas. tesina, U.A.B., 1.981; Pilar Sánchez López, La oposición al Santo Oficio en Aragón (s. XVI), tesina, U.A.B., 1.981. Dentro del segundo cabe incluir, Jaume Colas Gil, "El Virreignat del Marques d'Almazán a Catalunya (1.611-1.615)", tesina, U.A.B., M^a del Carmen Costa Vila, Las Cortes de 1.585 a través del brazo militar de Catalunya, tesina, U.A.B., 1.975; Ubaldo de Casanova Todolí, Las primeras Cortes catalanas de Carlos I, Barcelona, 1.519-1.520, tesina, U.A.B., 1.977; José Qui Fontanals, Las Cortes catalanas de Felipe III, Barcelona, 1.599, tesina, U.A.B., 1.978; Joaquín Ragon i Cardoner, El Virreinato de Jorge de Darmstadt y Landgrave de Hessa (1.697-1.701), tesina, U.A.B., 1.978; Carlos Salinas Salinas, La revolución francesa y la República de Génova (1.789-1.790), tesina, U.A.B., 1.977.
8. Ramon Garrabou Segura, La evolución de la estructura agraria de la Segarra desde el siglo XVIII hasta nuestros días, tesina, U.B., 1.962; Esteban Canales Gili, Decadencia y abolición de los diezmos en España, tesis doctoral, U.A.B., 1.981; Montserrat Duran i Pujol, Renda senyorial i producció agraria a Catalunya (s. XVI-XVIII). Alt Urgell, Baix Empordà, Conca de Barberà, Tarragonès, tesis doctoral, U.A.B., 1.984; Eva Serra I Puig, La Societat rural catalana del segle XVII: Sentmenat (Un Exemple local del Vallé Occidental, 1.590-1.720), tesis doctoral, U.B., 1.979; Lluís Roura i Aulinas, L'Antic Regim a Mallorca. Abast de la comoció dels anys 1.808-1.814, tesis doctoral, U.A.B., 1.983; Antoni Simon Tarrés, La crisis del Antiguo Régimen en Girona. Demografía, economía y sociedad en el tránsito a la Girona contemporánea, tesis doctoral, U.A.B., 1.983.
9. José Bringué Portella, El Pallars Mitjà en el siglo XVIII: un caso de estancamiento, tesina, U.B., 1.978; Antoni Mª Jordà Fernández, Barenys y Emprius de Salou a finales del s.XVIII (La recuperación agraria y la incorporación de la zona a la vida económica de Vilaseca, analizada a través de "capbreus"), tesina, U.B., 1.979; Antoni Quintana Torres, La ramadería mallorquina del segle XVIII, tesina, U.B., 1.983; Esteban Canales Gili, "Las Torres de Cartellà. Contribución al Estudio de una propiedad señorial en la comarca de la Selva (s. XVIII-XIX)", tesina, U.A.B., 1.973; Montserrat Carbonell i Esteller, Plets i lluita antisenyorial: el ducat de Cardona a les acaballes de l'antic régim, tesina, U.A.B., 1.980; Esteban Dalmases, L'evolució de l'agricultura al terme municipal de la ciutat de Vic al segle XVIII, tesina, U.A.B., 1.974; Montserrat Duran i Pujol, Evolució de la propietat i dedicació agrarias a la Pabordia i Camarería del Penedés (s. XVI-XVIII), tesina, U.A.B., 1.977; Llorenç Ferrer Alós, Conreus, accés a la terra i proletarització a Manresa en el segle XVIII, tesina, U.B., 1.980; Mercedes Gamero Rojas, Estudio de técnica y economía agrícola en el paso del Antiguo al Nuevo Régimen, tesina, U.B., 1.973; Consuelo Recio Marcas, El régimen señorial. Su situación en Catalunya en víperas de su disolución, tesina, U.B., 1.972; Francesca Mª Serra Cifré, Despoblació i Problemática de repoblació a un Municipi de Mallorca. Alcudia 1.700-1.860, tesina U.B., 1.982; Jaume Suau Puig, Estudi d'aproximació a l'agricultura de Mallorca al segle XVIII, tesina, U.B., 1.979; Joan Su-

- rroca i Sens, El conreu de l'arros a l'Empordà, tesina, U.B., 1.978; Amadeo Terol Martínez, La sublevación de los "gorretes" (1.689). Una sublevación campesina del siglo XVII, tesina, U.B., 1.974; Xavier Torres i Sans, Les bandositats a la Catalunya de l'Antic Regim. "Nyerros" i "cadells" a la Plana de Vic (1.590-1.640), tesina, U.A.B., 1.983.
10. Sobre Catalunya, Joaquim Albareda i Salvadó, El procés d'industrialització a la Plana de Vic. 1.770-1.875, tesina, U.A.B., 1.983; Jaume Dantí i Riu, "El Vallés Oriental al segle XVII: Evolució demogràfica i econòmica, tesina, U.B., 1.978; Roser Domenech Tomasa, Los arrendamientos de la villa de Tarrassa en el siglo XVIII. Estudio sobre algunos aspectos de la población y la economía tarrasenses, tesina, U.A.B., 1.975; Josep Mª Fradera i Barceló, En els orígens de la burgesia industrial mataronina i altres treballs, tesina, U.A.B., 1.976; Joan Giménez i Blasco, Societat i riquesa a Mataró, 1.600-1.634, tesina, U.B., 1.983; Andreu Guiu i Pujol, Un poble de la Catalunya de Ponent al segle XVIII: Castelló de Farfanya, tesina, U.B., 1.981; Jesús Mª Lazcano Leon-Clara Ibáñez Benito, Estudio analítico de los registros parroquiales de la villa de Navata en el siglo XVII, tesina, U.A.B., 1.974; Roser Lozano i Díaz, Tarragona al segle XVII: aspectes demogràfics d'una població del Antic Règim, tesina, U.B., 1.982; Mª Antonio Martí nez Rodriguez, La población de Vilanova en el siglo XVIII, tesina, U.B., 1.981; Mª Vicenta Martínez Rur, Población, jurisdicción y Propiedad en el obispado de Gerona (s. XIV-XVII), tesina, U.A.B., 1.975; Montse Miró Palou, Demografía y Economía de Gerona a finales del siglo XVIII; balance de un siglo, tesina, U.A.B., 1.975; Mª Josep Montserrat i Robert, Estudi Econòmic de Sitges durant el segle XVIII. Població, agricultura i evolució urbana, tesina, U.B., 1.982; Ramon Planes i Albets, El creixement econòmic del segle XVIII a la Catalunya interior: Aproximació al cas de Solsona i la seva comarca, tesina, U.B., 1.983; Josep Mª Planes i Closa, Metodologia i demografia històrica, Tàrrrega als segles XVII i XVIII, tesina, U.B., 1.982; Nuria Puig Barata, La sociedad de Vic en el siglo XVIII. Ensayo metodológico sobre la utilización de las fuentes catastrales en estudios de tipo social, tesina, U.B., 1.974; Dora Rosanas Molet, L'evolució de la població a la parroquia d'Andorra la Vella (1.780-1.880), tesina, U.A.B., s.f.; Salvador Joan Rovira i Gómez, Comercio catalán setecentista, los comerciantes de Altafulla, tesina, U.B., 1.974; Dolors Terrades i Vinyals, Població i Societat a Banyoles al segle XVIII, tesina, U.A.B., 1.982; Angels Torrents i Roses, La població de Sant Pere de Riutdebilles (1.675-1.799), U.B., tesina, 1.983; Gemma Tribó i Traveria, De l'arrencada del segle XVIII a les transformacions agraries actuals: el cas de Gavá, tesina, U.B., 1.977; Enric Vicedó i Rius, Les transformacions socials i econòmiques a la Lleida del segle XVIII, tesina, U.A.B., 1.974.
- Para las Baleares, Guillem Daviu Pons, El Clergat dins la formació social mallorquina als segles XVII-XVIII, tesina U.B., 1.978; Andreu Murillo i Tuduri, La vila de Maó, el seu terme. Connotacions socioeconòmiques a les relacions ciutad-camp en una illa petita, tesina, U.B., 1.984; Francesca Mª Serra Cifré, Despoblació i Problemàtica de repoblació a un

- municipi de Mallorca. Alcudia 1.700-1.860, tesina, U.B., 1.982; Jaume Suau Puig, L'Agricultura de Mallorca al segle XVIII, tesi doctoral, U.B., 1.983; Onofre Vaquer Bennasar, Felanix en el segle XVI. Estructura socioeconòmica de una villa mallorquina, tesina, U.B., 1.975; Josep Joan Vidal, Las crisis agrarias y la sociedad en Mallorca durante la Edad Moderna, tesis doctoral, U.B., 1.976;
11. Joaquin Arroyo Garrido, Estructura de la propiedad y explotación de la tierra en el Antiguo Régimen. Estudio del municipio de Gullena (Sevilla), U.B., tesina, 1.973; Ricardo Atienza Serna, Los privilegios fiscales de las Provincias Exentas (1.700-1.841), tesina, U.B., 1.977; Mª Rosa Ayerbe Iribar, Apuntes históricos del valle de Lériz y señorío de los Guevara (s. XIV-XVI), tesina, U.B., 1.977; Juan Ignacio Carmona Garcia, Una aportación a la demografía de Sevilla en los siglos XVIII y XIX. Las series parroquiales, San Martín (1.750-1.810), tesina, U.B., 1.975; José De la Fuente Tobes, Análisis socio-económico de un municipio castellano durante el Antiguo Régimen, Aranda de Duero, 1.749-1.752, tesina, U.B., 1.973; José Mª Merino Arribas, Fuente Pelayo (Segovia) al final del Antiguo Régimen, tesina, U.B., 1.975; Antonio Moreno Almárcegui, Ejea de los Caballeros en la transición de los siglos XVII al XVIII. Aspectos demográficos, económicos y sociales, tesina, U.B., 1.979; La población del Norte de Aragón en los siglos XVII y XVIII, tesis doctoral, Barcelona, 1.982; Carmen Naranjo Espejo, El proceso de compraventa de tierra en Montilla durante el período de 1.750-1.850, tesina, U.B., 1.973; Esteban Orta Rubio, La Ribera tudelana bajo los Austrias. Aproximación a su estudio socioeconómico, tesina, U.A.B., 1.975;
12. Ramon Albert i Figueras, El sistema fiscal nepoleònic a Girona (1809-1814), tesina, U.A.B., 1975; Ma. Pilar Barceló Tomas, Tortosa en los inicios de la Guerra de la Independencia (1808-1809), tesina, U.B., 1968; Josefina Gálvez Lario, La guerra de Sucesión en Gerona (1700-1715), tesina, U.A.B., 1974; Ma. Valvanera González Rodríguez, Situación religiosa de Barcelona durante la ocupación francesa (1808-1814), tesina, U.A.B., 1966; Xavier Ibáñez i Jofre, Els romanços i els plecs austrscistes en la guerra de Successió, tesina, U.B., 1982; Juan Mato Bonany, Historia de Palafrugell bajo la dominación francesa (1807-1813), tesina, U.B., 1973; Ana Ma. Mayench Marull, La Junta Corregimental de Barcelona instalada en Martorell (1808-1811), tesina, U.B., 1975; Jesús Miralles Rodó, Barcelona, 1808-1814. Sus habitantes ante un hecho histórico, tesina, U.B., 1975; Helena Nicolau Baquer, La polémica castellano-catalana en la revolta de 1640, tesina, U.A.B., 1983; Enrique Riera Fortiana, La guerra de la Independencia en el Empordà, tesina, U.B., 1968; Ma. Angels Serrano L'Estructura socio-profesional de la ciutat de Lleida després de la Guerra de Successió, tesina, U.B., 1981; Antoni Simon Tarrés, La revuelta catalana de 1640. El movimiento campesino y popular, tesina, U.A.B., 1978; Miquel Solé i Sanabra, El pensament politic en la Catalunya del segl XVI: un estudi ideològic de la revolta catalana de 1640, tesina, U.A.B. (1982).

No hay que olvidar, por otro lado, que se trata de cuestiones hacia las cuales la historiografía catalana está muy sensibilizada, por su significado político. Vid., a título de ejemplo, Manuel Cruells, Casanova i Moragues. Defensors de les llibertats catalanes, Blume, Barcelona, 1980; Fernando Sánchez Marcos, Cataluña y el gobierno central tras la guerra de los segadores (1652-1679), Barcelona, ediciones de la U. de B., 1983; Ricard García Cárcel, Pau Claris. La revolta catalana, Barcelona, Dopesa, 1980; Joan Mercader i Riba, Els Capitans Generals, Barcelona, Vicens Vives, 1980 (2a); Felip V i Catalunya, Barcelona, ediciones 62, 1968; Catalunya i l'imperi napoleònic, Montserrat 1978; John H. Elliott, La revolta catalana (1548-1640). Un estudi sobre la decadència d'Espanya, Barcelona, Vicens Vives, 1966; Joaquim Nadal, L'Onze de Setembre i el centralisme borbònic, Barcelona, 1977; L'introducció del Cadastre a Girona, Barcelona, 1975; Eva Serra i Puig, La guerra dels Segadors, Barcelona, Bruguera, 1969; Josep Ma. Torras i Ribé, Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808), Barcelona, Curial, 1984, trabajo cuya parte fundamental reproduce su tesis doctoral sobre el municipio catalán tras la Nova Planta (Los mecanismos del Poder en el Municipio catalán durante el siglo XVIII, tesis doctoral, U.B., 1980).

13. Manel Arranz Herrero, La inmigración en la Barcelona del siglo XVIII, tesina, U.B., 1970; Manel Arranz Herrero, Los profesionales de la construcción en la Barcelona del siglo XVIII, tesis doctoral, Barcelona, 1979; Elvira Fernández López, El desarrollo del arrabal de Barcelona en el último tercio del siglo XVIII, tesina, U.B., 1969; Montse Fonts Llagostera, El problema triguero en Barcelona en la época de Carlos V, tesina, U.B., 1964; M^a. Consuelo Freixa Lobera, Aproximación a la población activa de Barcelona, último tercio del siglo XVIII, tesina, U.B., 1969; Ramón Grau Fernández, Barcelona ante el Reformismo Ilustrado. Un estudio sobre la inestabilidad ciudadana y los orígenes de la reforma municipal barcelonesa en los años 1766-1770, tesina, U.B., 1969; Pilar López Guallar, Una aproximación a la sociedad barcelonesa del siglo XVIII. La vivienda urbana a través de los inventarios notariales, tesina, U.B., 1974; Marina López Guallar, La Expansión urbana de Barcelona en el siglo XVIII, tesina, U.B., 1969; Gloria Mora i Cruañas, M^a. Reyes Pascual i Blaya, L'administració de la carn a la Barcelona del segle XVIII, tesina, U.A.B., 1984.
14. Así, A. Moreno Almacegui, Luis Navarro Miralles y Equipo Departamento de Historia Moderna en Tarragona, "La recuperación demográfica en la primera mitad del siglo XVIII en el Baix Camp, 1677-1767" Ier. Col.loqui del Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat, Tarragona, Institut Ramon Berenguer IV (1979); Equipo Departamento Historia Moderna en Tarragona, "La reforma fiscal en el Decreto de Nueva Planta: El Real Catastro", Estudis Altafullencs, nº 5 (1981), pp. 27-57; Luis Navarro Miralles y Equipo, "Datos para un estudio urbano -y riqueza- en el corregimiento de Tarragona en la primera mitad del siglo XVIII", II Coloquio de Historia Económica de España, Alcalá de Henares, 1981 (en prensa); Luis Navarro Miralles, La Compañía

de Aragón (1777)", E.H.D.A.P. 5 (1977); "Contactos comerciales entre el corregimiento de Tarragona y la baja Andalucía en el siglo XVIII" Actas del I Congreso de H^a de Andalucía, Historia Moderna (IV), siglo XVIII, Córdoba, 1978; "Un "llibre de repartiment" del Real Catastro, Villa longa, corregimiento de Tarragona, 1726, "Quaderns d'història Tarraconense, II (1978), pp. 99-128. El llamado "Equipo de H^a. Moderna de Tarragona" está constituido por licenciados cuya labor investigadora se ha concentrado en torno a la Tarragona borbónica (C. Solé, Reus a mediados del siglo XVIII, según el Real Catastro, tesina, U.B., Tarragona, 1984; X. Xanxo, Reus en el último tercio del siglo XVIII, según el Real Catastro, tesina, U.B., Tarragona, 1983; F. Olivé Ollé, La villa de Valls a través de la firma A. Baldrich i Janer, comerciantes en aguardiente, 1770-1778, tesina, U.B., Tarragona, 1980; J.M. Porta, La villa de Montblanc; agricultura, urbanisme i societat segons el Cadastre de 1731; tesina, U.B., Tarragona, 1981; A. Moreno Plaza, La ciudad de Tarragona en el primer tercio del siglo XVIII a través del Catastro (1731), tesina, U.B., Tarragona, 1983; J.M. Santamaría, La villa de Riudoms en el primer cuarto del siglo XVIII, tesina, U.B., Tarragona, 1984.

Como iniciador de las investigaciones sobre la historia moderna de Tarragona, no podemos olvidar a J.M. Recasens i Comes, asimismo profesor de la delegación universitaria. Entre sus trabajos destacan, El corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII, Tarragona, 1963, y La revolución y la guerra de la Independencia en la ciudad de Tarragona, Tarragona, Sugrañés Hnos., 1965.

15. De Nuria Sales debe destacarse su Història dels Mossos d'Escuadra, Barcelona, 1981; "Ramblers, traginers i mules (s. XVIII-XIX), Recerques 13 (1983), pp. 65-81; "Miquelets catalans i protestants del Lenguadoc", L'Avenç (56) -gener 1983-, pp. 15-23; Els botiflers, 1705-1714, Barcelona, Rafael Dalmau, 1981; su contribución a la Història dels Països Catalans, coordinada por Albert Balcells, Barcelona Edhasa, 1980-81; del trabajo de Michel Zylberberg, alumno de Pierre Vilar, conocemos su "Huguet et Dupré, 1796-1808", Une société commerciale de Barcelone", Recherches et Travaux, n° 1 (juillet 1972), pp. 36-45, reeditado en catalán (Recerques n° 12 (1982), pp. 91-116); "Un centre financier "périphérique": Madrid dans la seconde moitié du XVIIIe siècle", Revue Historique, CCLXIX/ 2 (1983), pp. 265-309. James Amelang, leyó su tesis doctoral en Princeton (1981), bajo la dirección de J. Elliott: Honored citizens and Shameful Poor: Social and Cultural Change in Barcelona, 1510-1714, parte de cuyo contenido ha dado a conocer en "L'oligarquia ciudadana a la Barcelona moderna: una aproximació comparativa", Recerques, 13 (1983) pp. 7-27.

16. No podemos dejar de citar aquí, sin embargo, los nombres de Jaume Codina, Ramon Genís i Bayés, Josep Lladonosa, Joaquim Llovet, Josep M^a. Madurell i Marimón, Josep M^a. Pons Guri ...
17. Ya en 1973, el profesor Pere Molas recordaba la necesidad de profundizar en el estudio de la administración central y local durante el siglo XVIII, (vid., "Un municipio catalán bajo la Nueva Planta. Metodología para su estudio", y Instituciones administrativas y grupos sociales en la España del siglo XVIII", trabajos reunidos en las Actas de las I Jornadas de metodología aplicada a las Ciencias Históricas, III Historia Moderna, Santiago, 1975, pp. 577-584, y 795-802. Con el paso del tiempo, la perspectiva se ha ampliado a los siglos XVII y XVIII (Pedro Molas Ribalta, Javier Gil Pujol, Fernando Sánchez Marcos, M^a. Angeles Pérez Samper, Eduardo Escartin Sánchez, Historia Social de la Administración española. Estudios sobre los siglos XVII y XVIII, Barcelona, CSIC, 1980; Pedro Molas Ribalta, Consejos y audiencias durante el reinado de Felipe II, ediciones de la U. de Valladolid, 1984).
18. Hay que tener presente, asimismo, que los licenciados con tesina que trabajan en la enseñanza media pierden gran parte de los incentivos de promoción que tiene la tesis doctoral dentro de la carrera universitaria.
19. Juan Bada Elías, Publicación del Concilio Tridentino en la Provincia eclesiástica Tarraconense y sus primeras aplicaciones en la diócesis de Barcelona bajo el pontificado de O. Guillermo Cassador, 1561-1570, tesina, U.B., 1964; Ramon Corts i Blay, Félix Amat de Palou i Pont (1750-1824) i Felix Torres i Amat (1772-1847). Dos bisbes catalans accusats de Jansenisme, tesina, U.B., 1982; M^a. Valvanera González Rodríguez, Situación religiosa de Barcelona durante la ocupación francesa (1808-1814), tesina, U.B., 1966; M^a. Luisa Ramos Lorman, La expulsión de los jesuitas catalanes (del Principado, Baleares y Levante), de Filipinas durante el reinado de Carlos III, tesina, U.A.B., 1978.
20. Entre los trabajos de investigación en curso, son frecuentes los temas cercanos a la historia de las mentalidades colectivas. Considerando únicamente los ya presentados, destaca un grupo, relativamente nutrido de aportaciones sobre la enseñanza en el Antiguo Régimen Josep M^a. Balaguer Pobleat, El Estudio General de Lérida, 1300-1717, tesina, U.B., 1962; Ignasi de Bofarull i de Torrens, Los inicios de la Corte de Felipe IV: Fiesta, Lujo y violencia. Un enfoque (1621-1640), tesina, U.A.B., 1983; Laura Caballero Navarro, Problemas culturales en la Barcelona del siglo XVIII: Los colegios de la Compañía de Jesús, tesina, U.B., 1966; Andreu Domingo i Valls, La mort com a limit de la representació. Un estudi del discurs eclesiàstic sobre la mort al segle XVIII, tesina, U.A.B., 1983; M^a. José Lorente Gasca, Análisis de la Universidad de Barcelona a través de los libros de Ordenanzas y Deliberaciones Municipales, Libros de grado

y libros-protocolos notariales (1532-1686), tesina, U.A.B., 1982; Angel Magarzo i Vaquer, Estudiis i estudiants a la Universitat de Cervera, 1715-1842, tesina, U.B., 1983; Salomó Marqués i Sureda, L'ensenyament a Girona al segle XVIII, tesis doctoral, U.A.B., 1981; Santiago Riera i Tuebols, Francesc Salvà i Campillo i la ciència a mitjan segle XVIII i començaments del XIX, tesina, U.B., 1981; Eladi Romero Garcia i Anna Maria Gaya Fuertes, La mentalidad campesina en el Segrià del siglo XVIII, tesina, U.B., 1979.

21. Es de destacar que, con pocas excepciones, las investigaciones realizadas sobre la manufactura pre-industrial, no sólo son escasas, sino además bastante antiguas: Pilar Benejam Arquimbau, La industria lanera en Cataluña a mediados del siglo XVIII, tesina, U.B., 1967; Isabel Hernández Sala, La industria de la seda en Manresa, en la segunda mitad del siglo XVIII, tesina, U.B., 1964; Rosario Ortiz Gros, Hª. del gremio de "paraires" de la ciudad de Vic, tesina, U.B., 1966.

El estudio de la industria pre-capitalista, o de la "proto-industria", puesto de moda a partir de los trabajos de F. Mendels, P. Kriedte, H. Medick, etc., ha despertado más el interés de los historiadores económicos: (Jaume Torras Elías, Estructura de la industria precapitalista. La drapería, Recerques II (1982).

22. Introducció a la Història de la Corona d'Aragó, Palma, 1969; Història de Catalunya, Aedos, Barcelona, 1969-1973; Història de Catalunya, Madrid, 1974.

23. Ricardo García Cárcel, "Els mites i la historia de Catalunya, L'Avenç, 72 (juny 1984) pp. 81-82.

24. La historia moderna es un terreno propicio para observar lo que ha sucedido con determinados mitos elaborados por la llamada escuela romántica catalana, a la hora de proceder a su desguace, durante la segunda mitad del siglo XX. Una idea que aparece con frecuencia presente en nuestra historiografía de fines del siglo XIX y comienzos del s. XX, es la de los perjuicios que para Catalunya supuso la exclusión legal del comercio con América. En palabras de Rovira i Virgili, "Catalunya, sense la unió a Castella iniciada pels Reis Catòlics, hauria participat directament, ben segur, en les grandes descobertes del segle XV, hauria conservat i accentuat el seu caràcter de nació marítima".. "Amb l'unificació dels dos estats, de Castella i Catalunya-Aragó, el monopoli castellà no tenia cap raó d'esser. Però subsistí per segles" (A. Rovira i Virgili, Història Nacional de Catalunya, edicions Pàtria, vol. IV (1934), p. 146-147). Prueba evidente del efecto negativo de la exclusión era que, cuando ésta se levantó en tiempos de Carlos III, el cuerno de la abundancia cayó sobre Catalunya. En 1778 "fou quan la bandera de la matricula catalana onejà per primera vegada en els ports d'America que fins aleshores no havien pogut contemplar-la... immediatament, s'alçaren gran nombre de fàbriques en el territori català, totes elles tre

ballant per a America ..." (P. Voltes Bou, Catalunya i la Llibertat de comerç amb Amèrica, Barcelona, Rafael Dalmau, 1964, p. 14).

Durante los años 60 y 70, el mito de la exclusión fué desmantelado en los trabajos de Vicens Vives, P. Vilar y Carles Martínez Shaw, pero de una forma incompleta, pues se dejó en pie uno de sus argumentos, que nadie se preocupó en contrastar: el de la importancia que para el desarrollo económico de Catalunya tuvo el Decreto de comercio libre de 1778. Pues bien, este argumento ha servido para consolidar un nuevo mito españolista dentro de la historia de nuestro país: el mito de la importancia del reformismo borbónico para el crecimiento de la economía catalana durante el Setecientos. Así, según Antonio García Baquero, "El desarrollo industrial catalán de fines del siglo XVIII resulta prácticamente inconcebible de no haber contado con el mercado americano" ("Comercio colonial y producción industrial en Cataluña a fines del siglo XVIII", en Nadal-Tortella edits., Agricultura, comercio colonial y crecimiento económico en la España contemporánea, Barcelona, Ariel, 1974, p. 294). Queda, así, compensado generosamente el hecho traumático de la pérdida de la soberanía y de las instituciones políticas catalanas tras la derrota ante Felipe V. En conclusión, el nuevo régimen borbónico no debe recordarse como aquél que privó a Catalunya de sus señas de identidad como nación, sino como el que le abriera de par en par las puertas del crecimiento económico y del progreso.

Desmitificar?, no, gracias.

HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA

**Agustí Alcoberro i Pericai,
catedràtic d'Història a l'Institut
Investigador Blanxart de Terrassa.**

LA HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA DELS PAÏSOS CATALANS ALS DARRERS CINC ANYS. PER UN BALANÇ HISTORIOGRÀFIC

La present ponència pretén fer un repàs de la producció historiogràfica sobre els Països Catalans contemporanis publicada en els darrers cinc anys. El període d'estudi ha estat marcat pels mateixos organitzadors -m'imagino que fonamentalment per raons tècniques-, i jo em limitaré a mantenir-lo de la manera més disciplinada possible. Aquests cinc anys, tanmateix, presenten una unitat força coherent: si prenem com a límit darrer l'estiu del 84 (moment en què deturo el recull de noves obres per encabir en aquesta ponència), tindriem com a inici del període a analitzar l'estudi del 79^a-i amb un xic de màniga ampla podríem afegir-hi tot aquest any i fins i tot algunes aportacions de l'any anterior-. Doncs bé, els anys 78 i 79 marquen un tall significatiu en la vida política catalana -i doncs, també, en l'actitud política dels historiadors- que anava a marcar (aquesta és, si més no, una tesi que posteriorment desenvoluparé) tota la producció historiogràfica d'aleshores ençà; que serà, també, una de les claus per comprendre la suposada -i qüestionada- "crisi" de la historiografia catalana actual.

Hom ha afirmat sovint, crec que amb encert, que parlar de la historiografia catalana dels darrers anys -incloent-hi els treballs sobre el País Valencià i les Illes- ens obliga a marcar un punt de referència inequívoc: Jaume Vicens i Vives. Això és encara més cert per a la història contemporània: el mateix autor, el 1958, en presentar la seva obra clau sobre el s. XIX (1) afirmava que "des de l'obra d'Aulèstia i Pijoan ningú no s'ha ocupat seriosament de la nostra història contemporània"; en aquest terreny, doncs, Vicens no és sols un innovador metodològic i interpretatiu; és, en gran mesura, un iniciador, un pioner. I d'aleshores ençà -en aquest darrer quart de segle- els estudis sobre el

XIX i XX catalans han estat orientats i presidits per homes que foren col.laboradors o deixebles de Vicens: Giralt, Nadal, Fontana, Termes...

L'historiador català dels anys seixanta i setanta -i potser encara més l'historiador de Contemporània- és un professional profundament compromès amb un projecte polític. De tots els científics socials, és potser entre els historiadors on notem un suport més actiu a la lluita contra la dictadura i per un projecte rupturista, nacional i, diguem-ne, democràtico-popular. Un projecte que, ara ho podem dir amb una certa distància, ha estat derrotat tant al Principat i als altres Països Catalans com a la resta de l'estat.

Aquesta és una idea clau per entendre el canvi d'actitud política que esmentàvem abans. En els darrers anys hom ha tendit -hem tendit- a la funcionarització; i, alhora, també, al "desapassionament", a la "objectivització"; en alguns casos fins i tot diria -després hi tornaré- que es pot haver entrat en la via d'elaborar una història asèptica, desmotivadora i fàcilment integrable.

Si el leit-motiv de la historiografia dels darrers decennis ha estat, seguint una terminologia de Pierre Vilar que ha fet fortuna, apropar-nos a una "història total", a una història totalitzadora que reculli tots els aspectes del passat (de la quotidianitat als grans debats intel·lectuals, de les estructures econòmiques a les mentalitats col·lectives), avui sembla que s'estigui imposant la tendència inversa: la de la hiperespecialització, el "jo-només-parlo-del-meu-tema", com a tribut a un suposat major rigor científic. Parlo de "tendències", i, d'alguna manera, doncs, caricaturitzo. Ara, deixeu-me acabar aquí aquesta breu reflexió. Posteriorment, la matisaré més.

A l'hora de concretar les aportacions d'aquests darrers cinc anys, hom es troba amb un problema primer: a la vista de la força extensa bibliografia del període hom descobreix la falsedat de les divisions més o menys convencionals de la història (història econòmica, política, social...) Seriosament, podem considerar el carlisme, per exemple, un fenomen purament polític? Podem parlar de la industrialització en termes estrictament econòmics? Podem explicar el trienni bolxevic com una realitat exclusivament "social", com si la "societat" fos una mena de compartiment estanc,

sense implicacions econòmiques, polítiques, àdhuc filosòfiques? L'estudi d'Acció Catalana, per exemple, forma part de la història política estricta, mentre l'anàlisi de la CNT tot just de la història social? Evidentment no.

Hom descobreix tot seguit, però, la utilitat metodològica d'aquestes divisions: només dibuixant alguna mena d'esquartera-ment podem arribar a analitzar en profunditat els diferents elements que componen una totalitat, paradoxalment indivisible.

Personalment, he triat una via intermitja, tant discutible com qualsevol altra: analitzo primer un seguit de fets que catalogo com a "història econòmica" i tot seguit un altre munt d'aspectes que intitulo "història social i política" (i afegeixo en cara un breu apartat dedicat a les obres de divulgació). Les subdivisions segueixen purament un criteri utilitari.

1. HISTÒRIA ECONÒMICA

1.a. Abolició del Règim senyorial i Revolució burgesa.

El tema de la Revolució burgesa havia estat plantejat a nivell estatal per Josep Fontana. Malgrat que els seus treballs han incidit fonamentalment en la variable de la Hisenda, a ell devem un primer plantejament teòric del tema (2). La Revolució liberal espanyola s'inscriu en el model anglès de transició del feudalisme al capitalisme (model de transformacions sense alteracions violentes de l'ordre, que garantiria el manteniment de l'estatus de les velles classes dominants, en un nou marc de relacions capitalistes -per contraposició al model francès, exemple de revolució política violenta, que desplaça del poder la classe feudal-.

Pel que fa al Principat, aquesta realitat ha estat sovint emmascarada pels plantejaments que veien al camp català un tipus de relacions contractuals idíl·liques, que garantirien la pau social. Els estudis dels darrers anys -i no només del període que comprèn aquesta ponència- han vingut a demostrar el contrari. La ponència de Ramon Garrabou i Eva Serra al 1er. Col·loqui d'Història Agrària i un bon nombre de comunicacions presentades en ell (3) proven justament que, també al Principat, es dona el procés de concentració capitalista al camp i de proletarització de la pagesia, amb les evidents seqüeles de conflictivitat social. Una conferència recent de Ramon Garrabou abonaria aquestes tesis (4):

tan sols la força relativa amb què la pagesia catalana s'enfronta a la Revolució burgesa (situació de quasi-proprietat, apropiació d'una part de l'excedent, no excessiva fragmentació de la terra) permet entendre per què el ritme d'expropiació i de concentració de la propietat fou aquí més lent que a la resta de la Península, i per què fins als nostres dies la propietat pagesa ha mantingut un pes específic. Al Principat comencem a comptar ja amb un bon nombre de monografies que ens permeten apropar-nos més a les transformacions agràries dels dos primers terços del s. XIX. Citem el treball sobre el moviment de l'ingrés senyorial de la Casa de Medinaceli -els més grans senyors feudals del Principat- (5), que prova que l'eficàcia de la renda feudal s'anava esmussant des de finals del XVIII i que planteja que aquest fenomen -acompanyat d'una presa de consciència de la pagesia- podria ajudar a comprendre el suport de la noblesa laica a la causa liberal. Hi ha també estudis recents sobre la desamortització a Tarragona i l'evolució de la propietat a Barcelona (6); i sobre preus, collites i rendiments a diverses àrees (7). També la darrera etapa de cobrament dels delmes ha estat objecte d'un estudi per a tot l'estat espanyol, que permet copsar les diferències regionals i provar altre cop el caire pactat de la revolució burgesa espanyola (8).

L'estudi d'aquest període haurà de ser clau en el cas valencià, no tan sols per la coneguda duresa del seu règim senyorial, sinó també perquè les darreres línies interpretatives intenten trobar -com després veurem- les arrels de la no-industrialització valenciana en aquesta realitat prèvia. També en aquest cas hem de remetre'ns a la magnífica síntesi historiogràfica presentada al 1er. Congrés d'Història Agrària per Rafael Aracil, Teresa Carnero, Màrius García Bonafé i Jordi Palafox (9). Un llibre un xic anterior -i encara no superat- és "Revolución liberal i revuelta campesina", de Manuel Ardit (1977). Al País Valencià han aparegut últimament, entre d'altres, treballs sobre les darreres crisis de l'Antic Règim (10), sobre fiscalitat (11) i desamortitzacions (12). Cal destacar especialment, tanmateix, les monografies locals sobre les transformacions en el règim de propietat de la terra a Gandia i a Elx, elaborats respectivament per Isabel Morant i Pedro Ruiz (13). La celebració del Congrés d'Història de la Ribera ha contribuït al coneixement d'un seguit de treballs esparsos (14).

Isabel Moll denunciava, en la seva ponència sobre historiografia agrària mallorquina al 1er. Col.loqui d'Història Agrària (15), la manca d'estudis fets per historiadors sobre l'evolució del camp mallorquí. En aquest darrers anys la situació ha començat a canviar: efectivament, han estat publicats un seguit de treballs que abasten diferents aspectes del camp baleàric en la transició del feudalisme al capitalisme: problemes demogràfics, evolució en l'estructura de propietat i en la condició dels pagesos mallorquins, producció i productivitat,...(16).

És evident que el 1er. Col.loqui d'Història Agrària (octubre de 1978) i l'aparició de la revista "Estudis d'Història Agrària" (1978) han fomentat el conreu de treballs sobre la crisi del règim senyorial i les transformacions capitalistes al camp, i han ofert un marc de publicació i coneixement als estudis empresos. Tanmateix, en aquest terreny ens movem encara lluny d'un aprofundiment mínimament acceptable. El desenvolupament d'estudis monogràfics i local, i sobretot la reflexió teòrica i l'elaboració de models a contrastar en els treballs específics -aspectes, com remarca Garrabou, potser encara més deficitari que no pas l'anterior (17)- hauran de servir per a fer avançar els nostres migrats coneixements.

1.b. El fracàs de la revolució industrial

Recullo volgudament el títol de l'obra de Jordi Nadal (1975) que continua essent una fita inequívoca, d'ús imprescindible per entendre els avatars de la revolució industrial al nostre país. L'obra de Nadal, plantejada a nivell estatal, aportà una línia de rigor i de reflexió teòrica francament saludable. Esmenant la plana al mestre, demostrà que en l'inici de la industrialització del Principat no hi hagueren grans capitals; provè la importància que en el "take off" català tingueren les transformacions agràries prèvies, magistralment estudiades per Pierre Vilar; tot seguint l'esquema interpretatiu de Hoffman explicà que la segona fase de la revolució industrial no fou aquí possible per la dependència del mercat espanyol -un mercat dèbil i inelàstic-.

Els treballs posteriors, tot tenint l'obra de Nadal com a punt de referència obligat, han anat ramificant els punts d'estudi. Miquel Izard ha estudiat els obrers del cotó i les seves condicions de vida i de treball; ha demostrat, també, que no podem

parlar d'una burgesia catalana estrictament industrial, perquè en ella trobem també comerciants, propietaris i financers; ha plantejat, encara, la importància de les idees saint-simonianes en el projecte industrialitzador de sectors de la burgesia catalana (18). Jordi Maluquer ha explicat la importància de la distribució força igualitària de la renda al Principat en l'inici de l'embranchida industrial, i darrerament ha iniciat l'estudi de la industrialització a partir de les fonts d'energia (19). Ignasi Terrades, tot analitzant algunes colònies industrials, ha provat que la seva creació és més fruit d'una decisió política -davant la manca de serveis i incentius estatals- que de condicionaments tècnics (20). Ramon Garrabou ha dedicat una monografia a un dels sectors bàsics per entendre la industrialització: els enginyers industrials (21). Josep M. Fradera, retornant en part als plantejaments de Vicens, ha provat la presència de capitals d'origen comercial en la industrialització a partir del decenni de 1820 (22). Rafael Aracil i Màrius Garcia Bonafé, a cavall del País Valencià i del Principat, han posat sobre la taula el paper del "putting out system" en l'arrencada industrialitzadora; aquests autors diferencien, però, "indústria rural" i autèntica "proto-indústria", com a dues fases no necessàriament encadenades, la segona de les quals donaria lloc -allí on s'establí- a la industrialització (23); els treballs de Josep M. Muñoz per a Sabadell i Terrassa anirien en aquesta línia (24). Remarquem també els intents d'analitzar les actituds i valors de la burgesia (25) i els estudis sobre la "societat anònima familiar", com a institució jurídica que domina la vida industrial catalana (26). L'anàlisi de les migracions interiors que la revolució industrial comportà (27) i algunes monografies locals o sectorials completarien els darrers treballs pel que fa al Principat (28).

Al País Valencià, salvant illots concrets com el cas d'Alcoi, no es produeix durant el s. XIX ni tan sols una indústria de bens, de consum. Si les tesis inicials de Joan Fuster i d'Emili Giralt -l'obra del qual ha estat recentment reeditada- presentaven un creixement qualitatiu per al s. XVIII, que es veuria posteriorment traït per la desviació de capitals cap a altres sectors -fonamentalment, cap a l'agricultura- (29), els darrers estudis semblen qüestionar aquesta base sòlida de principis del s. XIX. Tenim, així, els treballs de Màrius Garcia Bonafé (30), que veuen

l'origen de la no-industrialització valenciana en els repetits triomfs senyorials que segueixen als conflictes del País Valencià modern, i que configuren una societat massa encarcerada i tradicional, on no hi ha un sector que clarament pugui iniciar l'arrencada industrialitzadora. Les anàlisis de Vicent Martínez Santos sobre el sector seder valencià (31) confirmarien les febleses de la branca artesanal que hom ha cregut sovint que podia haver permès el "take off". Al País Valencià es configuraria, segons Ernest Lluch (32), una classe dominant -en terminologia gramsciana-, formada per una aristocràcia financera i especulativa, amb clars lligams amb la burgesia agrària i la burgesia exportadora. La configuració d'aquest sector és treballada per Isabel Burdiel en una comunicació presentada a aquest congrés. Un dels pocs sectors industrials desenvolupats -el paperer- ha estat analitzat recentment per A. Botella Gómez. La indústria espartenyera a la Vall d'Uixó ho ha estat per R. Viruela (33).

Aspectes bàsics en tota revolució industrial com la construcció dels ferrocarrils i la consolidació de la banca han estat fins ara poc treballats. Al País Valencià, hom ha publicat recentment els treballs de T.M. Hernández Sempere (34) sobre la xarxa ferroviària i els de Clementina Ròdenas (35) sobre el paper de la banca en la inexistència d'una industrialització valenciana; l'autora distingeix una banca autòctona fins a 1866, preocupada per invertir en sectors no agraris, però que, davant la inexistència d'una infraestructura industrial mínima, ho haurà de fer en ferrocarrils, obres públiques, etc.; i uns segons grups bancaris que des de 1866 orientaran els seus capitals vers l'agricultura. Al Principat ha aparegut una obra purament descriptiva de la construcció de la xarxa ferroviària (36) i monografies locals sobre ferrocarrils (37). Un intent seriós i força reeixit de superar aquest nivell primari d'anàlisi ha estat la tesi doctoral de Pere Pascual (38), que analitza la construcció de ferrocarrils (fins el col.lapse de 1866) i les implicacions financeres d'aquest procés. Al Principat tenim també monografies institucionals sobre bancs i entitats d'estalvi (39). Tanmateix, resten per explicar les causes del fracàs bancari als Països Catalans. Alguns autors han insistit en les conjuntures desfavorables (el cas de la crisi de 1866, analitzat, com hem vist, per

al cas valencià per C. Ròdenas). D'altres autors -com el mateix F. Cabana- han posat l'èmfasi en la manca de suport estatal als bancs catalans, suport que contràriament sí gaudiran els bancs espanyols. Jordi Nadal, en una obra ja citada, veuria el fracàs de la banca catalana en motius estructurals (la inexistència de la 2ª fase de la revolució industrial i, per tant, d'una sòlida concentració de capitals; aquests capitals sí que existirien en el cas basc).

L'estudi de la industrialització ha estat darrerament esperonat per l'aparició de l'Arqueologia Industrial. Aquesta disciplina, que evidentment ha de recolzar-se en els textos escrits, té sobre aquests, segons R. Aracil (40), un avantatge: treballa fonts "no intencionals". Els estudis d'arqueologia industrial han de tendir a objectius totalitzadors: l'observació d'una fàbrica pot revelar-nos aspectes desconeguts sobre organització espacial del treball, estructura jeràrquica, grau de desenvolupament tècnic, etc. Convindrien que les diverses administracions garantissin la conservació dels locals (i de les màquines) on es produïren les primeres passes de la revolució industrial. De moment, a nivell historiogràfic, és força saludable l'aparició d'un seguit d'articles i treballs sobre aquest nou àmbit d'estudi (41) i, especialment, la celebració d'unes Primeres Jornades sobre Protecció i Revalorització del Patrimoni Industrial (Bilbo, desembre de 1982), organitzades pel Govern Basc i la Generalitat de Catalunya (42).

1.c. Les crisis econòmiques

L'anomenada apocalípticament pels contemporanis "Gran Depressió" ha vist en els darrers anys un conreu especialment significatiu al País Valencià. Remarquem els estudis de Teresa Carnero (43), que proven la importància d'aquest període contradictori, a cavall entre la crisi, de causes internes i externes -que es manifesta en les revoltes o en la important emigració al nord d'Àfrica-, i les transformacions agràries -extensió de la vinya i la taronja-; en la línia d'Ernest Lluch, en aquest període es configuraria una aristocràcia financera com a classe dominant. El tema específic de la vinya -grans roturacions, fil·loxera (d'efectes menys catastròfics que en altres zones)- ha estat analitzat monogràficament per Josep Piqueras (44). El desenvolupament

d'aquesta aristocràcia urbana ha estat estudiat recentment per J. Sorribes (45). Pel que fa al Principat, remarquem la recent tesi de llicenciatura de Xavier Tafunell sobre la Febre d'Or (46). Les condicions de vida de la pagesia valenciana contemporània han donat lloc als estudis de M. Josepa Cucó (47).

Mentre el Principat continua mancant-nos un estudi exhaustiu dels efectes econòmics de la I Guerra Mundial, al País Valencià podem remarcar l'excel·lent treball de Vicent Soler (48). Per a aquest autor, la fi de la guerra no suposa un retorn mecànic a la situació anterior: el conflicte bèl·lic serà aprofitat per consolidar diversos sectors industrials, que posteriorment aprofitaran el més reduït mercat peninsular. Salvador Forner (49) copsarà un important desenvolupament industrial a la província d'Alacant en el període 1923-36, que, segons ell, marcarà també un canvi en les actituds polítiques de la classe obrera, amb l'adscripció al socialisme.

Els efectes de la crisi econòmica de 1929 -que havien estat estudiats per Balcells al Principat (1971)- es reflecteixen als treballs de Jordi Palafox per al País Valencià (50). Per a aquest autor, la crisi del 29 afectà poc l'economia espanyola, pel tancament econòmic iniciat amb el proteccionisme de finals del segle anterior; àdhuc en el cas del País Valencià -l'únic amb importància exportadora-, les caigudes en l'exportació -menors del que sovint s'ha suposat- poden obeir en gran part a raons interiors, de tipus estructural i conjuntural.

Un estudi aprofundit de les transformacions estructurals ocorregudes durant la dictadura franquista resta encara per fer, i sense dubte haurà d'anar precedit de tota mena d'estudis monogràfics. Citem, tanmateix, una primera aportació valuosa d'Albert Ribas i Massana (51).

1.d. El pensament econòmic i l'acció de govern

En la línia del treball d'Ernest Lluch per al període 1760-1840 (1973), hom s'ha plantejat darrerament d'analitzar el pensament econòmic dels dos últims segles. És un dels terrenys fins fa poc menystinguts -en considerar força historiadors el pensament econòmic del país com a quelcom especialment fluix, quan no obertament-, i crec que els resultats estan justificant l'empresa.

Citem alguns treballs col·lectius de 1977 (52) i de 1984 (53). L'anàlisi del model econòmic i social anarquista, fet per Xavier Paniagua (54), ha provat el salt, en el període republicà, d'una visió agrarista a una altra de sindicalista-industrialista, que d'alguna manera serà la que s'imposarà amb les col·lectivitzacions del període 1936-39. Comptem també amb un recull de textos sobre el pensament econòmic de la dreta valenciana en el període republicà (55).

Especialment interessants són els intents d'analitzar la política econòmica i territorial al Principat, sobretot en els moments de poder polític autònom. Citem, així, els treballs de Francesc Roca (56). Tot seguint Maurín, defineix la Lliga com el "partit industrialista" i emmarca la seva acció de govern en el si d'una política coherent de desenvolupament industrial; mostra també la coherència del període republicà en una línia de màxima utilització dels recursos disponibles i de millora de les condicions de vida de les classes populars; finalment, analitza els projectes de "economia nova" i "ciutat nova" que -tot lligant amb els debats de la URSS- es donen en el context revolucionari de 1936-39. Però és sens dubte Josep M. Bricall (57) qui més ha aprofundit en aquest darrer període. Citem, també, l'anàlisi sobre les finances de la Generalitat republicana (1931-36) fet per Josep M. Huguet i Jaume Vilalta (58), en el context de recuperació de l'autonomia.

2. HISTÒRIA SOCIAL I POLÍTICA

2.a. Crisi de l'Antic Règim i oposicions a la Revolució burgesa

La Guerra del Francès continua mancada d'estudis que aprofundeixin el seu significat. Una pregunta pendent continua essent: trobem en el moviment antifrancès un component important de lluita antisenyorial? Antoni Moliner Prada, que ha analitzat la resistència a Mallorca, a Catalunya i a altres zones de l'estat (57) prova com en aquell cas ens trobem davant una revolta no únicament contra l'ocupant francès, sinó també de caire social, al camp i a la ciutat, contra els perceptors d'impostos i altres persones vinculades a l'estat central. L'autor presenta en aquest congrés una comunicació que planteja la presència d'un particularisme català (que identifica el Principat com a pàtria) en la Junta Superior de Catalunya; aquest particularisme no s'oposà, però,

aleshores a la defensa de la "nació" (Espanya). Precisament, l'aspecte de les especificitats del Principat durant la Guerra del Francès -amb els canvis en les estructures estatals napoleòniques que separen Catalunya de la resta de l'estat- és un dels objectes principals d'estudi dels treballs de Joan Mercader i Ribba (60).

La vella visió simplista sobre el carlisme havia ja estat superada per Jaume Torras, el qual, en el seu treball sobre les partides reialistes en el Trienni Liberal (1967), mostrà els components anticapitalistes que expliquen la incidència camperola del carlisme -conseqüència del mateix caràcter pactat i antipopular de la Revolució burgesa espanyola. Aquest caire popular rural del carlisme en determinats moments ha estat subratllat per l'estudi de Pere Pascual, a partir dels dietaris d'un pagès de la Conca d'Òdena (61) i emfatitzat per l'intent de síntesi de Josep-Carles Clemente (62). D'altra banda, l'obra de Joan Camps i Giró (63) ha situat l'arrel de projectes nacionalistes a la Guerra dels Matiners (1846-49), en la qual combateren al mateix bàndol carlins i republicans federals. Bel Peñarrubia (64), malgrat recordar la petitesa del moviment carlí a Mallorca, ha provat que també aquest moviment plantejà a l'illa opcions anticontralistes. Però ha estat Josep Fontana (65) qui ha intentat refer una definició metodològica del carlisme. Aquest autor diferencia el "partit carlí" i les masses camperoles; aquestes abonaran el moviment carlí -sempre des d'unes bases polítiques poc definides-, en aquelles zones on hi ha hagut un cert grau d'adaptació a unes primeres formes de comercialització, que ha estat destruïda per la Revolució liberal.

Si el carlisme organitza l'oposició pagesa a la Revolució liberal, a les ciutats la protesta esclatarà en un bon nombre de bullangues i aldarulls populars, que acabaran essent capitalitzats pel republicanisme federal. Manuel J. Risques (66) ha estudiat la insurrecció de Barcelona de 1842, en algunes fases de la qual intervingueren, junt a elements populars, membres de la burgesia. El pensament demòcrata mallorquí en el Bienni Progressista ha estat estudiat per Joan Mas (67). La historiografia del Sexenni Revolucionari -bàsica per entendre l'actitud (i les vacil·lacions) dels republicans federals -no ha estat excessivament ampliada des de les aportacions de Fèlix Cucurull (1970) i de

Josep Termes (1972); sens dubte, ens manquen encara força monografies locals (68). La comunicació presentada en aquest congrés per Isaïes Taboas permet el veure el debat intern al si del partit federal sobre la qüestió colonial, molt en la línia d'altres debats (com la mateixa concepció del federalisme i dels drets dels pobles).

2.b. Caciquisme i Restauració

Aquest és sens dubte, encara avui, un dels buits historiogràfics més vergonyosos de la nostra història contemporània. La desmobilització política i la delegació en mans forànies de la delegació parlamentària es perllonga (salvant breus parèntesis, el més important dels quals és el Sexenni Revolucionari), fins al canvi de segle en el cas de Barcelona, i fins força més tard en altres contrades dels Països Catalans. Tot plegat, en una contradicció, aparent, si més no, amb el canvi d'estructures econòmiques que es donen incontestablement -com a mínim en el cas del Principat- en la primera meitat del segle XIX. Gabriele Ranzato ha intentat d'explicar-ho en el cas de Sabadell (69). Per a ell el caciquisme és una pervivència de l'Antic Règim, que s'explica per la presència d'un estat tot poderós que fa renunciar a la burgesia -a canvi del proteccionisme- a qualsevol mena de lluita política, mentre, en nom de la cohesió enfront d'aquell, la burgesia evita la polarització social pròpia de les transformacions econòmiques ja experimentades; en aquesta línia hom comprendria la decisió voluntària de la burgesia sabadellenca d'especialitzar-se en la producció llanera, més tradicional i menys conflictiva que no pas la cotonera. La pervivència força més allargassada del caciquisme a Terrassa apareix com a teló de fons d'una recent biografia d'Alfons Sala i Argemí. La fi del caciquisme a Barcelona ha estat estudiada per Albert Pérez Bastardas (70). Remarquem especialment un estudi de sociologia electoral per a les eleccions generals del període 1901-23 a tot Catalunya, fet per A. Balcells, J. Culla i C. Mir (71). Tanmateix, ens continuen mancant anàlisis profundes dels mecanismes de funcionament del sistema caciquil, que possiblement tenen al nostre país unes característiques força diferents de les d'altres zones de l'estat. Els estudis de la Restauració, per exemple, s'han fet sovint més des de la perspectiva de l'oposició (emergència del nacionalisme i

del moviment obrer -encara que en aquests terrenys resta molt per fer-), que no pas des de les seves mateixes estructures, prou capaces, d'altra banda, de mantenir-se un llarg període.

És palesa també la manca d'estudis aprofundits sobre el lerrouxisme, que sens dubte va ésser un moviment fomentat des de l'estat per erosionar i escindir allò que autènticament el preocupava (el nacionalisme i el moviment obrer), però que tingué una incidència notable a Barcelona, fruit segurament de la baixa formació política de les classes mitjanes i de la manca de consciència de classe del proletariat. En canvi, el blasquisme, com a moviment força semblant a la ciutat de València (interclassista i popular, republicà, espanyolista) ha comptat darrerament amb els estudis d'Alfons Cucó i de Ramir Reig (72).

2.c. Moviment obrer: dels orígens a la I Guerra Mundial

El Principat compta ja amb un bon nombre d'estudis sobre els orígens del moviment obrer. Sens dubte l'obra pionera fou la de Josep Termes sobre el moviment obrer en el Sexenni Revolucionari, una primera versió de la qual fou publicada el 1965. Termes obria camins, en especial pel que fa als lligams ideològics entre republicanisme federal i anarquisme, que explicarien l'èxit d'aquesta darrera opció entre el proletariat català. Remarquem posteriorment l'article de Josep Fontana (1973) sobre els orígens del moviment obrer; el treball de Miquel Izard sobre el sindicat més important de la indústria tèxtil (1973); l'aprofundida anàlisi de Josep Benet i ^{Carimur} Carles Martí sobre el moviment obrer en el Bienni Progressista (publicat el 1976-77); i els treballs de Josep M. Olle (1969) i Jordi Maluquer de Motes (1977) sobre la introducció del socialisme utòpic. Certament, moltes d'aquestes obres analitzen fonamentalment allò que podríem anomenar el vessant institucional del moviment obrer (les organitzacions), i en algun cas fins i tot es deturen en grups molt reduïts. Ens manca encara avui una autèntica història social de la formació i el desenvolupament de la classe obrera, en la línia del que han fet a Anglaterra Eric J. Hobsbawm o Edward P. Thompson. Per exemple, una vella intuïció de Vicens -l'escissió entre un moviment obrer sindicalista format per treballadors especialitzats i un altre anarquista, conformat per la "patuleia"- no ha pogut ser encara avui confirmada ni desmentida (73). Convé lamentar que en els darrers

anys s'han publicat poques coses al Principat sobre el moviment obrer del s. XIX. A banda d'alguns treballs ja citats en l'apartat "fracàs de la revolució industrial" (com per exemple, els estudis de colònies industrials d'I. Terrades -nota 20-), que incideixen en alguns aspectes de les condicions de vida de la classe treballadora, podríem esmentar l'article de Ramon Garrabou sobre salaris i ocupació a la Maquinista Terrestre i Marítima, una de les principals indústries metal·lúrgiques de Barcelona, en el període 1872-89 (74). En la línia d'estudi de grups concrets -sobretot a partir de les seves publicacions- citem el treball de M. Dolors Capdevila i Roser Margrau sobre la Federació Catalana del PSOE (75). Un resum divulgatiu del moviment obrer català ha estat l'obra de Josep M. Huertas (76).

Al País Valencià comencem a comptar amb aproximacions a l'estudi social de la classe obrera. La majoria d'aquests treballs analitzen -per raons òbvies- el cas d'Alcoi, un dels pocs exemples d'industrialització precoç al País Valencià. Citem els articles sobre el moviment cantonalista de 1873 de Rafael Aracil i Màrius Garcia Bonafé (77), que plantegen ja el procés de formació de la classe obrera alcoiana. Posteriorment ha estat publicat el treball de Manuel Cerdà (78), que recull i amplia les anàlisis de l'estudi anterior. Segons l'autor, els esclats ludites de 1821 -protagonitzats per pagesos lligats al "putting out system"- són pressions davant la patronal, expressió d'un primitiu sindicalisme; la indústria alcoiana només pogué sobreviure sobre la base d'una sobreexplotació dels treballadors, molt superior a la del Principat; l'organització obrera és tardana -més encara si la comparem amb les primeres vagues-, precisament per aquestes condicions socials d'especial duresa; l'obrerisme local marcà des dels seus inicis una fosa amb el republicanisme federal; la insurrecció de 1873 seria conseqüència dels esforços de la Internacional i d'aquest llarg procés de maduració de la classe obrera alcoiana. Al País Valencià comptem també amb una història del socialisme de J.A. Piqueras (79). La biografia de l'anarquista mallorquí Francesc Tornàs i Oliver (1850-1903) ha estat esboçada per Jaume Terrassa (80).

2.d. Nacionalisme: dels orígens a la I Guerra Mundial

El tema del nacionalisme català i dels seus components socials ha vingut precedit de forts debats en els decennis dels seixanta i dels setanta. Per una banda, trobem una línia interpretativa, l'origen de la qual podríem situar en Joaquim Maurín, que veu en les actituds polítiques de la burgesia l'arrel del moviment nacionalista; aquest, però, hauria passat per una segona fase d'hegemonia petitburguesa durant la Generalitat republicana que, per a alguns autors, hauria donat lloc, finalment, a un període de direcció obrera durant la Guerra civil; en aquesta línia aniria el prefaci de l'obra -d'altra banda, imprescindible- de Pierre Vilar sobre la Catalunya moderna (1962 -trad.cat.1964-68) (81); o l'obra de Jordi Solé Tura "Catalanisme i revolució burgesa" (1967). En canvi, els treballs de Josep Termes -concretats a nivell teòric en la ponència "El nacionalisme català: per una nova interpretació" (1974), recentment reeditada (82) -intentarien provar tot el contrari. Per a aquest autor, mentre la burgesia estaria lligada a una lluita pel mercat peninsular, que en definitiva la duria a enfortir l'estat espanyol, les classes populars protagonitzarien autènticament el particularisme català. Termes obria en aquells treballs un seguit de propostes d'estudi (sobre el paper de la burgesia industrial, sobre el contingut català de les bullangues o del moviment carlí, sobre els lligams entre moviment obrer i nacionalisme, sobre el caire social de les organitzacions independentistes), que en bona part han estat seguits per estudis interessants. Malgrat que avui continua essent molt més conegut el nacionalisme -o regionalisme- burgès, és evident que les tesis de Termes han sotragat profundament la historiografia del catalanisme, i crec que no podré ser titllat de parcial si afirmo que una gran majoria dels qui avui estan investigant aspectes del nacionalisme les assumeixen.

Uns primitius plantejaments nacionalistes han estat ja estudiats en la Guerra dels Matiners (1846-49), en la qual combaten junts carlins i federals, per Joan Camps i Giró (83). El republicanisme federal com a expressió del particularisme català en les classes populars urbanes ha estat analitzat -després de les aportacions pioneres de Fèlix Cucurull i Josep Termes- per Josep Soler Vidal (en la seva biografia d'Abdó Terrades (84) i per M. Josepa Vilaclara (en el seu treball sobre el Sexenni Revolucionari

ri (85). Els orígens del regionalisme burgès tenen una tradició historiogràfica superior. Entre els darrers treballs citem els de Borja de Riquer sobre la "escola conservadora catalana" (86) que s'articulà al voltant de Duran i Bas en el cinquè decenni del segle passat, rere uns principis industrialistes, particularistes i no democràtics; aquest grup trencà amb la Restauració i, en la seva lluita contra el govern central, a finals de segle trobarà el suport de la burgesia industrial. Un altre camp de treball és l'anàlisi de la formació d'una ideologia nacionalista. En aquest sentit, tenim l'estudi de Josep R. Llobera (87), que fa notar la importància de la idea de "Volksgeist" (i no pas, per exemple, la de raça o la de voluntat popular) en la majoria de les obres clàssiques del primitiu catalanisme. D'altra banda, l'estudi de Jordi Llorens sobre Sebastià Farnés (1854-1934) (88) hauria d'obrir la via d'anàlisi dels teòrics dits "menors" del catalanisme.

Les primeres passes de la Lliga Regionalista han estat estudiades per Borja de Riquer a "Lliga regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme (1898-1908)" (1977); per a Riquer la Lliga definiria una estratègia interclassista hegemnitzada per la burgesia, amb el doble objectiu d'homogeneitzar Catalunya, mitjançant un cert grau d'autogovern, o d'intervenir en la política espanyola per a la seva rectificació. Jordi Casassas ha subratllat la integració d'una intel·lectualitat catalana en la política més genèrica dirigida per la Lliga, amb el Noucentisme. La radicalització d'aquest sector -o la progressiva moderació-claudicació de la Lliga- menarà a la formació d'Acció Catalana, com a expressió política d'aquest grup d'intel·lectuals-professionals, amb uns principis encara conservadors, però amb un desig evident d'atreure capes populars (89). Un aspecte concret del nacionalisme popular -el nacionalisme republicà en el període de 1904-1914- és abordat per Sílvia Tusell en una comunicació a aquest congrés. D'altra banda, els contactes entre Solidaritat Catalana i Solidaritat Obrera -en bona part frustrats per la moderació de l'esquerra de Solidaritat Catalana, que s'espanta davant la Setmana Tràgica- han estat estudiats per Manuel Lladonsa (90). En aquesta línia d'aproximacions entre moviment llibertari i catalanisme tenim també en aquest congrés una comunicació de Ricard Vargas.

L'aparició de tot un seguit d'expressions particularistes i anticontralistes a Mallorca durant el Sexenni Revolucionari i la Restauració ha estat abordada per Bel Peñarrubia (91). L'autora analitza aspectes diversos, des de la defensa de la llengua o el rebuig de funcionaris, quintes i consums, fins als projectes polítics d'autonomia. Potser convé remarcar del treball la invertibració dels mallorquins a l'estat (el no sentiment d'espanyolitat) i la consciència de formar una unitat cultural i humana amb el Principat i el País Valencià.

El nacionalisme valencià té el seu estudi pioner en l'obra de Cucó "El valencianisme polític 1874-1936" (1971). L'estudi del nacionalisme valencià ha d'abordar la seva minsa incidència, fins i tot en períodes d'especial politització com la Segona República. Aquesta feblesa, que hom ha explicat sovint per causes econòmiques (estructures agràries, interessos lliurecanvistes) haurà de ser analitzada també en l'àmbit de les mentalitats col·lectives (debilitat d'una consciència nacional-popular), com ha plantejar Jordi Palafox (92). Entre les aportacions darreres citem la d'A. Cucó, J.A. Martínez Serrano i V. Soler (93).

Recordem, finalment, que els darrers anys han vist la reedició -en alguns casos, amb estudis introductoris força interessants- d'obres clàssiques del nacionalisme. Citem, pel que fa al federalisme, "La reacción y la revolución" de Pi i Margall, i, quant al nacionalisme, "L'Espagne telle qu'elle est" (94) i "Lo Catalanisme" de Valentí Almirall, "La Tradició catalana" de Torras i Bages, "La Nacionalitat Catalana" d'Enric Prat de la Riba, "Nacionalisme i federalisme" (95) i "Resum d'Història del catalanisme" de Rovira i Virgili, "El catalanisme progressiu" de Roca i Farreras, "L'altra concòrdia" de Bofill i Mates, "L'aptitud econòmica de Catalunya" de Carles Pi i Sunyer, "La Batalla" de Daniel Cardona o els "Articles polítics "Diari català" 1879-1881" de Valentí Almirall (96). Aquestes reedicions permetran d'abastar amb més facilitat textos, la majoria dels quals són força coneguts.

2.e. El segle XX: noves fonts

La importància de les fonts publicades per a l'estudi del segle XX durant aquests darrers cinc anys ha estat considerable, i crec que justifica que li dediquem un apartat específic. Una

de les fonts tradicionals per a l'estudi del s. XIX -els dietaris de viatgers estrangers- ha tingut una recent aportació en l'estudi de Josep M. Farré sobre les impressions dels viatgers russos en el període 1860-1917 (97). Per raons òbvies, aquest tipus de fonts redueixen el seu valor amb l'arribada del segle XX. Si en algun període tornen a tenir-ne (fins i tot a nivell quantitatiu) és durant la guerra civil. Aleshores, però, ja no podem parlar de "viatgers", sinó més aviat de militants compromesos. Els textos dels corresponents de guerra britànics al nostre país han estat recollits per Miquel Berga (98).

Però el gruix fonamental de noves fonts continuen essent les memòries, publicacions de correspondència o treballs d'història elaborats pels protagonistes (de més valor sovint pel testimoni personal que per les anàlisis, més o menys parcials o justificatòries). Podríem citar per al Principat -amb el risc evident de no ser gens exhaustius- els dos darrers volums de les "Memòries polítiques" de Claudi Ametlla (99); les "Memòries" de Pere Bosch i Gimpera (100); la "Trayectoria sindicalista" d'Angel Pestaña (101); o "El meu pas pel temps, 1903-39" de Vicenç Riera Llorca (102). A aquest nivell general voldria remarcar, però, dues obres que han estat decisives (i la lectura dels darrers treballs sobre els temes respectius així ho demostra); em refereixo a "El eco de los pasos" de Joan García Oliver (103) i les "Memòries" de Francesc Cambó (104). La correspondència de Francesc Macià durant el seu exili (105) -bàsica per entendre els plantejaments del separatisme català durant la dictadura de Primo de Rivera- ha estat reeditada recentment al Principat; també ho han estat la visió de Josep Dencàs del Sis d'Octubre (106) i la de Frederic Escofet per al període octubre 34-juliol 36 (107). Sobre la guerra civil, notem les visions particulars de Juan Andrade, Manuel Cruells, Carles Gerhard i Francesc Viadiu (108). Però potser és l'exili el que compta amb més memòries. Citem les de Xavier Benguerel, Frederica Montseny, Carles Pi i Suñer, Joan Puig i Ferrater, Ll. Sarlé Roigé i Maurici Serrahima (109). L'origen del nou sindicalisme en els seixanta té una bona font a l'obra d'Albert Fina "Des del nostre despatx" (110).

L'extensió de la fotografia -i posteriorment del cinema- ens permet tenir documents visuals prou interessants. Recentment han estat editades les fotografies d'A. Centelles sobre la Repú-

blica i la Guerra Civil (111).

Una font nova que ha causat un gran impacte en els darrers anys és el recull oral -fins al punt que hom ha començat a parlar de "història oral"- . Ronald Fraser ha encetat al nostre país l'estudi d'aquesta nova branca historiogràfica amb el seu brillant treball sobre la guerra civil (112). En d'altres articles (113) l'autor ha precisat les aportacions que pot fer la història oral a la investigació històrica: recull de noves dades (aspecte poc important), reconstrucció de la praxi popular, i indagació del paper de la consciència en el procés històric; la guerra civil reuneix, en aquests sentits, dos elements que permeten de desenvolupar-hi estudis d'història oral: l'existència d'una bibliografia força extensa, i la importància de l'acció política en la vida quotidiana. La via de la història oral ha estat seguida per joves historiadors catalans, com després veurem.

Les fonts d'arxiu per a l'anàlisi de la República, la guerra i el franquisme continuen encara amb un seguit de problemes: la no-obertura de les fonts directes de la repressió franquista -que ha obligat Josep M. Solé i Sabaté a seguir una via indirecta, però, d'altra banda, altament fiable-; el no-retorn dels arxius arrabassats per la repressió posterior a la guerra, que continuen a Salamanca i a Madrid; i, més en general, la descura o el desinterès. Aquest tema és l'objecte d'una altra ponència, i per tant no m'hi estendré. Un recull sistemàtic de textos per a l'estudi del franquisme ha estat elaborat per Pelai Pagès i altres autors (114).

2.f. De 1914 a 1931

La reducció del salari real de la classe obrera durant la I Guerra Mundial, la crisi econòmica que la segueix, l'esperó per a una -i fantasma per a altres- de la Revolució Soviètica, tot plegat permet definir els anys que segueixen a la Gran Guerra com un període d'agudització de la lluita de classes. Al Principat, comencem a saber alguna cosa del sindicalisme d'aquest període. Els treballs de Pere Gabriel (115) provarien que allò que caracteritzava la classe obrera no era una mobilització ideològica conscient de tipus anarquista, sinó un desig d'estar organitzats sindicalment; caldria distingir, doncs, clarament entre afiliats i activistes al si de la CNT. Els treballs de José Lufs

Martín (116) anirien en una línia semblant: l'augment de la combativitat obrera en el període 1914-23 obeiria a un desig profund de la classe, marcat per unes condicions objectives d'empobriment; el mèrit de la CNT seria el d'enquadrar-lo sindicalment. Des del País Valencià, Amparo Álvarez Rubio ha analitzat les relacions CNT-UGT en el període immediatament anterior i posterior a la crisi de 1917 (117). L'estudi de l'actitud de la CNT a nivell de tot l'estat en aquest període ha comptat darrerament amb aportacions com les de C. Forcadell, G.H. Meaker, M. Bookchin i A. Bar (118). La reacció patronal anava a ser duríssima: organització dels sindicats lliures, reenfortiment del sometent, pis tolerisme, ... L'aspecte del terrorisme blanc ha estat analitzat per Àngel Calvo (119). Un intent d'aprofundiment en els sindicats lliures que superi els tòpics habituals ha estat abordat per Antoni Fernández (120). També aquest període marca la radicalització del moviment rabassaire; en aquest terreny, com sabem, continua essent imprescindible l'obra d'Albert Balcells "El problema agrari a Catalunya (1890-1936). La qüestió rabassaire" (1968), recentment reeditada. Remarquem també l'estudi sobre el sindicalisme dels dependents elaborat per Manuel Lladonosa (121).

També el nacionalisme català anava a viure profundament aquesta onada de radicalització. Amb la Gran Guerra apareixen les primeres organitzacions separatistes (en part, esperonades per l'exemple d'altres nacions oprimides que, amb la fi de la guerra, assoleixen la independència). Ha estat Enric Ucelay Da Cal (122) qui ha analitzat el moviment independentista d'aleshores: grups petits, però fortmanet actius (especialment durant la dictadura de Primo de Rivera), conformats sovint per empleats i dependents, amb domini de gent de comarques vinguda a Barcelona; ideològicament, domina un socialisme humanista i difús. L'activisme dels independentistes contrasta amb l'abaltiment dels republicans, estudiat per Joan B. Culla (123). Ja hem comentat els treballs de Jordi Casassas sobre la conformació d'Acció Catalana (nota 83). Contràriament, la Lliga, esparverada per l'enfortiment de la CNT, entrarà en una dinàmica de col.laboració amb els governs de la Monarquia i de defensa de la repressió, que acabarà en l'actitud de suport inicial a la dictadura de Primo de Rivera. Tanmateix, dels intents de reforma de l'estat per part de la Lliga ens en resta el Projecte d'Estatut de 1919 -analitzat

per Isidre Molas (124). La relació entre els problemes i les febleses industrials i el fracàs del nacionalisme català de dretes ha estat abordada per Joseph Harrison (125). Pel que fa als particularismes valencià i mallorquí, comptem amb les obres de Vicent Franch i Guillem Forteza (126).

La dictadura de Primo de Rivera és un dels períodes menys analitzats fins ara per la historiografia catalana. Comptem darrerament, en una línia renovadora, amb un recull de textos (introduït per un breu estudi) de Jordi Casassas (127). També és interessant la biografia d'Alfons Sala ja citada (nota 67), o anàlisis de l'oposició comentades en altres paràgrafs d'aquest mateix apartat. Quant a l'actitud de la dictadura envers Catalunya, especialment en l'aspecte cultural -en el qual es produeix una repressió selectiva, que ataca els moviments i les expressions massives, però no pas l'alta tasca intel·lectual-, remarcuem els articles de Josep M. Roig i Rosich (128). Pel que fa al col·laboracionisme del PSOE en un dels llocs on fou més fort i s'allargassà més (la província d'Alacant), vegeu l'obra de Salvador Forner ja comentada (nota 47). Precisament, la manca d'estudis sobre aquest període, i alguns problemes metodològics que presenta l'anàlisi de la dictadura des dels seus organismes de base, són aspectes analitzats a la comunicació de Joan del Alcázar en aquest congrés.

2.g. La Segona República

La II República ha continuat essent analitzada en un nombre important d'obres. En general, i malgrat que continuen apareixent treballs poc rigorosos, esperonats per una demanda que és encara important, notem en general un cert major rigor en els estudis. La II República ha estat l'objecte d'un Col·loqui Internacional organitzat i celebrat a Catalunya (Tarragona, abril de 1981). Personalment crec, però, que el més rellevant dels treballs d'aquests darrers cinc anys ha estat l'aparició d'intents de síntesi força reeixits. Citem, per a l'Principat, el treball de Fèlix Cucurull (129) (d'alt nivell d'erudició), i sobretot el llibre d'Enric Ucelay Da Cal (130). Aquest darrer treball és molt important, pel que suposa d'esforç per una renovació interpretativa i de recull de fonts fins ara no treballades històricament; l'obra planteja qüestions com la inexistència d'una cultura obrera al

Principat (la classe treballadora participaria d'una cultura popular més àmplia); o la poca força de les estratègies específicament catalanes en el període republicà; la tesi central és, però, que l'enfrontament social de 1917 -23 havia deixat políticament esgotats la burgesia i el proletariat; la proposta populista de l'ERC es presentarà com una superació d'ambdós projectes.

Aquesta versió xoca amb la visió fins ara més coneguda del que va ser l'ERC. El plantejament diguem-ne "tradicional" ha estat desenvolupat i aprofundit amb rigor per Anna Sallés (131). Per a la historiadora, l'ERC porta indirectament el proletariat català al catalanisme polític. En el terreny del republicanisme d'esquerres comptem amb biografies recents -moltes d'elles simplement de caire divulgatiu- de Francesc Macià, Ventura Gassol, Carles Rahola, Marcel·lí Domingo i Rovira i Virgili (132). L'originalitat teòrica d'aquest darrer autor enfront Prat de la Ribera, negada per Ucelay Da Cal, ha estat darrerament vindicada per Anna Sallés (133). A banda dels estudis ja comentats de Jordi Cassas, Acció Catalana compta darrerament amb l'aportació de Montserrat Baras (134).

Pel que fa a la dreta, recordem l'obra d'Isidre Molas sobre la Lliga Catalana (1973), que iniciava els estudis de partits polítics en el període republicà. El conservadorisme català ha rebut recentment l'aportació de Bernat Muniesa (135).

També en aquests anys ha continuat la línia d'estudi dels partits obrers. El fracàs en la unitat dels partits marxistes ha estat abordat per Pelai Pagès (136). Tanmateix, la majoria d'obres publicades en els darrers anys es refereixen a un tema ja analitzat anteriorment, entre altres, per L.V. Ponamariova (1966) i Josep Lluís Martín (1977); els orígens del PSUC. Citem el treball sobre "Jaume Compte i el PCP" d'Imma Tubella (137), l'estudi de Josep Sanmartí sobre "El PCC i el PCP en la unificació del PSUC" (138) i dues aproximacions a Joan Comorera (139). Crec, tanmateix, que l'obra més important sobre aquest tema és la de Ricard Vinyes (140); l'objectiu de Vinyes no és fer un estudi institucional de la formació del PSUC, sinó quelcom de més difícil: analitzar els canvis de mentalitat, l'aparició d'una "cultura nova" a partir del xoc dels fets d'octubre del 34; i ho fa tot seguint dades diverses -revistes humorístiques, teatre, novel·la-; les conclusions serien -contradint les tesis de Ponamariova- les

arrels específicament nacionals del Front d'Esquerres i del PSUC -partit que pren en els seus orígens un caire frontpopulista-. L'obra de Ricard Vinyes ha estat qüestionada en alguns aspectes: contradiccions entre "partit de tipus nou" i estalinisme, tria desproporcionada dels camps d'estudi (hi ha una anàlisi aprofundida del moviment rabassaire, però un oblit volgut de la CNT).

I és que l'estudi de la CNT en el període republicà encara està per fer. En els darrers anys hem vist publicats articles de Susanna Tavera (141) o el llibre d'Eulàlia Vega (142) sobre la formació del trentisme al Principat (que trenca amb la visió d'una CNT barcelonina i ens ofereix un anarcosindicalisme inèdit, el de les comarques industrialitzades properes a Barcelona). El moviment rabassaire continua tenint la seva obra bàsica en el treball de Balcells, ja comentat. La radicalització dels dependents durant la República és un tema en el qual s'haurà d'aprofundir; sobre ell ens parlarà una comunicació d'Andrew Durgan.

En el vessant institucional, citem el treball de Josep M. Roig i Rosich sobre el debat de l'estatut a les Corts Constituents (143); els estudis d'Ismael E. Pitarch sobre l'obra del Parlament de Catalunya (144); i el treball sobre el Tribunal de Cassació d'Antoni Milian (145).

Contràriament al que hem vist al Principat, al País Valencià i a les Illes s'han produït poques aportacions en l'estudi d'aquest període. Citem els articles de Ricard Blasco (146), o el recull de textos de Jordi Palafox (vegeu la nota 53) per al País Valencià; i l'article de Sebastià Serra per el cas eivissenc (147).

2.h. Guerra i Revolució

També la guerra civil ha tingut el seu col·loqui (Barcelona, abril de 1979). El tema de la guerra civil ha estat objecte en aquest període d'algunes obres de síntesi -en alguns casos, bàsicament de divulgació-. Cito les de B. Bolloten (148), V. Guarner (149), Gabriel Jackson (150) i A.N. Kramer (151).

La quantificació dels morts entre la població civil pels bombardeigs, el període de terror classista o els fets de maig comencen a comptar amb treballs monogràfics objectius, de la mà de Joan Villarroya i de Josep M. Solé i Sabaté (152).

Les transformacions revolucionàries produïdes a la rera-guarda han estat objecte d'estudis diversos. Força dels treballs publicats tendeixen a reduir les diferències entre les diverses estratègies polítiques, i, per tant, a desdramatitzar la polèmica guerra-revolució. Ucelay Da Cal, en l'obra de conjunt ja comentada, per exemple, planteja la incapacitat de la CNT per anar més enllà del terror classista i definitivament eliminar l'antic tutor republicà; en aquesta situació emergirà el neo-populisme del PSUC que, tanmateix, quan podia esdevenir hegemònic, haurà de cedir davant el populisme de base espanyolista de Negrín i el PCE. Les anàlisis monogràfiques semblen anar en la línia de desmitificar -però alhora, també humanitzar- les institucions revolucionàries. Les col·lectivitzacions, per exemple, han estat objecte d'estudis diversos. A Barcelona, Anna Monjo i Carme Vega han resseguit les vicissituds d'una col·lectivització industrial (153), aplicant-hi fonamentalment tècniques d'història oral; les conclusions vindrien a provar que les canvis (en l'acció quotidiana, en la relació tècnics-obrers, en la participació activa dels treballadors en les decisions o en la lluita per l'augment de la productivitat) no foren tan espectaculars com havia esbombat certa literatura llibertària. Al País Valencià comptem amb el magnífic treball d'Aurora Bosch (154). Malgrat que les forces revolucionàries assoliren un control polític i econòmic menor que al Principat, l'experiència valenciana és important, especialment en el terreny de les col·lectivitzacions agrícoles (se'n constituïren 363, multiformes i amb gran autonomia local, de les quals 264 eren adscrites a la CNT). Les dificultats lligades a la inexperiència i a la guerra, el progressiu procés de coordinació i centralització per part dels sindicats, i l'oposició del PCE a les col·lectivitzacions -que organitza a la Federació Provincial Camperola petits i mitjans propietaris- són aspectes analitzats en aquest treball. Precisament aquest darrer aspecte -l'organització de la FPC o "la Campesina"- és abordat per a un cas concret per J. Daniel Simeón en una comunicació presentada en aquest congrés. El tema de les col·lectivitzacions ha rebut també darrerament l'aportació de Walter L. Bernecker (155).

La participació de brigadistes britànics a la guerra civil ha estat reconstruïda per David Corkill (156). El tema de la cinquena columna -un dels majors buits historiogràfics de la guerra-

ha rebut l'aportació força documentada de D. Pastor Petit (157). Els intents independentistes de la Catalunya en guerra continuen essent motiu de debat: mentre Manuel Cruells els negà rodonament des de la seva condició de militant i periodista durant la guerra, Leandre Colomer ha intentat darrerament de demostrar el contrari (158).

Mallorca i Eivissa, illes on triomfà l'alçament franquista, visqueren unes condicions absolutament diferents, fins ara poc aprofundides pels historiadors. Citem, tanmateix, el recent treball de Rosaria Quartararo (159). El breu període 7 d'agost- 20 de setembre de 1936 en què les Pitivises foren reconquerides pels republicans és abordat per Sebastià Serra i Aina M. Sitjes (160).

2.i. El franquisme

El tema del franquisme, força recent encara, ha desenvolupat una bibliografia molt desigual. Els canvis polítics dels darrers anys han fet que sigui més coneguda l'oposició -fins i tot en el cas de grups autènticament molt minoritaris-; en canvi, ens continua mancant una caracterització del règim (no sols en el sentit ideològic o institucional, sinó també en l'aspecte de la seva base social); ens falta, també -i això és encara més greu-, un estudi de les conseqüències del franquisme al nostre país (en els terrenys econòmic, social, cultural, lingüístic, de mentalitats...): crec que només el dia que tinguem anàlisis serioses de tots aquests aspectes podrem copsar autènticament la importància que ha tingut el règim passat en el procés assimilista dels Països Catalans.

El vessant ideològic del règim ha estat parcialment abordat per Xavier Arbós i Antoni Puigsec en el seu recull de textos "Franco i l'espanyolisme" (161). La repressió sobre Catalunya per part del règim (especialment en el terreny cultural), tingué una primera anàlisi en l'obra de Josep Benet, reeditada el 1978 al Principat (162). Algunes dades inèdites sobre el procés a Lluís Companys i sobre les reaccions a l'exili i a la clandestinitat davant el seu afusellament poden trobar-se a l'obra de Robert Surroca i Agustí Barrera (163). La censura ha estat analitzada per Romà Gubern (164). Però han estat Josep M. Solé i Sabaté i Joan Vilarroya els qui han fet els primers estudis de quantificació exhaustiva de la repressió (vegeu nota 144). Els treballs de Solé

permeten de saber, amb un alt grau de fiabilitat, el nombre d'executats al Principat (3.350), i repressaliats en general (empresonats, depurats,...); contràriament al que sovint s'ha pensat, es tracta d'una repressió planificada i altament selectiva, més important, d'altra banda, a les zones rurals que a les urbanes. L'estudi conjunt dels dos autors per al Maresme mostra que les execucions durant la guerra foren fins a tres vegades superiors a les de la Dictadura, tot i que en aquell cas no es tractà d'una repressió planificada, sinó que fou exercida sovint per elements incontrolats.

Tant l'exili com l'oposició han estat molt més estudiats al Principat que no pas als altres Països Catalans. Això pot obeir a la magnitud d'aquests fenòmens, però sobretot crec que és degut al major grau d'autoorganització nacional de la resistència a Catalunya (i, per tant, també, a la major subordinació-sucursalització al País Valencià i a les Illes). Pel que fa l'exili, tenim el llibre de Joan Sauret (165), que aporta força dades personals; o el treball sobre Josep Irla de Josep M. Roig i Felip Calvet (166). Quant a l'oposició, citem les obres de Víctor Alba -que introdueixen dades interessants, tot i que pot ser qüestionat l'enfoc global- (167); treballs col·lectius sobre vagues o premsa clandestina fins a 1956 (168). En l'anàlisi de formacions polítiques, citem l'article de Carme Molinero i Pere Ysàs sobre el POUM (169) o l'aprofundit estudi de Daniel Díaz sobre el Front Nacional de Catalunya (170); els intents de caracteritzar globalment l'oposició són encara insuficients, sigui pel reduït aprofundiment en la realitat catalana (en el cas de Harmut Heine, en el seu estudi per a tot l'estat (171), o per la manca d'estudis monogràfics que aplanin el camí (aquest aspecte es deixa sentir en les primeres obres de Jaume Fabre, Josep M. Huertas i Antoni Ribas, i de Carme Molinero i Pere Ysàs (172). També darrerament ha estat publicada una crònica dels fets del Palau, de Joan Creixell (173). En el terreny de la lluita armada, citem la biografia de Marcel·lí Massana, feta per Josep M. Reguant (174), que aporta el valor del testimoni oral del protagonista. El moviment obrer al País Valencià ha estat estudiat per Josep Picó (1977).

En l'apartat del conflicte ideològic espanyolisme-catalanisme citem la important aportació de Josep M. Colomer (175), que

fa un recull del pensament català sobre aquest tema durant el franquisme. L'autor divideix clarament dos períodes: la postguerra, caracteritzada pel manteniment dels corrents ideològics anteriors (espanyolisme franquista, catalanisme republicà, regionalisme); i el franquisme tardà, marcat per l'eclosió de noves polèmiques (renovació historiogràfica, immigració, definició de l'àmbit Països Catalans) i de nous moviments (marxisme, independentisme...). El treball és exhaustiu i sens dubte haurà d'obrir una polèmica. Em perdonareu que hi entri. Personalment qüestionaria aspectes concrets (com el bandejament del moviment llibertari) i, més en general, l'enfoc global: el plantejament del debat únicament a partir de textos doctrinaris (hom no es planteja, per exemple, un tema bàsic: l'autoorganització nacional); també caldria aprofundir en l'essència (i les diferències) dels "federalismes" reivindicats des de diferents opcions; i més en general, la manca d'una definició operativa prèvia del que és "catalanisme" i el que és "espanyolisme" -o, en tot cas, un tipus de definició implícita que no comparteixo- fa que, al text aquest darrer pensament tingui una única expressió política -la franquista-, aspecte difícilment acceptable. Tanmateix, com he dit, és un treball documentat i de lectura imprescindible.

Els canvis estructurals lligats a la immigració i el problema de la seva integració han donat lloc a un llarg debat, iniciat en l'obra de Francesc Candel "Els altres catalans" (1964). L'anàlisi d'aquest fenomen ha continuat en els darrers anys: celebració d'unes jornades sobre "Immigració i reconstrucció nacional a Catalunya" (176) i publicació d'articles i obres (177).

2.j. Per una història total

En els darrers anys s'han aprofundit noves vies en la investigació històrica, més enllà de l'estricta historiografia política o econòmica. L'aspecte sens dubte més important -perquè afecta un xic més de la meitat de la població- és el de la història de la dona, o si ho voleu amb més propietat, el de la introducció de les dones en la història. En aquest terreny anem força endarrerits respecte als treballs d'altres països europeus o nord-americans. Hi ha hagut, tanmateix, esforços que han començat a donar fruits importants. Tindríem dues menes de treballs: els teòrics i metodològics, de denúncia de la història an

drocèntrica i de plantejament del paper de les dones en la història -com alguns articles d'Amparo Moreno o M. Lluïsa Moltó (178)-, i els estudis de temes concrets. Citem a aquest nivell treballs sobre les revistes femenines, elaborat per Isabel Segura i Marta Selva (179); sobre el paper de les dones en l'avalot de 1918, de Lester Golden (180); sobre el divorci durant la Segona República -un tema no estrictament "femení, però sí feminista, en el sentit que qüestiona el marc de relacions jurídiques home-dona-, de Vicente Torralba (1818); sobre el treball de la dona al País Valencià durant la postguerra, d'I. Morant i D. Molla (182); sobre les dones i les organitzacions obreres en el període republicà, o el tema de l'avortament durant la guerra, de Mary Nash (183); aquesta autora ha elaborat també un recull de textos sobre la condició i la situació legal, social i laboral de la dona en la Restauració i la Segona República (181). D'aquest interès per construir una història no androcèntrica han sorgit iniciatives interessants, com la creació d'un Centre d'Investigació de la Dona a la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona, o la realització d'un Encontre de Treball sobre la Història de la Dona (Bellaterra, juny 1983). En aquest congrés rebrem una comunicació de Magda Sellés i Montserrat Ventura sobre el pensament polític sobre la dona de l'ERC.

Un terreny relliscós, encara no abordat suficientment, és el d'allò que anomenem "poders fàctics". El paper de l'Església del Principat ha estat estudiat per Albert Manent i Josep Raventós per a la guerra i per Josep Massot per a aquest període i la immediata postguerra (185). Miquel Batllori ha analitzat el cas de Vidal i Barraquer (186). Ramir Reig i Josep Picó han estudiat l'Església valenciana durant la dictadura (187). Tanmateix, especialment per al Principat, caldria un tipus d'anàlisi més incisiva, que no se centri en les excepcions més presentables i que estudiï globalment el paper de tota l'Església catalana (de la base i de les seves jerarquies). El tema de l'exèrcit ha estat abordat, entre altres, per Gabriel Cardona (188); també en aquest terreny rebrem una comunicació de Maribel García. La magoneria, en canvi, i malgrat la relativa "moda" que ha donat lloc a alguns estudis per a tot l'estat, continua essent un tema poc abordat. Citem, tanmateix, el treball de Joan Carles Usó -per al País Valencià- i de Pere Sánchez -per al Principat-(189).

Hi ha més coses, és clar, que requeririen ponències específiques: la història de l'educació (cito els treballs de Pere Solà sobre el moviment llibertari (190), de Ramon Alberdi sobre l'Escola del Treball -enmarcada en el projecte industrialista de la Lliga (191)-, de Ramón Navarro sobre el projecte educatiu de la Generalitat republicana (192); la història de la cultura (i no solament de la cultura literària: la ciència i la tècnica -vegeu els treballs de Santiago Riera, Antoni Roca, Josep Canudés (193), o la celebració del III Congrés d'Història de la medicina catalana-; l'art -vegeu els magnífics volums VI i VIII ja publicats de la "Història de l'Art Català" (194)-; les idees (el treball sobre el "krausisme valencià" de Joan-Àngel Blasco o la "Catalunya ciutat" d'Eugenio Trias (195); la premsa i la comunicació (196); el cant coral (197); etc.); la història diguem-ne extra-esportiva del Futbol Club Barcelona (198),...

És cert que queda molt per fer. En aquest rebrem, per exemple, la comunicació de Just Serna sobre un tema que pràcticament no s'ha treballat als Països Catalans: la marginació i les seves transformacions amb l'aparició de l'estat i la societat burgeses.

3. DIVULGACIÓ HISTÒRICA

Algunes de les obres que hem comentat pertanyen pròpiament al terreny de la divulgació. En els darrers anys, l'augment de la demanda i els canvis en la situació política han permès la publicació d'un seguit d'històries de Catalunya -o dels Països Catalans-, en general força reeixides. Potser no és aquesta ponència la millor tribuna per comentar-les individualment. Citem-les senzillament, doncs: la "Història de Catalunya" d'edicions Salvat, dirigida per J.M. Salrach; la "Història dels Països Catalans" d'Edhasa, coordinada per Albert Balcells -fins ara, l'únic intent de fer una síntesi històrica que abasti tota la comunitat catalana, tot i que el volum de Contemporània és el menys "de Països Catalans" (planteja anàlisis separades)-; la "Història de Catalunya" d'Oikos-Tau, dirigida per Joaquim Nadal i Philippe Wolff; la col·lecció "Conèixer la Història de Catalunya" de Dopesa Vicens Vives. Podríem afegir-hi la reedició, entre altres, de la "Història de Catalunya. Biografies catalanes" dirigida per Vi

cens, en una de les versions de la qual s'hi ha afegit un volum d'Antoni Jutglar sobre el segle XX. Encara podríem considerar en aquest terreny la publicació del darrer volum de la "Història gràfica de la Catalunya contemporània" d'Edmond Vallès. Totes elles són obres dignes i, en línies generals, força coherents.

Si he volgut citar tots aquest treballs (i podríem afegir-hi altres obres divulgatives menys ambicioses, i encara fentòmens com la relativa consolidació de "L'Avenç" -l'única revista d'història en català pensada per a un públic ampli-, o el bon nombre de cursets o xerrades sobre la història del país) és perquè si-guem prou conscients que la Història continua motivant un públic important.

La història divulgativa ha estat sovint menyspreada per al-guns professionals, que l'han identificada amb la simplificació i la manca de rigor. Crec que el gruix d'obres comentades en aquest apartat proven més aviat el contrari. Avui ens convé rei-vindicar com mai la presència d'una història divulgativa, i això no ja per motius més o menys gremialistes, sinó per la mateixa funció que ben sovint hem sentit a dir que ha de fer la nostra disciplina: donar elements que ens ajudin a reflexionar col·lec-tivament sobre el passat i que ens permetin construir un futur més lliure. I crec que hem de vindicar una història divulgativa feta per historiadors, no en el sentit més o menys corporatiu d'individus que hem fet una mateixa carrera, però sí des de l'en-foc de gent que s'encara amb els problemes amb un mínim de mèto-de i de rigor.

. . . . .

La historiografia catalana està en crisi? Què signifiquen els últims debats més o menys esbombats per la premsa especialit-zada? Aquest hauria de ser un dels temes a discutir en aquest con-grés. Per la meva banda, he aportat ja, en les primeres línies d'aquesta ponència, unes modestes reflexions. Permeteu-me ara d'ampliar-les.

Crec que efectivament la historiografia dels Països Catalans es troba en un atzucac. Els plantejaments estrictament economi-cistes s'han mostrat molt limitats, però tampoc la vella histò-ria -sovint titllada de romàntica- no ens ofereix un model més se-gur. El camí haurà de ser el treball rigorós, la crítica -despie-tada, si cal- i la reflexió sobre aquell munt de problemes que

resten encara per resoldre -potser perquè no tenen una solució fàcil-. Aventurar hipòtesis, heus aquí un camí que hom ha tendit sovint a bandejar i que hem de seguir amb tots els riscos que comporta.

Hem de ser conscients, també, que l'objectivitat, en ciències socials té uns límits obvis i que l'historiador no és un tècnic -si és que existeixen tècnics o científics neutres-, que disposi d'una clau de volta que ens obri la comprensió segura del passat.

Crec, d'altra banda, que hem de plantejar-nos amb seriositat l'àmbit del nostre estudi -Catalunya, Països Catalans, Estat espanyol-, perquè qualsevol enfoc implícit pressuposa l'acceptació a crítica del marc espanyol -un àmbit no gaire desitjat i potser no tan objectiu com ens volen fer creure-. I crec que hem de ser radicals amb la nostra tria (la qual cosa no implica bandejar l'anàlisi de l'estat -un marc en què s'ha mogut l'estratègia de la Lliga o de l'Esquerra, per exemple-, sinó, ben a la inversa, analitzar-lo amb totes les conseqüències de la tria primera).

Crec, encara, que l'historiador és un ciutadà, i per tant un individu més o menys compromès amb una col·lectivitat, que assumeix la seva complexitat social i el seu marc de relacions supeditacions amb altres, però que mira modestament d'aportar, a partir del seu treball, un seguit d'elements per a bastir un futur diferent i millor. Crec, doncs, que els historiadors hem de dir-hi la nostra en la manca de projectes polítics en què avui es troba el nostre país -o si ho preferiu, en l'existència d'uns projectes hegemònics que a molts no ens agraden-.

Ens cal una història crítica, compromesa, totalitzadora... Molts que evidentment poden ser titllats d'ambigus o de parcials. Personalment, no puc afirmar amb un mínim de seguretat gaires coses més. Espero que el debat aportï elements de reflexió enriquidors.

NOTES

Vull disculpar-me públicament per la gosadia d'haver acceptat de redactar aquesta ponència, malgrat que el meu estudi ha girat fonamentalment fins ara al voltant de la Catalunya moderna. Sóc conscient dels desnivells entre els diversos temes i entre els diversos Països Catalans, potser no sempre deguts al diferent nivell de la producció historiogràfica.

Aquesta ponència no hauria estat possible -o no hauria estat igual sense las orientacions i diàlegs amb Rafael Aracil, Pelai Pagès, Borja de Riquer i Eva Serra. A tots ells el meu agraïment. Com s'acostuma a dir en aquests casos, però, la responsabilitat de les possibles mancances o errors de la ponència és sols meva.

- (1) VICENS I VIVES, Jaume; LLORENS, Montserrat: "Industrials i polítics (segle XIX)" B, 1958 (la cita és de la pàg. 3 en l'edició de 1980 d'ed. Vicens Vives).
- (2) Com a obra clàssica de l'autor, citem: "La quiebra de lamonarquía absoluta 1814-20" Ariel. B, 1970.
- (3) "Els estudis d'història agrària a Catalunya", al "1r. Col.loqui d'Història Agrària. Barcelona, 13-15 d'octubre 1978". Institució Alfons el Magnànim. V, 1983.
- (4) "El camp català als segles XIX i XX", a "Estructura social i econòmica del camp català" La Magrana. B, 1983.
- (5) CAMINAL, Montserrat; CANALES, Esteban; SOLÀ, Àngels; TORRAS, Jaume: "Moviments de l'ingrés senyorial a Catalunya (1770-1835)", a "Recerques" B, 1978.
- (6) ROVIRA, Salvador J.: "La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona, 1835-45" Institut d'Estudis Tarragonins. Tarragona, 1979. SEGURA, Antoni: "Evolució de l'estructura de la propietat agrària al Pla de Barcelona, 1723-1823/41" Tesi de Doctoral. U.B., 1980.
- (7) GARRABOU, Ramon: "Cultius, collites i rendiments a la Segarra i Alt Anoia: els comptes d'unes finques de Guissona, Sant Martí i Castellfollit de Riubregós (1847-69)" SOPENA, A: "Unes reflexions sobre la producció i els rendiments de dues finques agrícoles de la Baixa Noguera el segon terç del s. XIX". Canales, Esteban: "Sobre la producció a la comarca de la Selva: les Torres de Cartellà, 1616-1859". Els 3 articles a "Estudis d'Història Agrària", 1 B, 1978. També: VICEDO, Enric: "Els preus dels cereals al mercat de Lleida durant la primera meitat del segle XIX", a "Recerques", 14.B, 1983.
- (8) CANALES, Esteban: "Decadencia y abolición de los diezmos en España" Tesi de doctoral. UAB, 1980 (També, resum a "L'Avenç", 59, B, abril 83.
- (9) "Estudis d'història agrària al País Valencià", a "1r. Col.loqui..." Op. cit.

- (10) BADENES, M.A.: "Epidemias y hambre en la crisis del Antiguo Régimen valenciano. Estudio demográfico (1808-14)" a "Estudis d'Història Contemporània del País Valencià", 2, V, 1981.
- (11) AZAGRA, Joaquim: "Fiscalidad directa sobre el mundo rural valenciano en la segunda mitad del s. XIX", a "Estudis d'Història Contemporània del País Valencià", 2, V, 1981.
- (12) BRINES, Joan: "La desamortización eclesiástica en el País Valenciano durante el Trienio Constitucional" U.V., 1978. AZAGRA, Joaquim: "El mercat de les terres i la desamortització a l'Horta (1800-1807)", a "Estudis d'Història Agrària" B, 1983.
- (13) MORANT, Isabel: "El declive del señorío" Institució Alfons el Magnànim. V, 1982. RUIZ, Pedro: "Señores y propietarios. Cambio social en el sur del País Valenciano 1650-1850" Institució Alfons el Magnànim. V, 1981.
- (14) Actes publicades a "Economia agrària i història local". Institució Alfons el Magnànim. V.
- (15) "La història agrària a Mallorca: segles XVI al XX", al "1r. Col.loqui..." Op. cit.
- (16) SUAUA, Jaume: "La pagesia mallorquina al segle XVIII i primera meitat del XIX" Tesi de doctorat. U.B., 1979. MOLL, Isabel; SEGURA, Antoni; SUAUA, Jaume: "Cronologia de les crisis demogràfiques a Mallorca. Segles XVIII-XIX" Institut d'Estudis Baleàrics. Palma, 1983. MOLL, Isabel; SUAUA, Jaume: "Senyors i pagesos a Mallorca (1718-1860/70)", a "Estudis d'Història Agrària", 2, B, 1979. SEGURA, Antoni: "Aproximació a l'estudi de la pagesia mallorquina al primer terç del s.XIX", a "Butlletí de la Societat Arqueològica Lulliana", XXXVIII, 1981. TELLO, Enric: "La producció agrícola a les petites explotacions pageses del Pla de Mallorca (1850-51)", a "Estudis d'Història Agrària", 4. B, 1983. ROSSELLO, V.M.: "Canvis de propietat i parcel·lacions al camp mallorquí entre els s. XIX i XX", a "Randa", 12. B. 1981.
- (17) Vegeu nota 4, p. 105.
- (18) "Industrialización y obrerismo. Las Tres Clases del Vapor, 1869-1913" Ariel. B, 1973. "Manufactureros, industriales y revolucionarios" Crítica. B, 1979.
- (19) "La revolució industrial a Catalunya", a "L'Avenç", 73. B, Jul-Ag. 1984.
- (20) "Les colònies industrials" Laia. B, 1979. "De les colònies industrials a la crisi de l'estat providència", a "L'avenç", 24. B, feb. 80
- (21) "Enginyers industrials, modernització econòmica i burgesia a Catalunya (1850-inicis del s.XX)" "L'Avenç" B, 1982.

- (22) "Crisi colonial i mercat interior 1814-37. Les bases comercials de la indústria catalana moderna" Tesi de doctoral. UAB, 1983.
- (23) ARACIL, Rafael: "Per una història de la societat pagesa tradicional: el treball tèxtil", a "L'Avenç", 41. B, set.81. ARACIL, R; GARCIA BONAFÉ, M.: "La protoindustrialització: un nou concepte en la història econòmica", a "L'Avenç", 32. B, nov. 1980; Edició i introducció del "Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de Alicante, Castellón y Valencia" de Pascual Madoz. Institució Alfons el Magnànim. V, 1982; "La protoindustrialització i la indústria rural espanyola al s. XVIII", a "Recerques", 13. B, 1983. ARACIL, Rafael: "Indústria rural i proto-indústria. Aspectes generals i bibliografia", a "Estudis d'Història Contemporània del País Valencià", 4. V, 1983.
- (24) MUÑOZ, Josep M.: "Orígens de la industrialització: Sabadell i Terrassa al s. XVIII" III Memorial Joan Camps. 1984.
- (25) SOLA, Àngels: "Tres notes entorn les actituds i els valors de l'alta burgesia industrial barcelonina a mitjans s.XIX", a "Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia", III-IV. B, 1981.
- (26) Mc.DONOGH, Gay Wray: "Societat anònima i parentiu a Barcelona (1829-1953)", a "L'Avenç", 43. B, nob 83.
- (27) VIDAL, Tomàs: "Èxode rural i problemàtica dermospacial a Catalunya (1860-1970)" a "Estudis d'Història Agrària", 2. B, 1979.
- (28) Entre d'altres, TORRAS, Josep M.: "La revolució industrial a la comarca d'Anoia" Rafael Dalmau. B, 79. ALBAREDA, J.: "La industrialització de la Plana de Vic 1770-1875" Patronat d'Estudis Ausonencs. Vic, 1981.
- (29) L'obra de Giralt ha estat recentment reeditada: "Problemas históricos de la industrialización valenciana", a "Dos estudios sobre el País Valenciano" Almudín. V, 1978.
- (30) Una versió recent d'aquesta argumentació a ARACIL, R.; GARCIA BONAFÉ, M.: "La no-industrialización valenciana: algunos problemas", a "La industrialización valenciana: historia y problemas" Almudín. V, 1978.
- (31) "Cara y cruz de la sedería valenciana (s. XVIII-XIX)" Institució Alfons el Magnànim. V, 1981.
- (32) "La via valenciana". Eloseu Climent. V, 1975.
- (33) BOTELLA, A.: "La industria papelera, su localización en el País Valenciano" a "Saitabi" XXXI. València, 1981. VIRUELA, R. "La industria de alpargatas en la Vall d'Uixò" a "Saitabi", XXX. V, 1980.
- (34) "Diez consideraciones entorno a la construcción de los ferrocarriles valencianos de vía ancha i el papel de un empresario"

- històric: Josep Campo", a "Estudis d'Història Contemporània del País Valencià", 2. V, 1981 "Ferrocarriles i capitalismo en el País Valencià: 1843-79". Ajuntament de València, 1983.
- (35) L'obra més recent: "La banca valenciana. Una aproximació històrica" Institució Alfons el Magnànim. V, 1982.
- (36) UBACH, Tomàs M.: "El ferrocarril. La xarxa catalana" Ketres. B, 1984.
- (37) ANGUERA, Pere: "La formació de la xarxa ferroviària al Baix Camp", a "Recerques", 11. B, 1981. També alguns capítols de "Economia i societat al Baix Camp a mitjan segle XIX". Col. legi d'Aparelladors i Arquitectes tècnics de Tarragona, 1982.
- (38) PASCUAL, Pere: "El ferrocarril en Catalunya (1843-66). Estudio sobre las causas que determinaron el colapso de los ferrocarriles como negocio capitalista" Tesi de doctorat, UAB, 1983.
- (39) NADAL, J.; SUDRIA, C.: "Història de la Caixa de Pensions" ed. 62. B, 1981. CABANA, F.: "Història del Banc de Barcelona (1844-1920)" ed. 62. B, 1978.
- (40) "La investigación en arqueología industrial", ponència presentada a les les. Jornades sobre la Protecció i Revalorització del Patrimoni industrial. Bilbo, des. 1982.
- (41) Entre altres: DELGADO, Josep M.: "L'arqueologia industrial", a "L'Avenç", 25. B, març 1980. DIVERSOS: "Arqueología industrial de Alcoy" Foco-Berthe. V. 1980. AGUILAR, Immaculada: "Arqueología industrial en Valencia", a "Debats" y València. també la seva comunicació: "La arquitectura industrial en Valencia (1837-1936)", a les leres, Jornades...
- (42) Les actes han estat editades pel Departament de Cultura del govern Basc, Bilbo, 1984.
- (43) "Crisi i burgesia conservadora durant la Gran Depressió: el País Valencià, 1879-99", a "Estudis d'Història Agrària", 1. B, 1978. "Las contradicciones de una economía básicamente agraria: el País Valencià durante el último tercio del siglo XIX", a "Estudis d'Història Contemporània del País Valencià", 1. V, 1978. "La anquilosis relativa de la economía valenciana durante el último tercio del s. XIX", a "La industrialización..." Op. cit.
- (44) "La vid i el vino en el País Valencià" Institució Alfons el Magnànim, V, 1981.
- (45) "Crecimiento económico, burguesía i crecimiento urbano en la Valencia de la Restauración (1874-1932)" Fundación Juan March. Madrid 1983.
- (46) "La bolsa de Barcelona i las fluctuaciones económicas (1876-1886)" Tesi de Llicenciatura. UAB, 1983.

47. CUCO, M. Josepa: "La tierra como motivo. Propietarios y jornaleros en dos pueblos valencianos" Institució Alfons el Magnànim. V, 1982.
48. "La coyuntura agraria en el País Valenciano durante la I Guerra Mundial", a "Agricultura y sociedad", 18. Gen-març 1981. "Crisi i revifalla de la polèmica lliurecanvi-proteccionisme al País Valencià (1914-23)", "Recerques", 14.B, 1983. "L'impacte de la guerra europea en el comerç i els transports valencians (1914-23)", a "Quaderns de treball", 17. V, 1984. "Guerra i expansió industrial: País Valencià (1914-1923)" Institució Alfons el Magnànim. V, 1984.
49. "Industrialización y movimiento obrero. Alicante 1923-36" Institució Alfons el Magnànim. V, 1982-
50. "Agricultura d'especulació i crisi econòmica. El País Valencià durant els anys trenta (1930-36)", a "Estudis d'Història Agrària", 3. B, 1979. "Capitalismo agrario y capitalismo financiero en el País Valenciano", a "La industrialización..." Op. cit.
51. "L'economia catalana sota el franquisme (1939-53)" Ed. 62. B, 1978.
52. ARTAL, F.; GASCH, E.; MASSANA, C.; ROCA, F.: "El pensament econòmic català durant la República i la guerra (1931-39)" Ed. 62. B, 1977.
53. Dossier: "Llibertat, nació i democràcia en el pensament econòmic català (s. XVIII-XX)", diversos autors. A "L'Avenç", 67. B, gen. 1984.
54. "La sociedad libertaria. Agrarismo e industrialización en el anarquismo español (1931-36)" Crítica, B, 1982.
55. PALAFOX, Jordi: "Los años treinta: crisis económica y derecha valenciana". Almudín. V, 1980.
56. "Política econòmica i territori a Catalunya, 1901-39" Ketres. B, 1979. "Política, economía y espacio. La política territorial en Cataluña (1936-39)" Ed. del Serbal. B, 1983.
57. "Política econòmica de la Generalitat (1936-39)" 2 vols. ed. 62. B, 1970 i 1979.
58. "Les finances de la Generalitat (1931-36)", a "L'Avenç", 20 B, oct. 1979.
59. "Guerra d'Independència i revolta social a Mallorca", a "L'Avenç", 45. B, gen. 1982. "Estructuras, funcionamiento y terminología de las Juntas Provinciales en la guerra contra Napoleón. Los casos de Mallorca, Cataluña, Asturias y León" Tesi de doctorat. UAB, 1981.
60. "Catalunya i l'imperi napoleònic" Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978. "José Bonaparte, rey de España (1808-13). Estructura del estado español bonapartista" CSIC. M, 1983.

61. "Carlisme i societat rural. La Guerra dels Set Anys a la Conca d'Odena", a "Recerques", 10. B, 1980.
62. "Las guerras carlistas" Península. B, 1982.
63. "La Guerra dels Matiners i el catalanisme polític (1846-49)" Curial. B, 1978.
64. "Mallorca davant el centralisme (1868-1910)". Curial. B, 1980.
65. "Crisi camperola i revolta carlina", a "Recerques", 10. B, 1980.
66. "La insurrecció de Barcelona pel novembre de 1842. La seva dinàmica social", a "Recerques", 10. B, 1980.
67. MAS, J.: "El pensament demòcrata (tensions ideològiques a Mallorca entorn del Bienni Progressista)" a "Randa", 8. B, 1979.
68. Citem per al cas gironí: CLARA, Josep: "La I República a les comarques gironines", a "L'Avenç", 13. B, feb. 1979.
69. "Sudditi operosi e cittadini inerti. Sopravvienza della società di antico regime nell'industrializzazione di una città catalana" Franco Angeli. Milano. 1984.
70. PUY, Josep: "Alfons Sala i Argemí, industrial i polític, 1863-1945". Arxiu Tobella. Terrassa, 1983. PEREZ BASTARDAS, Albert: "L'Ajuntament de Barcelona a primers de segle (1904-1909). Albert Bastardas i Sampers, primer alcalde popular" ed. 62. B. 1980. "El primer Ajuntament democràtic i la fi del caciquisme municipal (1901-1909)", a "L'Avenç", 58. B, març, 83.
71. "Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923" Fundació Jaume Bofill. B, 1982.
72. CUCO, Alfons: "Sobre la ideologia blasquista". Eliseu Climent. V, 1979. REIG, Ramir: "Obrers i ciutadans. Blasquisme i moviment obrer" Institució Alfons el Magnànim. V, 1982.
73. "Salaris i ocupació a la Maquinista Terrestre i Marítima", a "Recerques", 12. B, 1982.
74. Sobre problemes i mancances de la Història del moviment obrer, vegen el debat d'historiadors del Principat, País Valencià i altres llocs de l'estat espanyol a "Movimientos sociales". "Debats", 2-3 València.
75. "La Justícia Social", òrgan de la Federació Catalana del PSOE. 1910-16" La Gaia Ciència. B, 1979.
76. "Obrers a Catalunya. Manual d'història del moviment obrer (1840-1975)" L'Avenç. B, 1982.

77. "Clase obrera y revuelta social: identidad del cantonalismo alcoya de 1873", a "Estudios de Historia Social", 7. "Classe obrera i cantonalisme a Alcoi (1873)", a "L'Avenç", 13, B, feb. 1979.
78. "Lucha de clases e industrializaci6n". Almudín. V, 1980.
79. Instituto Alfons el Magnànim. V, 1981.
80. "Francesc Tomàs i Oliver: apunts històrics sobre anarco-sindicalisme", a "Randa", 8. B, 1979.
81. Recentment ha estat editat un recull d'articles de P. VILAR, on podem copsar la seva visió del fet nacional -i del fet català-: "Estat, nació, socialisme. Estudis sobre el cas espanyol" Curial. B, 1982.
82. Al recull d'articles "La immigració a Catalunya i altres estudis d'història del nacionalisme català" Empúries. B, 1984.
83. Vegeu la nota 61.
84. "Abdó Terrades. Primer apòstol de la democràcia catalana (1812-56)" La Magrana. B, 1983.
85. "Renaixença i particularisme català durant el Sexenni 1868-73", a "Recerques", 13. B, 1983.
86. "El conservadorisme polític català: del fracàs del moderantisme al desencís de la Restauració", a "Recerques", 11. B, 1981.
87. "La formació de la ideologia nacionalista catalana. La idea de Volkgeist com a element definidor", a "L'Avenç", 63. B, set. 1983.
88. "Sebastià Farnés: un teòric del primer catalanisme polític", a "L'Avenç", 37. B, ab. 1981.
89. "Els quadres del regionalisme. L'evolució de la Joventut Nacionalista de la Lliga fins el 1914", a "Recerques", 14. B, 1983. "La configuració del sector intel·lectual-professional a la Catalunya de la Restauració (a propòsit de Jaume Bofill i Mates)", a "Recerques", 8. B, 1978. "Jaume Bofill i Mates (1878-1933)" Curial. B, 1980.
90. "Algunes consideracions entorn de Solidaritat Catalana i Solidaritat Obrera", a "Recerques", 14. B, 1983.
91. "Mallorca davant el centralisme (1868-1910)". Curial. B, 1980.
92. Vegeu la nota 52.
93. "Classe dominant i actituds nacionals al País Valencià", a "Estudis d'Història del País Valencià", 1.

94. Volums 1 i 4 de la col·lecció "Historia, ideas y textos. Anthropos. B.
95. Volums 22, 66, 5 i 80 de la col·lecció "Les millors obres de la Literatura Catalana", ed. 62. B.
96. Primers volums de la "Biblioteca dels clàssics del nacionalisme català". La Magrana. B.
97. "Viatgers russos a Catalunya (1860-1917)", a "L'Avenç", 62. B, jul-ag. 1983.
98. "Escriptors britànics en armes", a "L'Avenç", 17 i 18, B, juny i jul-ago. 1979. "Impressions de la Barcelona revolucionària (1936-37)", a "L'Avenç", 35. B, feb. 1981.
99. Vol II: 1918-36. Vol. III: 1936-40. Catalònia. B, 1979 i 1983.
100. Ed. 62. B.
101. Planeta. B, 1979.
102. ed. 62. B, 1979.
103. Ruedo Ibérico. B, 1978.
104. Alpha. B, 1981. (També són importants les seves "Meditacions" 2 vols. Alpha. B, 1982).
105. "Macià. La seva actuació a l'estranger". 2 vols. Lletra viva. B, 1978.
106. "El sis d'octubre des del Palau de Governació". Curial. B, 1979.
107. "De una derrota a una victòria: 6 de octubre de 1934 a 19 de julio de 1936" Argos-Vergara. B, 1984.
108. ANDRADE, J.: "La Revolución española día a día" Nueva Era-Trazo. B, 1979. CRUELLES, M.: "La societat catalana durant la guerra civil. Crònica d'un periodista polític" Edhasa. B, 1978. GERHARD, E.: "Comissari de la Generalitat a Montserrat (1936-39)" Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1982. VIADIU, F.: "Delegat d'ordre públic a "Lleida la roja"". Dalmau. B, 1979.
109. BENGUEREL, X.: "Memòries d'un exili. Xile 1940-52" ed. 62. B, 1982. MONTSENY, F.: "Siete años de mi vida (1939-45)", Galba. B, 1978. PI I SUNYER, C.: "Memòries de l'exili" 2 vols. Curial. B, 1978-79. PUIG I FERRETER, J.: "Memòries polítiques". Proa. B, 1981. SARLEROIGE, L.: "Ombres de la vida i de la mort". Pòrtic. B, 1981. SERRAHIMA, M.: "Memòries de la guerra i de l'exili" Diversos vols. ed. 62. B. Vegeu també la reedició de "Quaderns de l'exili. Mèxic 1943-47" B, 1982.

110. Dpessa. B, 1978.
111. JACKSON, G.; CENTELLES, A.: "Catalunya republicana i revolucionària. 1931-39" Grijalbo. B, 1982.
112. "Recuérdalo tú y recuérdalo a otros (Historia oral de la guerra civil española)" Crítica. B, 1979.
113. "Reflexiones sobre la historia oral y su metodología en relación con la Guerra Civil española", a "Metodología histórica de la guerra y revolución españolas" Fontamara. B, 1980. "La història oral, una nova font documental", a "L'Avenç", 68. B, feb. 84.
114. "El franquisme i l'oposició: una bibliografia crítica (1939-75)" Enciclopèdia Catalana. B, 1981.
115. "Classe obrera i sindicats a Catalunya 1903-20" Tesi de doctorat. B, 1981.
116. "L'expansió industrial" i "Conseqüències socials: la resposta obrera", a "L'Avenç", 69. B, març 1984. "Las huelgas en Barcelona 1914-23". Tesi de doctorat. UAB, 1983.
117. "Las alianzas CNT-UGT, 1916-20", a "Estudis d'Història Contemporània del País Valencià", 1. V, 1978.
118. FORCADELL, C.: "Parlamentarismo y bolchevización". Crítica. B, 1978. MEAKER, G.H.: "La izquierda revolucionaria en España (1914-23)" Akal. M, 1978. BOOKCHIN, M: "Los anarquistas españoles. Los años heroicos (1868-1936)" Grijalbo. B, 1980. BAR, A.: "La CNT en los años rojos" Akal. M, 1981.
119. "El terrorisme blanc (1919-23)", a "l'Avenç", 15. B, abril 1979.
120. "Los sindicatos libres en Cataluña (1919-23)" Tesi de Llicenciatura. UB. 1982.
121. "El CADCI entre 1903-1923" Tesi de doctorat. UB, 1979.
122. "Estat Català. Strategies of Separation and Revolution in Catalan Radical Nationalism" Tesi de doctorat. Universitat de Colúmbia, 1979. "Wilson i no Lenin: l'esquerra catalana i l'any 1917", a "L'Avenç", 9. B, oct. 1978. "Protagonistes cercant una base: els separatistes catalans en la resistència a la Monarquia dictatorial (1923-31)", a "L'Avenç". 36. B. març 1981. "La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-39)". La Magrana. B, 1982.
123. "Del republicanisme català al catalanisme d'esquerres (1922-31)", a "L'Avenç", 36. B, març 1981.
124. "El projecte d'estatut de Catalunya de 1919", a "Recerques", 14. B, 1983.

125. "El món de la gran indústria i el fracàs del nacionalisme català de dreta, 1901-23", a "Recerques", 7. B, 1978.
126. FRANCH, V.: "El nacionalisme agrarista valencià (1918-23)" 2 vols. Prometeo. V, 1980. FORTEZA, G.: "Pel ressorgiment polític de Mallorca, 1916-26" Moll. Palma, 1978.
127. "La Dictadura de Primo de Rivera (1923-30)". Anthropos. B, 1983.
128. "Primo de Rivera i Catalunya", a "L'Avenç", 56. B, gen.1983 "L'impacte en el món cultural", a "L'Avenç", 72. B, juny 1984.
129. "Catalunya republicana i autònoma". La Magrana. B, 1984.
130. "La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-39)" La Magrana. B, 1982.
131. "La formació de l'ERC i la lluita per l'autonomia". Tesi de doctorat. UAB, 1981.
132. JARDI, Enric; "Francesc Macià, President de Catalunya" Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981. "FRANCESC MACIA. UNA VIDA EN IMATGES". Generalitat de Catalunya. B, 1984. FORT, Eufemià: "Ventura Gassol" Edhasa. B, 1979. DE PUIG, Lluís: "Carles Rahola" Ed. del Cotal. B, 1979. POBLET, Josep M. "La catalanitat de Marcel·lí Domingo". Teide, B, 1978. BLADE, A.: "El meu Rovira i Virgili" Teide. B, 1981.
133. "Antoni Rovira i Virgili: el fracàs d'una vocació hegemònica", a "L'Avenç", 36. B, març 1981.
134. "Acció Catalana, 1922-1936". Curial. B, 1984.
135. "El conservadorisme català a la II República espanyola" Tesi de doctorat. U.B., 1980.
136. "Els partits marxistes i la mai aconseguida reunificació durant la Segona República", a "L'Avenç"., 47. B, març 82.
137. Ed. La Magrana. B, 1979.
138. Tesi de Llicenciatura. UB, 1978.

139. CAMINAL, Miquel: "Joan Comorera. Catalanisme i socialisme, 1931-36" Empúries. B. 1984. COLOMER, Leandre: "Joan Comorera i la transformació del PSUC en el partit dels comunistes de Catalunya (1939-43)" Tesi de Llicenciatura. UB, 1978.
140. "La Catalunya internacional. El frontpopulisme en l'exemple català". Curial. B, 1983.
141. "La CNT i la República catalana", a "L'avenç", 13. B. feb. 1979. "CNT: al marge de la rebel·lió", a "L'Avenç", 30. B, set. 1980. "Possibilistes cenetistes: un "republicanisme" de conveniències?" a "L'Avenç", 30. B, set. 80.
142. "El trentisme a Catalunya. Divergències ideològiques en la CNT (1930-33)". Curial. B, 1980.
143. "L'estatut de Catalunya i les Corts Constituents (1932)". Curial. B.
144. "El Parlament de Catalunya i el conflicte rabassaire: la Llei de contractes de conreu", a "L'Avenç", 10. B. nov. 1978. "Parlament i parlamentarisme a la tradició catalanista", a "L'Avenç", 12. B. feb. 1979.
145. "El tribunal de Cassació de Catalunya i l'organització del contenciós administratiu a la II República" Generalitat de Catalunya. B. 1983.
146. "La proclamació de la República a València", a "L'Avenç", 15. B, ab. 1979. "Els fets d'octubre al País Valencià", a "L'Avenç" 30. B, set. 1980.
147. "Alguns aspectes polítics d'Eivissa durant la Segona República", a "Randa", 7. B. 1978.
148. "La revolució espanyola". Grijalbo. B, 1980.
149. "L'aixecament militar a Catalunya 1936-39" Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980.
150. "Entre la reforma y la revolución. La República y la guerra civil" Crítica, B. 1980.
151. "La mecánica de la guerra civil -España 1936-" Península. B, 1981.
152. VILLARROYA, Joan: "Els bombardeigs sobre Barcelona", a "L'Avenç", 33. B, des. 80. "Els bombardeigs soferts per la ciutat de Barcelona durant la guerra civil (1936-39)" Publicacions de l'Abadia de Montserrat, B. 1981. SOLE I SABATÉ; Josep M.: "La repressió franquista a Catalunya (1938-53)", a "L'Avenç", 52. B, set. 1982. AMB DÓS AUTORS: "Les víctimes dels fets de maig", a "Recerques", 12 B, 1982. "La repressió a la guerra i a la postguerra a la comarca del Maresme (1939-45)" Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983.

153. "Les col·lectivitzacions industrials a Barcelona durant la guerra civil", a "L'Avenç", 70. B, ab.1984.
154. "Ugetistas y libertarios. Guerra civil y revolució en el País Valencià 1936-39" Institució Alfons el Magnànim. V, 1983. "Colectivistas (1936-39)" Almudín. V, 1980. "La col·lectivització de l'exportació de cítrics: el Consell Llevantí Unificat d'Exportació Agrícola (CLUEA) 1936-37", a "Estudis d'Història Agrària", 4. B, 1983.
155. "Colectividades y revolució social. El anarquismo en la guerra civil española, 1936-39" Crítica. B, 1983.
156. CORKILL, David: "Brigadistes britànics a la guerra civil", a "L'Avenç", 32. B, nov. 80.
157. "La cinquena columna a Catalunya, 1936-39" Galba. B, 1978. "Los dossiers secrets de la guerra civil" Argos-Vergara. B, 1978.
158. "La preparació de la independència de Catalunya durant la guerra civil", a "L'Avenç", 73. B, jul.-ag.1984.
159. "Política feixista a les Balears (1936-39)", a "Recerques", 12. B, 1982.
160. "El període republicà a Eivissa i Formentera durant la guerra civil", "Randa", 12. B, 1981.
161. Curial. B, 1980.
162. "Catalunya sota el règim franquista". Blume. B, 1978.
163. "Homenatge a Companys, president de Catalunya". El llamp. B, 1983.
164. "La censura. Funció política y ordenamiento jurídico bajo el franquismo (1936-75)" Península. B, 1981.
165. "L'exili polític català" Proa. B, 1979.
166. "Josep Irla, President de la Generalitat de Catalunya a l'exili" Teide. B, 1981.
167. "La oposició de los supervivientes (1939-55)" i "Història de la resistència antifranquista (1939-55)" Planeta. B, 1978.
168. FERRI, L.; MUIXÍ, J.; SANJUAN, E.: "Las huelgas contra Franco (1939-56)" Planeta, B. 1978. OLIVER, Joan; PAGES Joan; PAGES, Pelai: "La premsa clandestina, 1939-56. Propaganda y documentos antifranquistas". Planeta. B, 1978.
169. "El POUM a Catalunya (1939-52)", a "L'Avenç", 37. B, ab.1981.
170. "El Front Nacional de Catalunya (1939-47)" La Magrana. B. 1983.

171. "La oposició política al franquismo". Crítica. B, 1983.
172. FABRE, J.; HUERTAS, J.M.; RIBAS, A.: "Vint anys de resistència catalana (1939-1959)". La Magrana. B, 1978.
MOLINERO, C.; YSÀS, P.: "L'oposició antifeixista a Catalunya" La Magrana.
173. "Els fets del Palau i el consell de guerra a Jordi Pujol". La Magrana. B, 1982.
174. "Marcelino Massana ¿Terrorismo o Resistencia?". Dopesa. B, 1979.
175. "Espanyolisme i catalanisme. La idea de nació en el pensament polític català (1939-79)" L'Avenç. B, 1984.
176. Les actes han estat publicades per Blume. B, 1980.
177. Vegeu els números 2-3 de "Quaderns d'Alliberament" sobre "La immigració als Països Catalans" B, 1978. També, entre altres: SOLÉ, Carlota: "Los inmigrantes en la sociedad y en la cultura catalanas". Península. B, 1982.
178. MORENO, A.: "Per una història total no androcèntrica", a "L'Avenç" 35. B, feb. 1981. "Sheila Robotham: historiografia feminista i història", a "L'Avenç", 44. B, ab. 1981.
MOLTÓ, M.L.: "La discriminación de la mujer en el trabajo" València a "Debats"
179. "Revistes de dones 1846-1935" Edhasa. B. 1983.
180. "Les dones com a avantguarda: el rebombori del pa del gener de 1918", a "L'Avenç", 44. B, des. 81.
181. "El divorci durant la II República", a "L'Avenç", 37, B, ab. 1981.
182. "El treball de la dona al País Valencià (1940-70)", a "L'Espill", 6-7. 1980.
183. "Mujer y movimiento obrero en España, 1931-36". Fontamara. B, 1981.
"L'avortament legal a Catalunya. Una experiència fracassada", a "L'Avenç", 58. B, 1983.
184. "Mujer, familia y trabajo en España, 1875-1936" Anthopos, B, 1983.
185. MASSOT, J.: "L'Església catalana entre la guerra i la postguerra" Rafael Dalmau. B, 1978. MANENT, A.; RAVENTOD, J.: "L'Església clandestina a Catalunya durant la guerra civil (1936-39)" Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984.
186. "Vidal i Barraquer i la República", a "A través de la història i la cultura". Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1979.
187. "Feixistes, rojos i capellans. Església i societat al País Valencià, 1940-77". Moll. Palma, 1978.

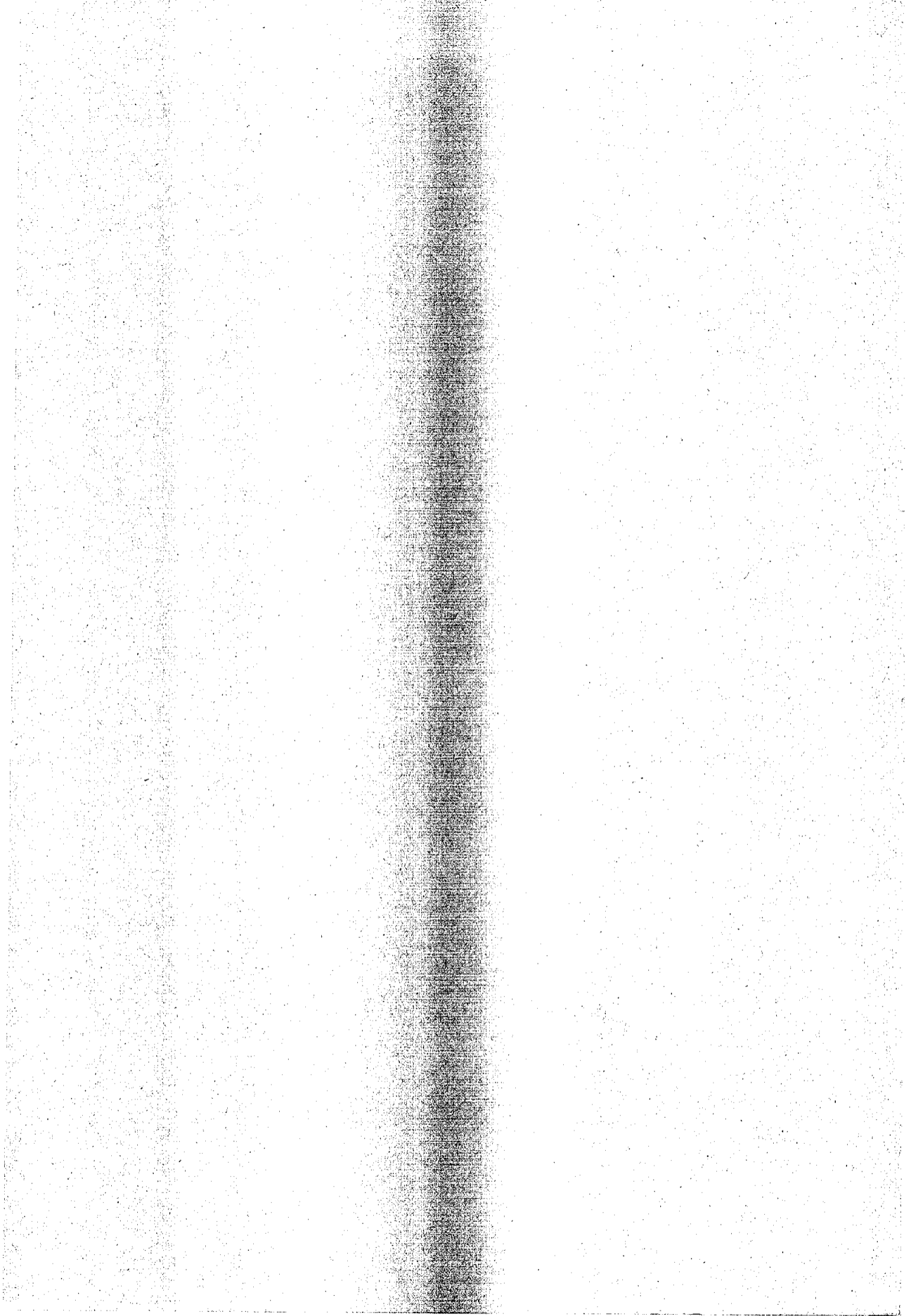
188. "El poder militar en la España contemporánea hasta la guerra civil" S. XXI. M, 1983.
189. USÓ, Joan-Carles: "Composició, organizació y evolució de los talleres masónicos de Castellón de la Plana (1879-1895)" a "Saitabi", XXXII, V., 1982.
SANCHEZ, Pere: "La lògica lealtad, un ejemplo de masonería catalana (1869-1939)" Tesi de Licenciatura, U.B. 1983.
190. "Educació i moviment llibertari" 62. B, 1980.
191. "Política i ensenyament a Barcelona. L'Escola del Treball (1913-30)" a "Recerques", 14. B. 1983.
192. "L'educació a Catalunya durant la Generalitat, 1931-39" 62.B, 1979.
193. RIERA, Santiago: "Síntesi d'història de la ciència catalana". La Magrana. B, 1983. ROCA, Antoni: "Les possibilitats d'una producció científica catalana. Entorn de l'acció de la Mancomunitat de Catalunya", a "Recerques", 14. B, 1983. CANUDAS, Josep: "Història de l'aviació catalana (1908-36)" La Magrana B, 1983.
194. Ed. 62. B. Publicació iniciada el 1983.
195. BLASCO, J.A.: "El krausisme valencià". Institució Alfons el Magnànim. V. TRIAS, Eugenio: "La Catalunya ciutat i altres assaigs" L'Avenç. B, 1984.
196. Citem, per exemple: SOLÀ, Lluís: "Cent anys de diaris barcelonins en català", a "L'Avenç", 18. B, jul.-ag.1979.
BLASCO, Ricard: "La premsa al País Valencià, 1790-1983" Institució Alfons el Magnànim. V, 1983. GIFREU, Josep: "Sistema i polítiques de comunicació a Catalunya" L'Avenç. B, 1984.
197. ARTIS I BENACH, P.: "El cant coral a Catalunya (1891-1979)" Barcino. B, 1980.
198. SABARTÉS, Jaume: "Industrials i polítics al Futbol Club Barcelona. (1939-1969)", a "L'Avenç", 53. B, oct. 1982.
"Barça cara i creu. El futbol Club Barcelona sota el franquisme (1939-1975)". Laia. B, 1982.

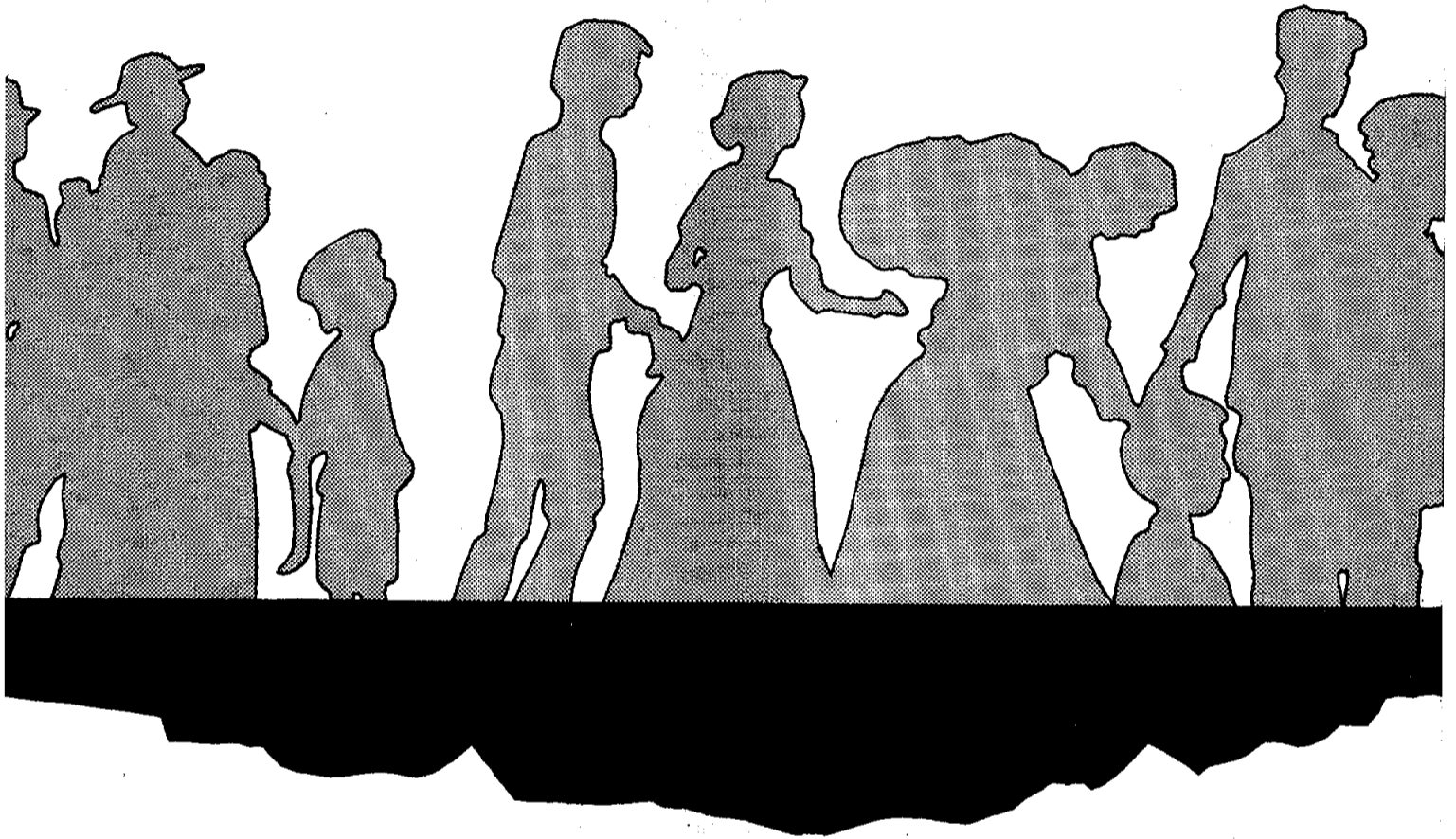

Fundació Jaume Bofill

PRIMERES JORNADES DE JOVES HISTORIADORS CATALANS

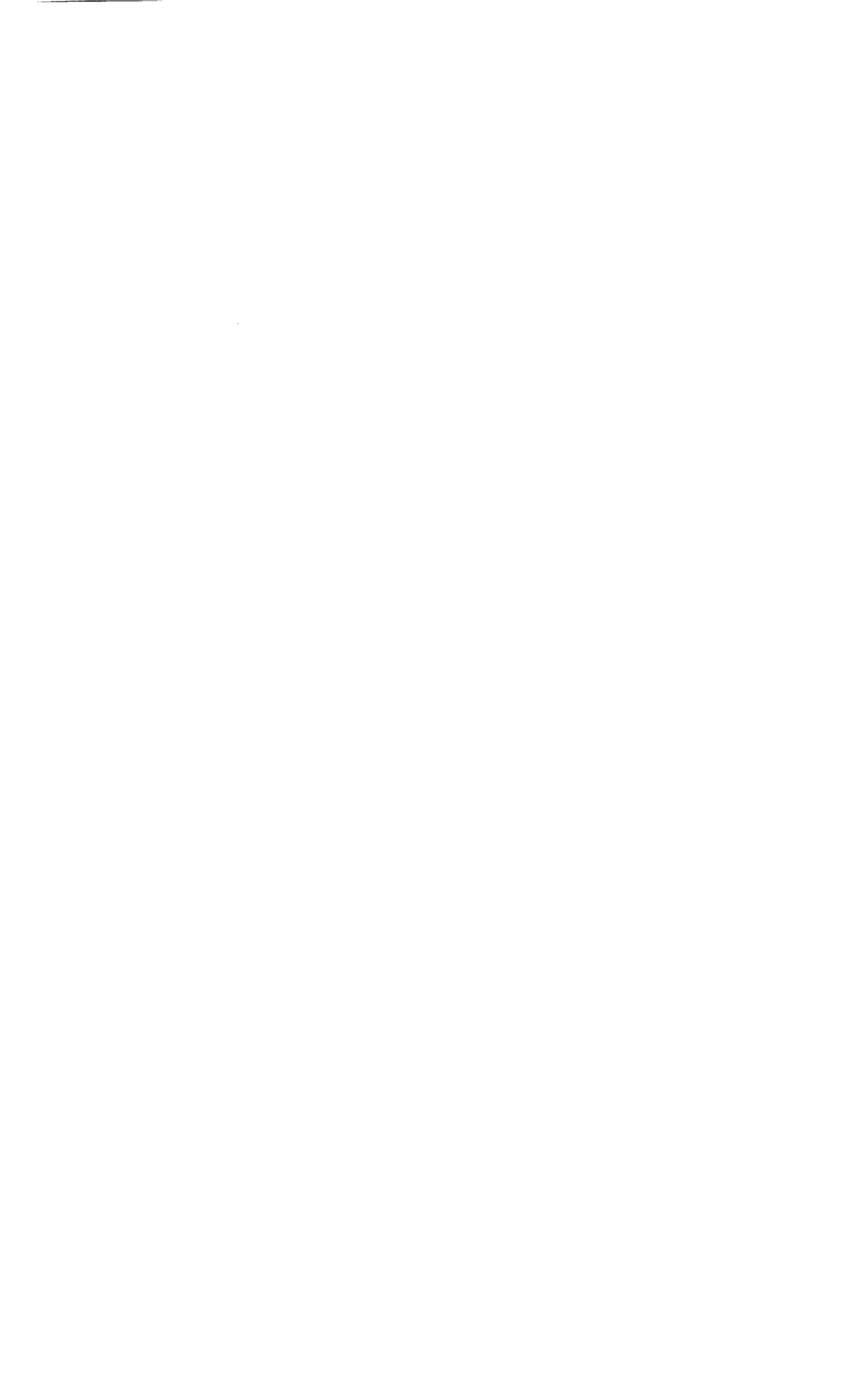
I. COMUNICACIONS

BARCELONA, 4,5 i 6 D'OCTUBRE DE 1984
CENTRE CÍVIC DE LES COTXERES DE SANTS

PRIMERES JORNADES DE JOVES HISTORIADORS CATALANS

I. COMUNICACIONS

BARCELONA, 4,5 i 6 D'OCTUBRE DE 1984
CENTRE CÍVIC DE LES COTXERES DE SANTS

Editat: Comissió Organitzadora de les 1^{eres} Jornades
Casa de l'Ardiaca C/. Sta. Llúcia, 1
08002 Barcelona

Imprimeix: Reprodisseny Rda. Gral. Mitre, 135
08022 Barcelona

Dipòsit Legal: B-31457-1984

COL.LABOREN

Fundació Jaume Bofill

UNIVERSITAT DE BARCELONA

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

CAIXA D'ESTALVIS DE CATALUNYA
LA CAIXA DE TOTS

GENERALITAT DE CATALUNYA

Departament d'Ensenyament

CIRIT COMISSIÓ INTERDEPARTAMENTAL DE
RECERCA I INNOVACIÓ TECNOLÒGICA

Diputació de Barcelona
Servei de Cultura

Ajuntament de Barcelona
INSTITUT MUNICIPAL D'HISTÒRIA

INDEX

ARXIU I FONTS DOCUMENTALS

- Les Fonts per a la història de la vida quotidiana a la baixa edat mitjana i inicis de l'era moderna.....Equip..Broida..... 3
- Els arxius de les masies del Berguedà.....Rosa Serra Rotés.. 15
- Memòria del treball d'inventari de l'arxiu municipal de Vic 27
Imma Badia, Roser Roquer, Xesca Tio, I. Vilamala
- Notes sobre els arxius històrics i la història local..... 29
Joan Josep Carrion, Joan R. Corts
- Pautes d'anàlisi d'una font documental en la llarga durada: Els testaments . Joaquina M. Puiguet, M.ª Angels. Saullehi, Assumpta Serra, Lluís To 32
- Apuntes para la explotación cuantitativa de los inventarios post mortem, en el análisis de los niveles de vida material 43
Lluís Castaneda
- Los libros de registro de los corredores de cambio de Barcelona. Una fuente para la historia económica. Xawer. Tafunell. Sandoa.. 52
- Fuentes para el estudio de las cargas impositivas durante el siglo XVIII en una ciudad de realengo del País Valenciano: Ontinyent 57
Enrique Ulin Ruiz
- El descubrimiento de América. Análisis de la filmografía de un acontecimiento histórico ..Montserrat Ribot., M.ª Rosa. González... 64
- Sobre selección previa de fuentes extranjeras y vaciado de material documental... Francisca Veiga R..... 75
- Fonts de documentació: el centre d'informació i documentació internacional a Barcelona.. Anna Barrull .. Ramon. Pelegrí..... 82
- Grup d'Estudis Internacionals (GEI): Presentació i manifest..... 93
F. Veiga, R. Pelegrí

HISTÒRIA LOCAL

- La història local i comarcal: La Ribera del Xúquer..... 95
Salvador Calatayud, José M. Fernandez
- L'aparició d'una història local i el seu rerafons polític: Castelló de la Plana, 1868-1917.. Manuel. Martí. Martínez..... 104
- Els gremis reusencs a finals del segle XVIII Isabel. Domingo.. 112
Jordi Taus
- Distribución de la riqueza y estructura social L'Hospitalet en 1724.....Joaquina. Recano. Valverde..... 121
- La política sindical agrària del partit Comunista al País Valencià durant la guerra civil: El cas de la cooperativa "La Campesina" de Lliria.. Daniel. Simeón. Riera..... 128
- Història total, història local i historia del franquisme: Estudi d'una èlite municipal ..Joan J. Adria. Montolia..... 135

HISTÒRIA MODERNA

- L'articulació política de Catalunya abans de la guerra de Successió ..Joaquim Ragon..Gardner..... 143
- Variacions estacionals en la demografia de l'antic règim:castelló d'Empúries del s.XVI al XIX .Miquel Planas.Roig..... 151
- La dinàmica de la població reusenca durant la crisi de l'Antic Règim: creixement vegetatiu i immigració. 1787-1820 164
Jordi Andreu Supranyes
- Els orígens de la burgesia agrària al País Valencià..... 174
Anna Aguado
- Centralismo, autonomía y cuestión municipal en el siglo XVIII. Notas para el estudio del municipio de Valencia..... 181
Encarna García Moneris
- Notes sobre el gremi dels "Tallants o Carnissers" a la Barcelona del segle XVIII Glòria Mora, M.ª Reyes Pascual..... 188
- Captaires i rodamons. Barcelona 1.600-1.640.Helena Kirchner.... 196
Marta Javé
- La atención institucional de la marginación en la edad moderna 205
Toni Oller Castelló
- La llum dels manicomis. Materials per a una història crítica del capitalisme..Josep..M.ª Perlasia..Botey..... 216
- Contribució al coneixement històric del Monestir de Santa Maria del Roure (Ponts de Molins;Alt Empordà) Ferran. del. Campo Jordà. 223
- El retaule de la capella de la concepció del castell de Vilassar. Silvia. López., Anna. Petit., Montserrat. Ullanueva..... 232
- Aproximación a la climatología de la Catalunya del siglo XVII.. 240
Manuel Peña Diaz

HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA

- Aproximació metodològica a l'anàlisi de la qüestió rabassaire.. 257
Jordi Romeu Rovira
- La maçoneria a Catalunya..Pere..Sánchez..Ferré..... 265
- Marginació, Círcers i beneficència al País Valencià en el naixement de la societat burgesa. Plantejament preliminar..... 276
Just Serra Alonso
- El concepto de patria y nación en la Junta Superior de Cataluña (1808-1812)..Antonio..Malquer..Prada..... 283
- La nueva aristocracia. Aproximación socio-política a la formación del bloque de poder moderado en Valencia: 1844-1854..... 293
Isabel Burdiel
- Actitud que adoptan los republicanos federales españoles ante la insurrección cubana de Yara y las soluciones que plantean... 303
Isaias Taboas Sudrez
- Moviment llibertari i qüestió nacional a Catalunya(de finals del segle XIX a l'any 1919).Ricard.de.Vargas..... 309
- El estamento militar en la restauración del "Desastre Colonial" a un nuevo siglo...Maribel..García..Soler..... 319
- Los nacionalistas republicanos de 1904 a 1914.Silvia.Tusell..... 330

- Alguns problemes al voltant de l'estudi de la Dictadura de Pri
mo de Rivera en les Comarques Centrals del País Valencià..... 338
Joan del Alcázar Garrido
- L'Esuqerra Republicana de Catalunya i el seu pensament polític
sobre la dona, eleccions de 1931 i 1933 *Marta Selles*..... 345
Montserrat Ventura
- La Huelga general mercantil de 1933. *Andrew Duggan*..... 354
- El manifiesto de Unión Comunista: Un repetido error en la histo
riografía sobre la guerra civil.. *Agustín Guillemon*..... 366
- Reflexions sobre historiografía catalana. *Jordi Cortadella*.... 375
- Historia contemporánea de Catalunya e historia mundial..... 382
César Roberto Yáñez

ENSENYAMENT DE LA HISTÒRIA I INVESTIGACIÓ

- La necessitat d'una història social i horitzontal per a l'en
senyament.. *Núria Flarensa Soler*..... 393
- Proposta didàctica de tres unitats d'Història de Mallorca..... 397
Antoni Quintana
- Coneixement historiogràfic i vocabulari històric: Dues necessi
tats per a l'historiador.. *Carles Manera Erbina*..... 412
- Noves línies d'investigació en història contemporània del País
Valencià... *Col·lectiu "Vicent Baix"*..... 418
- Necessitat de la "Història de l'Art" com a ciència social i
històrica... *Joan M. Minquet*..... 430
- Herència i avantguarda en la història de l'art contemporani.... 441
Mª Carmen Grandas

